

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал

№1(269) 2023

<https://doi.org/10.15407/bv2023.01>

BIBLIOTECHNYI VISNYK

Scientific theoretical
applied journal

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор
Любов Андріївна ДУБРОВІНА

Редакційна колегія

К. Лобузїна (заступник головного редактора)

О. Клименко (відповідальний секретар)

Т. Антонюк

В. Бабік (Польща)

О. Вакульчук

О. Василенко

О. Григоревська

С. Гарагуля

Т. Гранчак

Т. Добко

В. Добровольська

Г. Елбешгаузен (Данія)

О. Завалїна (США)

Т. Коваль

Л. Ковальська

Г. Ковальчук

Н. Кушнарєнко

Г. Липак

Е. Мацевічюте (Швеція)

Ж. Мина

О. Онищенко

А. Ржеуський

Заснований у червні 1993 року.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.
Виходить 4 номери на рік

Адреса редакції:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
проспект Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
Тел. (044) 524-43-50

E-mail: bibvisnyk@nbuv.gov.ua

Передплатний індекс 74049

Електронна версія журналу:

<http://nbuv.gov.ua/j-tit/bv>

Вебсайт журналу: <http://bv.nbuv.gov.ua/uk/>

Видання індексується наукометричними базами
даних Google Scholar, Index Copernicus;
включено до міжнародного каталогу журналів

DOAJ, загальнодержавної бази даних
«Наукова періодика України», загальнодержавної
реферативної бази даних «Україніка наукова»

Журнал включено до Переліку наукових фахових
видань України у галузях

історичні науки (наказ МОН України

№ 1188 від 24 вересня 2020 р.)

та соціальні комунікації (наказ МОН України

№ 1188 від 24 вересня 2020 р.)

(Категорія «Б»)

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
Vernadsky National Library of Ukraine

Editor-in-Chief
L. DUBROVINA

Editorial Board

K. Lobuzina (Deputy Editors-in-Chief)

O. Klymenko (Executive Secretary)

T. Antoniuk

W. Babik (Poland)

O. Vakulchuk

O. Vasylenko

O. Hryhorevska

S. Harahulia

T. Hrachak

T. Dobko

V. Dobrovolska

H. Elbeshausen (Denmark)

O. Zavalina (USA)

T. Koval

L. Kovalska

H. Kovalchuk

N. Kushnarenko

H. Lypak

E. Maceviciute (Sweden)

Zh. Myna

O. Onyshchenko

A. Rzheuskyi

Founded in 1993.

The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010
Journal is published quarterly

Editorial office address:

Vernadsky National Library of Ukraine,
3, Holosiivskyi avenue, Kyiv, 03039, Ukraine
Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: bibvisnyk@nbuv.gov.ua

Subscription Index 74049

Digital copies of the journal:

<http://nbuv.gov.ua/j-tit/bv>

Journal website: <http://bv.nbuv.gov.ua/en/>

The journal is indexed in the bibliometric databases

Google Scholar, Index Copernicus

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Затверджено до друку вченою радою

Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського НАН України, 2022

Зміст

БІБЛОТЕКИ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

- Любовець Н.** Мемуари як складник електронних ресурсів національних бібліотек України: досвід та перспективи 3
- Грінберг Л.** Творчість П. Куліша у віртуальних виставках бібліотек та архівів України 15
- Петрушко Л.** Українська рукописна спадщина в експозиції електронної виставки з нагоди 130-річчя від дня народження П. Г. Тичини 28

БІБЛОТЕЧНІ ФОНДИ І ОБСЛУГОВУВАННЯ ЧИТАЧІВ

- Галицька С.** Відповідність між системами класифікацій в інформаційно-пошукових системах бібліотек 43

БІБЛОГРАФІЧНИЙ РЕПЕРТУАР ПЕРІОДИКИ

- Рудий Г.** Охорона та популяризація культурної спадщини за доби Центральної Ради та Української Держави 1918 року у контексті матеріалів київської газети «Відродження» 56
- Дзира І.** Часопис «Рідна мова» Івана Огієнка та питання славістики 65

ВІТАЄМО З ЮВІЛЕЄМ!

- 90-річчя академіка
Національної академії наук України
Олексія Семеновича Онисченка 74

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

- Клименко О.** «Бібліотечна наука, освіта і практика в умовах цифровізації комунікацій» 79
- Кірішева О.** Разом ми сильніші: взаємодія медичних бібліотек України задля функціонування єдиного інформаційного ресурсу 86

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

- Степаненко М.** Модерне джерело представлення й поширення енциклопедичних знань в інформаційному просторі
Рец. на кн.: Железняк М., Іщенко О., Очеретянко С., Давиденко О. (2021). Українська електронна енциклопедистка в соціогумантарному вимірі / відп. ред. акад. І. Дзюба. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. 196 с. 93
- Іваненко С.** Новий погляд на генеалогію дворянського роду Патонів
Рец. на кн.: Храпак П. Д. Михайло Оскарович Патон: державник, господар, меценат. Хмельницький, 2021. 212 с. 100

- НАУКА ТА БІБЛОТЕЧНА СПРАВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА** 105

Київ 2023

Contents

LIBRARIES IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

- Lyubovets N.** Memoirs as a component of electronic resources of national libraries of Ukraine: experience and prospects 3
- Grinberg L.** Creativity of P. Kulish in virtual exhibitions of libraries and archives of Ukraine 15
- Petrushko L.** Ukrainian handwritten heritage in electronic exposition exhibition on the occasion of the 130th anniversary of the birth of P. G. Tychyha 28

LIBRARY FUNDS AND USER SERVICES

- Halytska S.** Correspondence between classification systems in information retrieval systems of libraries 43

BIBLIOGRAPHIC REPERTOIRE OF PERIODICAL

- Rudy H.** Protection and popularization of cultural heritage during the Central Rada and the Ukrainian state in 1918 in the context of the materials of the Kyiv newspaper "Vidrodzhennia". 56
- Dzyra I.** Ivan Ohienko's magazine "Ridna Mova" and issues of Slavic studies 65

HAPPY ANNIVERSARY!

- 90th anniversary of Academician
of the National Academy of Sciences
of Ukraine Oleksiy Semenovich Onishchenko 74

CRONICLE OF SCIENTIFIC EVENTS

- Klymenko O.** "Library science, education and practice in the conditions of digitalization of communications". 79
- Kirisheva O.** Together we are stronger: interaction of medical libraries of Ukraine for the functioning of a single information space. 86

REVIEWS

- Stepanenko M.**, Current source of presentation and distribution the encyclopedic knowledge in information space
Book review: Zhekezniak M., Ishchenko O., Ochereianko S., Davydenko O. Ukrainian Electronic Based Encyclopedias in Light of Socio-humanities / ed. by I. Dziuba. Kyiv: NASU Institute of Encyclopedic Research, 2021. 196 p. 93
- Ivanenko S.** A new look at the genealogy of the Paton noble family
Book review: Khrapak P. D. Mykhailo Oskarovych Paton: statesman, proprietor, philanthropist: monograph. Khmelnytskyi, 2021. 212 p. 100

- LIBRARY AFFAIR AND SCIENCE
IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW
IN UKRAINE: INTERNATIONAL
SUPPORT** 105

Kyiv 2023

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.01.003>

УДК 82-94+027.7

Надія Любовець,

<https://orcid.org/0000-0002-8811-6627>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

завідувачка відділу теорії та методики біобібліографії,

Інститут біографічних досліджень,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: lyubovets@nbuv.gov.ua

Мемуари як складник електронних ресурсів національних бібліотек України: досвід та перспективи

Мета статті – представити аналіз характеру та особливостей репрезентації мемуарних наративів у повнотекстових електронних бібліотеках Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого та Національної історичної бібліотеки України як комунікативного ресурсу для науки, освіти, суспільства; осмислення досягнень та виявлення невирішених завдань представлення у них спогадових текстів. **Методологія статті** ґрунтується на комплексному застосуванні інструментарію історичної науки та соціальних комунікацій: загальнонаукових методів аналізу (дискурс-аналізу, контент-аналізу) та синтезу, узагальнення, пояснення, систематизації та класифікації і емпіричних – опису та порівняння. **Наукова новизна** статті полягає в цілеспрямованому зосередженні уваги на проблематиці форм і методів репрезентації мемуарних наративів у електронних бібліотеках провідних книгозбірень України, їх комунікативному потенціалі у сучасному національному інформаційному просторі, виокремленні перспектив ефективної імплементації спогадів у публічний простір. **Висновки.** Детальний аналіз електронних бібліотек UKRAINICA, «Культура України», «WEB: Відкрита електронна бібліотека», «Історична спадщина України» дав підстави стверджувати, що на сьогодні накопичено ґрунтовний досвід з їх створення та функціонування; виокремити специфіку методологічних засад їх побудови; проаналізувати структуру; визначити особливості репрезентації мемуарних текстів; з'ясувати пошукові можливості та інформаційно-комунікативний потенціал мемуарного складника. Зазначені відомості дозволять визначити наступні кроки по продуктивній імплементації мемуарних наративів в інформаційний простір України та глобальну світову мережу.

К л ю ч о в і с л о в а: мемуари, національні бібліотеки, електронні бібліотеки, контент, комунікативний ресурс.

Актуальність теми дослідження. Мемуари як культурно-історичний феномен, традиційний засіб накопичення, збереження й передачі з покоління в покоління національної та історичної пам'яті, унікальний інформаційний ресурс для суспільного комунікування, науки та освіти, який впливає на формування особистості, ідентичності через засвоєння досвіду Іншого, є важливим складником сучасного інформаційного простору і потребує актуалізації.

Адже мемуари у суспільстві виконують важливу функцію зі збереження національної історії та пам'яті, сприяють налагодженню якісно нової системи діалогу між минулим, сучасним і майбутнім. Інструментарій цифрової гуманітаристики (англ. Digital Humanities, далі ДН) дає можливість швидкого їх оприлюднення в суспільстві. Національні бібліотеки України є важливим чинником створення інтегрованого національного науково-інформаційного простору, що має стати потужним інструментом забезпечення розвитку науки, освіти, культури, громадянського суспільства.

В умовах ДН змінилися традиційні форми створення та поширення наукових знань, використання історико-культурної інформації та управління нею за допомогою цифрових технологій. Це своєю чергою змінило пріоритети у роботі національних книгозбірень. Зокрема, на перше місце у їх діяльності все більше виходить такий напрям роботи, як формування оригінальних наукових бібліотечних контентів у вигляді електронних бібліотек (далі ЕБ), цифрових колекцій, бібліографічних баз даних, електронних довідників, репозиторіїв, виставок тощо, що дозволяє більш широко репрезентувати інтелектуальний, науково-технічний та економічний потенціал України.

Мемуари в умовах ДН стають унікальним та оригінальним контентним ресурсом, що сприяє дієвому поширенню актуальної культурологічної інформації в національному інформаційному просторі. Загальна доступність користувачів до національного історико-культурного надбання позитивно впливає на формування національної самосвідомості, сприяє збереженню національної пам'яті через введення в науковий обіг великих обсягів раніше невідомої та неструктурованої інформації. Основний масив мемуарних текстів зберігається у провідних книгозбірнях України, тому їх першочергова роль у цьому очевидна.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема використання інструментарію ДН у діяльності бібліотек, їхня роль у забезпеченні системної підтримки наукових досліджень розглядаються в сучасному науковому дискурсі в працях Л. Дубровіної, К. Лобузної, О. Онищенко, В. Горового та інших [1–5]. Інформаційно-комунікативне значення мемуарних наративів у суспільстві, репрезентація спогадів у сучасному інформаційному просторі, світовий досвід та перспективи створення вітчизняного електронного ресурсу мемуарів, бібліографічне вивчення спогадів представлено у дослідженнях Н. Любець [7–13]. Аналіз світового досвіду та перспектив створення вітчизняних електронних бібліотек, проблем формування електронних ресурсів біобібліографічної інформації (а мемуари є ґрунтовною частиною української біографіки та біобібліографії) представлено у публікаціях В. Попика [15; 16]. Однак поза увагою дослідників залишається аналіз практичного досвіду інкорпорації мемуарів, як важливих «гравців» національного інформаційного простору, в електронні ресурси національних бібліотек України насамперед ЕБ. Уваги дослідників потребує розгляд питання вироблення єдиних методологічних та програмно-технологічних підходів до формування електронних ресурсів їх тематичних складників, налагодження кооперації у цій царині провідних бібліотек України.

Уже зараз можна говорити про ґрунтовні здобутки провідних бібліотек України у цій сфері. Адже вони є найбільш підготовленими до цієї роботи як хранителі величезної кількості мемуарів, і тих, котрі виходили як окремими виданнями, і тих, які розпорошені по збірниках та періодиці. З огляду на те, що значна кількість мемуарів довгий час була заборонена з ідеологічних міркувань, їх максимальна представленість у національному інформаційному просторі – на часі. Створення унікального контенту на основі мемуарних текстів як частини електронних ресурсів бібліотек значно спрощує їх доступність для віддаленого користувача, інакше вони в умовах цифрового суспільства втрачаються для широкого загалу та науковців. Окрім того, мемуарні тексти, як найбільш популярний виклад національної історії через оприлюднення досвіду Іншого, що впродовж усіх часів користувалися і користуються великим попитом серед читацької аудиторії та здатні значно підвищити інтерес суспільства до інформаційних ресурсів бібліотек.

Мета статті – представити аналіз характеру та особливостей репрезентації мемуарних наративів у повнотекстових електронних бібліотеках Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого та Національної історичної бібліотеки України як комунікативного ресурсу для науки, освіти, суспільства; осмислення досягнень та виявлення невирішених завдань представлення у них спогадових текстів.

Виклад основного матеріалу. Мемуарна традиція в Україні сягає своїм корінням до найдавніших часів, однак до сьогодні не створено єдиного Реєстру (каталогу) українських мемуарів [8], не сформовано інтегрованого електронного ресурсу мемуарів загальнодержавного рівня [13]. Однак національними бібліотеками України * на сьогодні започатковано цілу низку інформаційних ресурсів, ґрунтовним складником яких стали мемуари. Проаналізуємо електронні ресурси провідних бібліотек України – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (далі НБУ ім. Ярослава Мудрого), Національної історичної бібліотеки України (далі НІБУ). Увагу зосередимо на електронних бібліотеках.

Насамперед розглянемо досвід практичного втілення НБУВ новітнього інструментарію ДН при створенні інтегрованого національного електронного інформаційного ресурсу під назвою ЕБ «Україніка» – UKRAINICA (<http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB>) – «<...>зведеного бібліографічного та цифрового ресурсу усієї документальної спадщини України з організацією доступу до науково-довідкових, бібліографічних і текстових ресурсів, репрезентації оригіналів документів у цифровому форматі з широкими можливостями представлення на сайтах бібліотек та

* Статус національної в Україні мають такі бібліотеки: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (1996); Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (1994); Національна бібліотека України для дітей (2003); Національна історична бібліотека України (2009); Одеська національна наукова бібліотека (2009); Національна наукова медична бібліотека України (2006); Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (2012).

архівів, наукових установ у глобальній світовій мережі» [2]. Проєкт започатковано як національний довідково-інформаційний та документальний ресурс архівних, рукописних і друкованих джерел, створених в Україні або інших державах – про Україну, її історію, економіку, культуру, що ґрунтується на засадах обліку та акумуляції документальної спадщини українського народу з метою зібрати у цифровому форматі твори усіма мовами, незалежно від місця видання, про український народ, територію України та про всі народи, які жили або живуть на цій території. Цей амбітний проєкт дозволить надати користувачам електронної бібліотеки знання про Україну, її народ, його історію, традиції та культуру, матеріали про природне, географічне середовище, демографічний, економічний, соціальний, освітній, науковий потенціал України, здобутки української нації, її місце у світовому цивілізаційному розвитку [2; 16]. Ґрунтовним складником цього ресурсу став розділ «Біографістика», який серед інших вміщує тематичний підрозділ «Мемуари», що на 20.10.2022 р. нараховує 399 позицій (<http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=S&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRIB&S21FMT=preitem&S21ALL=%28%3C%2E%3EHRI%3D%D0%9C%D0%B5%D0%BC%D1%83%D0%B0%D1%80%D0%B8%3C%2E%3E%29&Z21ID=&S21SRW=dz&S21SRD=DOWN&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20>). Читачам надана можливість пошуку/перегляду мемуарних творів за датою та назвою видання. Якщо розглянути мемуарний контент з точки зору хронології, то видань XIX ст. в ЕБ представлено 11, XX ст. – 205, XXI ст. – 181. Серед найстаріших знакових видань мемуарів, розміщених в UKRAINICA, є «Воспоминания о Полтавской битве, открытии памятника Петру Великому и шведская могила в Полтаве» (Полтава, 1849), двотомник П. Куліша «Записки о жизни Николая Васильевича Гоголя, составленные из воспоминаний его друзей и знакомых и из его собственных писем» (Санкт-Петербург, 1856). У першому вміщено спогади про Шведську війну та Полтавську битву, у другому – спогади осіб, які близько знали письменника та з якими спілкувався П. Куліш, складаючи біографію М. Гоголя. До видань XIX ст. належать також збірник «Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси» (Київ, 1890, Вип. 1–2), «Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1717–1767 гг.)» (Київ, 1893–1897, Ч. 1–2). Ці видання довгий час були малодоступними широкому читацькому загалу, однак є важливою культурно-історичною пам'яткою з української історії XVIII та XIX ст. Їх оцифрування, створення наукового довідкового апарату до кожної позиції (довідки про автора мемуарів, інформації про осіб, які були причетні до археографічного опрацювання та видання, про видавництва та часописи тощо) робить їх унікальним науково опрацьованим і ретельно вивіреном контентним ресурсом для наукової спільноти, освіти та суспільного комунікування. Зручним для користувача є наявність рубрикатора (<http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=SUBJECT&P21DBN=UKRLIB>), можливість деталізованого пошуку (<http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB>) та інформація про нові надходження (<http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&>

P21DBN=UKRLIB). Перелік запропонованих можливостей робить ресурс більш зручним і значно розширює результати пошуку.

Важливе інформаційне навантаження мають гіперпосилання на національні довідкові ресурси («Енциклопедія сучасної України», «Енциклопедія історії України», «Вікіпедія» тощо), які значно розширюють науково-інформаційний потенціал проекту UKRAINICA, демонструють переваги застосування інструментарію ДН у бібліотечній сфері, ефективності їх інтеграції з електронними ресурсами наукових установ і надають додаткові зручності для користувача.

Серед видань ХХ ст. інтерес для читачів мають мемуарні твори громадсько-політичних діячів, що були заборонені радянською владою: мемуари періоду національно-визвольних змагань 1917–1922 рр. – тритомне видання спогадів В. Винниченка «Відродження нації. Історія української революції (Грудень 1917 р. – грудень 1919 р.)» (Київ, Відень, 1920, Нью-Йорк, 1968), С. О. Єфремов «Щоденники. 1923–1929» (Київ, 1997), Б. Г. Монкевич «Похід Болбочана на Крим: спогади сотника Армії УНР та його бойових побратимів» (Київ, 2014); з історії Карпатської України М. Бажанського «Моя Карпатська Україна: синхронізація неповторних подій: спогади, статті, нариси» (Київ; Нью-Йорк: Світовид, 1995); шістдесятників – Левко Лук'яненка «Сповідь у камері смертників» (Київ, 1991), Алла Горська «Червона тинь калини: листи, спогади, статті» (Київ, 1996) та інші. До найновіших надходжень повнотекстових мемуарних творів відноситься тритомник письменника Володимира Малика «Спогади. Листи до брата і друга» про його брата письменника Петра Сиченка (Лубни, Полтава, 2020) та «Щоденники без купюр» Леся Танюка, які стали (з 16 тому) частиною видання його «Творів» (в 60-ти томах). Слід відзначити важливість розміщення циклу свідчень про події Революції Гідності в Україні (листопад 2013 – лютий 2014 рр.), а саме серії збірників «Майдан від першої особи», що видається Українським інститутом національної пам'яті в рамках проекту «Майдан: усна історія», який сприяє збереженню пам'яті про Майдан та його учасників, є важливим ресурсом для комунікації у суспільстві та виступає інструментом позбавлення від травми.

Інформаційно насиченим складником ЕБ UKRAINICA є іноземні видання спогадів очевидців про трагічні сторінки історії України, які раніше були недоступні українському читачеві з ідеологічних міркувань. Зокрема, громадський діяч, статистик, історик, публіцист, письменник Дмитро Соловей (1888–1966) ще у 50-х роках ХХ ст. видав збірку спогадів про Голодомор 1932–1933 рр. «The Golgotha of Ukraine» (New York, 1953). Історик, археограф Семен Олександрович Підгайний (1907–1965) у ті ж часи видав у Канаді два випуски книги «The black deeds of the Kremlin a White book» (Toronto, 1953–1955) про репресії в Україні 1930-х років. Однак доступними для українського читача вони стали на початку 90-х років ХХ ст. А застосування інструментарію ДН у бібліотечній справі через ЕБ відкрило широкий доступ до них для зацікавленого користувача незалежно від місця проживання.

Важливу роботу з оцифрування культурної спадщини, в тому числі мемуарів, наповнення національного інформаційного простору унікальним контентним

ресурсом та об'єднання зусиль бібліотек України по цих напрямках проводить НБУ ім. Ярослава Мудрого. Нею започатковано проєкт зі створення електронної бібліотеки «Культура України» (<http://elib.nlu.org.ua/>). Основні цілі проєкту, визначені організаторами: інтеграція культури народів України у європейський і світовий інформаційний простір, задля формування позитивного іміджу України у світі; надання користувачам якісно нових можливостей роботи з інтегрованим інформаційним ресурсом бібліотек, музеїв та інших закладів культури в єдиній точці доступу; створення електронних копій друкованих документів – для збереження культурної спадщини, що знаходиться у фондах бібліотек та інших закладів культури, та запобігання фізичному зносу документів; підвищення ефективності використання документів, розкриття фондів бібліотек, музеїв, архівів та інших закладів культури з питань культури і мистецтв; надання можливості працювати одночасно з одним і тим самим виданням багатьом користувачам з єдиною точкою доступу на сайті бібліотеки [16]. Такий підхід забезпечує рівні можливості для безкоштовного доступу користувачів усього світу до культурно-історичної спадщини України. Учасниками проєкту можуть бути як бібліотеки, так і установи/видавництва та окремі автори, які підтримують його концепцію, засновану на принципах добровільності та відкритості. На 29.08.2022 р. до проєкту долучилось уже 27 бібліотек України, 22 наукові установи/видавництва, 68 окремих авторів. До проєкту доєдналися й інші національні бібліотеки України, зокрема – Національна історична бібліотека України, Одеська Національна наукова бібліотека, Національна бібліотека України для дітей. Серед зарубіжних бібліотек представлена Національна бібліотека Республіки Казахстан, яка надала для загального користування 31 оцифроване видання (на 24.10.2022 р.). Така кооперація є ефективним інструментом постійного поповнення ЕБ «Культура України» та кроком до створення єдиної Національної бібліотеки України, на чому наголошувалося в установчих документах проєкту.

Щодо пошукового потенціалу ЕБ, то основним інструментом ресурсу є розділ «Каталог» (<https://elib.nlu.org.ua/catalogue.html>), де надано можливість перегляду за алфавітом, тематикою та назвою. У тематичному пошуку, на жаль, мемуари не виділені як окрема позиція. Відбір також можливий у «Зведеному каталозі оцифрованих видань» бібліотеки (<http://digit.catalogue.nlu.org.ua/>) за такими параметрами: автор, назва, рік видання, місце зберігання. Щодо мемуарного складника цього ресурсу, то пошук повнотекстових документів можна здійснювати за всіма вказаними вище критеріями. Лише побіжний пошук (тут важливо наголосити, що пошукове слово має бути у назві твору, що значно скорочує потенціал результатів пошуку) за ключовим словом «спогади» дав можливість виявити 46 записів, «спомини» – 20, «спомин» – 5, «мемуаристика» – 1, «мемуари» – 2, «мемуары» – 1, «щоденник» – 7, «дневник» – 1, «воспоминания» – 14, «воспоминание» – 2, «нотатки» – 6, «записки» – 20 тощо. Ефективним є пошук за конкретною назвою чи автором та за прізвищем/абеткою. Наприклад, за прізвищем «Петлюра» ресурс пропонує нам видання під ред. А. Жука «Симон Петлюра в молодості: зб. споминів» (Львів, 1936), за словом «Саксаганський» дає одразу дві книги

спогадів Панаса Карповича (Тобілевича П. К.) – «По шляху життя: мемуари» (Харків: Держлітвидав, 1935) та «Театр і життя: мемуари» (Харків: Рух, 1932), за «Назарук» – «Рік на великій Україні: конспект споминів з української революції» (Відень: Вид. «Укр. Прапору», 1920) тощо. Авторами проєкту подано вивірених бібліографічний опис, розширену анотацію про кожен твір, яка містить корисну для користувача супровідну інформацію про автора, зміст видання, авторів ілюстрацій, місце зберігання оригіналу. Варто відзначити і зручний формат перегляду (із винесенням змісту) тексту мемуарів, що уможлиблює використання лише потрібного фрагменту, а не усього тексту. В цілому, науково-довідковий апарат та формат подання матеріалів на ресурсі ЕБ «Культура України» відповідає сучасним вимогам до ексклюзивного наукового контенту та є зручним у користуванні, насамперед, для підготовлених науковців. Для широкого загалу більш ефективним було б представлення мемуарних наративів у виокремленій колекції за прикладом ЕБ UKRAINICA. Адже із загальної кількості представлених в ЕБ 13 580 оцифрованих видань наш тематичний пошук 24.10.2022 р. дав досить обмежені результати. При створенні тематичної колекції «Мемуари» їхня кількість збільшиться в рази.

Паралельно ЕБ «Культура України» НБУ ім. Ярослава Мудрого працює над новим проєктом під назвою «WEB: Відкрита електронна бібліотека» (далі ЕБ «WEB») (<https://web.nlu.org.ua/object.html?id=709>) із підзаголовком «Оцифровані видання з різних галузей знань із фонду Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого». До програмних цілей ЕБ «WEB» віднесено: освітню, в рамках якої формуються колекції, спрямовані на задоволення освітніх потреб користувачів у процесі формальної, неформальної та інформальної освіти; культурно-просвітницьку, спрямовану на забезпечення соціокультурних, естетичних та дозвіллевих потреб користувачів; наукову, що має на меті сприяння глибокому вивченню теми (предмету) науковцями і фахівцями під час науково-дослідної роботи; довідково-інформаційну, скеровану на задоволення інформаційних запитів з усіх галузей знань (про проєкт <https://web.nlu.org.ua/content.html?id=3>). ЕБ «WEB» – це повнотекстовий електронний ресурс об'єднаний єдиною ідеологією комплектування, структуризації і доступу, з єдиними засобами навігації та пошуку. Останній передбачає пошук за автором, роком видання, назвою, анотацією, типом видання (книга, журнал, твори образотворчого мистецтва, аудіо, відео), з усіма полями. Пошук мемуарних творів за ключовими словами дає можливість здійснити перегляд повнотекстів, наявних у бібліотеці. На 30.08.2022 р. цей ресурс містить значно менше спогадових творів порівняно з ЕБ «Культура України», який інтегрує напрацювання 27 бібліотек.

НБУ працює над створенням електронної бібліотеки «Історична спадщина України» (<https://nibu.kyiv.ua/greenstone/cgi-bin/library.cgi>), яка формується за принципом профільних тематичних колекцій (<https://nibu.kyiv.ua/greenstone/cgi-bin/library.cgi?a=r&p=home&l=uk&w=utf-8>). Їх – 18 назв: «Історія України до 1917 р.», «Історія України 1917–1939 рр.», «Історія Києва», «Генеалогія», «Історія науки та освіти в Україні», «Історія церкви в Україні», «Пам'ятні, адрес-

ні, довідкові книги губерній території України», «Статистичні джерела України», «Видання церковно-слов'янською мовою», «Видання іноземними мовами», «Шевченкіана», «Періодичні видання», «Бібліографічні покажчики», «Видання воєнної доби 1941–1945», «Видатні особистості», «Бібліографічний покажчик «Історія України»», «Етнологія. Етнографія. Народознавство», «Видання ВУАН, 1919–1931 рр.». Містить електронні документи: рідкісні та цінні видання з власного фонду представлені у форматах pdf, flash-публікацій та djvu. Однак, пошук за ключовими словами (мемуари, спогади, щоденник тощо) не дав позитивного результату, хоча електронний каталог містить велику кількість бібліографічних записів, що нас цікавлять. Значно ускладнює роботу те, що кожна колекція має свій окремий пошук, який не інтегрується між собою. До прикладу, в колекції «Шевченкіана» (11 позицій) пошук за ключовим словом «щоденник» дає чотири результати: «Альманах Шевченков» (Одеса, 1940), Чуб Д. «Шевченко в житті» («Універсальна бібліотека», 1947), «Автограф Т. Шевченка з 1857 року: Шевченківська конференція 1947 року» (б. м., 1947), Дорошенко В. «Бібліографічний покажчик творів Т. Шевченка» (Львів, 1938). За пошуковим словом «спогади» знайдено одну позицію – Мартос П. І. «Епізоди з життя Шевченкового» (Харків, 1931). Кожне з видань містить матеріали мемуарного/бібліографічного характеру, присвячені Т. Шевченку. Пошук у колекції «Видання ВУАН, 1919–1931 рр.» на ключове слово «спогади» видає інформацію про згадане вище видання П. І. Мартоса; на «дневник» випадає шість варіантів, які потребують додаткового перегляду для з'ясування наявності мемуарних текстів. Зокрема це стосується видань: «Мемуары относящиеся к истории Южной Руси» (Київ, 1896. Вип. 2.), Владимирский Г. «Т. Г. Шевченко: критико-биографический очерк» (Львів, 1939), журнал «Основа: южно-русский литературно-ученый вестник» (№1, 6, 9 (Санкт-Петербург: Друкарня. П. О. Куліша, 1861–1862), Скворцов А. «Жизнь художника Тараса Шевченко» (Москва, 1929), «Киевская старина: ежемесячный исторический журнал» (Київ, січень 1882). Така ситуація значно ускладнює справу з ефективним використанням ресурсів ЕБ та їх імплементацією у суспільний та науковий дискурс. Тематична колекція «Видатні особистості», що включає 89 позицій, на жаль, не містить мемуарних творів. Звичайно, перегляд усіх творів цієї колекції може дати позитивний результат, якщо шукати не за ключовими словами, але ж використання ключових слів значно пришвидшує і спрощує пошукові можливості. Таким чином, багато мемуарних творів можуть бути «схованими» в ЕБ та недоступними для зацікавленого читача. В цілому, електронні ресурси НІБУ містять великий інформаційно-комунікативний потенціал, який має стати повноправною частиною національного інформаційного простору задля об'єднання громадянського суспільства навколо національної ідеї про достойне європейське майбутнє. Однак, пошукові можливості ЕБ «Історична спадщина України» є обмеженими, скоріше за все з організаційних, фінансових, технічних причин, що пояснює спрощений підхід до використання всієї повноти інструментарію ДН, який має значно більше можливостей.

Висновки. Здійснений аналіз інформаційних ресурсів провідних національних бібліотек України щодо того, наскільки в них включені мемуарні наративи, дозволяє зробити висновок про ґрунтовну роботу, проведену Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, Національній бібліотеці України ім. Ярослава Мудрого та Національній історичній бібліотеці України в царині оцифрування книжкових фондів та введення їх у науковий, освітній та суспільний простір шляхом створення електронних бібліотек. Ці ресурси функціонують на загальних принципах забезпечення рівних можливостей безкоштовного доступу усіх читачів до надбань української культури і мистецтва за допомогою мережі Інтернет. Електронні бібліотеки «UKRAINICA», «Культура України»/«WEB: Відкрита електронна бібліотека» та «Історична спадщина України» формуються на наукових засадах, оскільки містять вивірений бібліографічний опис видання, розширену анотацію про його зміст, інформацію про автора, видавця, що надає користувачеві можливість отримання точної інформації. Мемуари є важливим, оригінальним складником ЕБ, вони значно підвищують інтерес користувачів до електронних ресурсів бібліотек. Однак, як показує аналіз розглянутих ЕБ, відсутність виокремленого тематичного розділу «Мемуари» (окрім ЕБ «Україніка» НБУВ) та інтеграції між окремими структурними елементами ЕБ значно ускладнює процес пошуку та веде до викривлення інформації щодо наявності того чи іншого мемуарного твору. Складнощі з пошуком, обмежені можливості пошукової системи, призводять до того, що вже оцифровані мемуарні тексти все ще є недоступними широкому загалу. А на тлі відсутності єдиного реєстру українських мемуарів великі масиви цього оригінального наративу залишаються мало відомими.

Подальша перспектива насичення національного інформаційного простору унікальним контентним ресурсом, яким є мемуарні наративи, вбачається в налагодженні кооперації між бібліотеками. Зокрема, мова йде про об'єднання зусиль у створенні єдиної Національної електронної бібліотеки (НЕБ) (або іншого більш ефективного проєкту) як бази даних оцифрованих матеріалів, які будуть доступні у національному інформаційному просторі та всьому світі, побудованої на єдиних методологічних засадах, програмному забезпеченні, стандартах та забезпечені фінансово, організаційно й технічно. (Концепцію про створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – ХХІ» було схвалено Кабінетом Міністрів України (розпорядження №1579-р від 23.02.2009 р., <https://www.kmu.gov.ua/npras/243226059>), але, на жаль, на сьогодні цей проєкт є декларативним.) Це дало б можливість у декілька разів збільшити введення у суспільний, науковий та освітній простір великих масивів історико-культурного надбання, в тому числі мемуарних наративів.

Успішна реалізація проєкту зі створення єдиної національної електронної бібліотеки, яка матиме розгалужену тематику, що враховує різноплановість національного історико-культурного надбання, прискорить імплементацію мемуарів у єдиний культурно-освітній та науковий інформаційний простір та зробить доступним для зацікавленого читача величезний національний культурно-

історичний пласт нарративу, складником якого у більшості випадків є національно орієнтовані твори, автори яких усвідомлювали себе частиною української історії і намагалися донести це до своїх читачів. В іншому випадку ми віддаємо цей культурний спадок на відкуп тим, хто використовує його для зміцнення чужої державності та чужої культури.

Список бібліографічних посилань

1. Горвий В. Бібліотеки як джерело наповнення соціальних інформаційних комунікацій сучасності. *Бібліотечний вісник*. 2009. № 6. С. 34–39.
2. Дубровіна Л. А., Лобузін К. В., Онищенко О. С., Борак Г. В. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 290–309. doi: <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290>.
3. Дубровіна Л. А., Попик В. І., Лобузін К. В. Про проєкт. Історія та розвиток поняття «україніки» як національного ресурсу документальної пам'яті. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRAINICA&P21DBN=UKRLIB>.
4. Лобузін К. Цифрове обличчя наукової бібліотеки: столітній рубіж академічних традицій та інновацій. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 3. С. 12–17.
5. Лобузін К. В., Гарагуля С. С., Коновал Л. В., Лобузін І. В. Бібліотека цифрового суспільства в забезпеченні системної підтримки наукових досліджень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 5–12.
6. Лобузін К., Галицька С. Тематичний пошук в електронних каталогах національних бібліотек. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 1. С. 12–18.
7. Любовець Н. І. Бібліографія українських мемуарів: досвід та сучасні виклики. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. 2019. Вип. 18. С. 195–212.
8. Любовець Н. І. Мемуари як складова електронних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Actual aspects of development in the context of globalization: Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference (23–24 March 2020)*. Florence, 2020. С. 240–244.
9. Любовець Н. І. Мемуари як складова електронних ресурсів бібліотек: світовий досвід та перспективи створення вітчизняного електронного ресурсу «Українська мемуаристика». *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. 2013. Вип. 10. С. 417–430.
10. Любовець Н. І. Мемуарний потенціал ресурсів бібліотечного краєзнавства. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. 2015. Вип. 12. С. 359–376. doi: <https://doi.org/10.15407/ub.12.359>.
11. Любовець Н. І. Сучасні трансформації мемуарного простору: загальний та локальний виміри. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. 2020. Вип. 20. С. 172–189.
12. Любовець Н. І. Українські мемуари в сучасному інформаційному просторі. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2013. Вип. 37. С. 602–615.
13. Попик В. І. Світоглядні засади розвитку української біографістики та формування національних ресурсів біографічної інформації XXI століття. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. 2008. Вип. 4. С. 8–40.
14. Попик В. І. Здобутки та перспективні завдання бібліотечної біографіки. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. 2015. Вип. 12. С. 9–41.
15. Попик В. Створення фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 3–7.
16. Попик В. І. Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія. Київ, 2013. 518 с.
17. Про проєкт. [Електронний ресурс]. *Культура України. Електронна бібліотека*. URL: <https://elib.nlu.org.ua/content.html?id=3>

References

1. Horovyi, V. (2009). Biblioteki yak dzherelo napovnennia sotsialnykh informatsiinykh komunikatsii suchasnosti [Libraries as a source of filling modern social information communications]. *Biblioteknyi Visnyk [Library Bulletin]*, 6, 34-39. [In Ukrainian].
2. Dubrovina, L. A., Lobuzina, K. V., Onyshchenko, O. S., & Boriak, H. V. (2020). Tsyfrova humanitarystyka ta bazy danykh dokumentalnoi kulturnoi spadshchyny v bibliotekakh Ukrainy [Digital humanities and databases of cultural heritage in libraries of Ukraine]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy. [Manuscript and Book Heritage of Ukraine]*, 25, 290-309. doi: <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290>. [In Ukrainian].
3. Dubrovina, L. A., Popyk, V. I., & Lobuzina, K. V. Pro proekt. Istoriia ta rozvytok poniattia "ukrainiky" yak natsionalnogo resursu dokumentalnoi pam'iaty [About the project. History and development of the concept of "Ukrainians" as a national resource of documentary memory]. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRAINICA&P21DBN=UKRLIB>. [In Ukrainian].
4. Lobuzina, K. (2018). Tsyfrove oblychchia naukovoï biblioteki: stolitnii rubizh akademichnykh tradytsii ta innovatsii [The digital face of the scientific library: the centennial of academic traditions and innovations]. *Biblioteknyi Visnyk [Library Bulletin]*, 3, 12-17. [In Ukrainian].
5. Lobuzina, K. V., Harahulia, S. S., Konoval, L. V., & Lobuzin, I. V. (2020). Biblioteka tsyfrovoho suspilstva v zabezpechenni systemnoi pidtrymky naukovykh doslidzhen [Digital society library in providing system support to science research]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia [Library Science. Record Studies. Informatology]*, 4, 5-12. [In Ukrainian].
6. Lobuzina, K. (2019). Tematychnyi poshuk v elektronnykh katalohakh natsionalnykh bibliotek [Thematic search in the electronic catalogs of national libraries]. *Biblioteknyi Visnyk [Library Bulletin]*, 1, 12-18. [In Ukrainian].
7. Liubovets, N. I. (2019). Bibliohrafiia ukrayinskykh memuariv: dosvid ta suchasni vyklyky [Bibliography of Ukrainian memoirs: experience and modern challenges]. *Ukrainska biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 18, 195-212. [In Ukrainian].
8. Liubovets, N. I. (2020, March). Memuary yak skladova elektronnykh resursiv Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Memoirs as a component of electronic resources of the Vernadsky National Library of Ukraine]. In *Actual aspects of development in the context of globalization. Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference*. (pp. 240-244). Florence, Italy. [In Ukrainian].
9. Liubovets, N. I. (2013). Memuary yak skladova elektronnykh resursiv bibliotek: svitovyi dosvid ta perspektyvy stvorennia vitchyznianoho elektronnoho resursu «Ukrainska memuarystyka» [Memoirs as a component of electronic resources of libraries: the world experience and perspectives of creation of national electronic resource «Ukrainian memoiristics»]. *Ukrainska biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 10, 417-430. [In Ukrainian].
10. Liubovets, N. I. (2015). Memuarnyi potentsial resursiv bibliotechnoho kraieznavstva [Memoir potential resource library Local History]. *Ukrainska biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 12, 359-376. doi: <https://doi.org/10.15407/ub.12.359/> [In Ukrainian].
11. Liubovets, N. I. (2020). Suchasni transformatsii memuarnoho prostoru: zahalnyi ta lokalnyi vymiry [Modern transformations of memoir space: general and local dimensions]. *Ukrainska biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 20, 172-189. [In Ukrainian].
12. Liubovets, N. I. (2013). Ukrayinski memuary v suchasnomu informatsiinomu prostori [Ukrainian memoirs in the modern information space]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 37, 602-615. [In Ukrainian].
13. Popyk, V. I. (2008). Svitohliadni zasady rozvytku ukrainskoi biohrafistyky ta formuvannia natsionalnykh resursiv biohrafichnoi informatsii XXI stolittia [Worldview foundations of the development of Ukrainian biography and the formation of national resources of biographical information of the XXI century]. *Ukrainska biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 4, 8-40. [In Ukrainian].
14. Popyk, V. I. (2015). Zdobutky ta perspektyvni zavdannia bibliotechnoi biohrafiky [Achievements and perspective tasks of library historical and biographical studies]. *Ukrainska biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 12, 9-41. [In Ukrainian].

15. Popyk, V. I. (2014). Stvorennia fundamentalnoi elektronnoi biblioteki "Ukrainika" yak skladnyk formuvannia natsionalnoho humanitarnoho informatsiinoho prostoru [Creating of basic electronic library "ukrainika" as a part of forming of national humanitarian information space]. *Biblioteknyi Visnyk [Library Bulletin]*, 6, 3-7. [In Ukrainian].

16. Popyk, V. I. (2013). Resursy dovidkovoï biohrafichnoï informatsii: istorychnyi dosvid formuvannia, suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia [Resources of regerences biographical information, historical experience of formation, current status, problems and prospects]. Kyiv. [In Ukrainian].

17. Pro proekt [About the project]. *Kultura Ukrainy. Elektronna biblioteka* [Culture of Ukraine. Electronic library]. Retrived from: <https://elib.nlu.org.ua/content.html?id=3/> [In Ukrainian].

Nadiia Lyubovets,

<https://orcid.org/0000-0002-8811-6627>,

Candidate of Historical Sciences,

Head of the Department of Theory and Methods of Biobibliography,

Institute of Biographical Research,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

**MEMOIRS AS A COMPONENT OF ELECTRONIC RESOURCES OF NATIONAL LIBRARIES OF UKRAINE:
EXPERIENCE AND PROSPECTS**

The **purpose of the study** is to analyze the nature and features of the representation of memoir narratives in the full-text electronic libraries (EB) – V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine, National Historical Library of Ukraine; comprehension of achieved and identification of unsolved problems of presentation of memoir texts in them. The **research methodology** is based on the complex application of historical science and social communication tools: general scientific methods of analysis/discourse analysis/content analysis and synthesis, generalization, explanation, systematization and classification, and empirical methods of description and comparison. The **scientific novelty** of the article lies in the purposeful focus of attention on the problematic forms and methods of representation of memoir narratives in the electronic libraries of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine, National Historical Library of Ukraine, their communicative potential in the modern national information space. **Conclusions.** A detailed analysis of the EB of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine and National Historical Library of Ukraine gave grounds to assert that they have accumulated basic experience in the creation and functioning of full-text EBs, to highlight the specifics of the methodological foundations of the construction of individual EBs, their structure; to determine the peculiarities of the representation of memoir texts in them, to find out the search possibilities and informational and communicative potential. The specified information will allow you to determine the next steps for the productive implementation of memoir narratives in the information space of Ukraine and the global world network.

K e y w o r d s: memoirs, national libraries, electronic libraries, content, communication resource.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
3, Holosiivskyi Avenue, Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: lyubovets@nbuv.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 4.11.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.01.015>
УДК 821.161.2+82-96Куліш:[930.25+026/027]-028.63

Лариса Грінберг,
<https://orcid.org/0000-0002-1794-1339>,
кандидатка історичних наук, доцентка,
доцентка кафедри інформаційних технологій,
Київський університет культури (м. Київ, Україна),
вул. Коновальця, 36, Київ, 01133, Україна
e-mail: loura_greenberg@ukr.net

Творчість П. Куліша у віртуальних виставках бібліотек та архівів України

Мета статті полягає у вивченні досвіду представлення документів бібліотеками та архівами України на віртуальних виставках задля популяризації культурно-мистецької спадщини Пантелеймона Куліша. **Методологія дослідження** постулює основні принципи наукової об'єктивності щодо біографії П. Куліша як видатного українського культурного і громадського діяча XIX ст.; виконує додаткову евристичну роль у бібліотекознавчому, архівознавчому, інформаційному плані, позитивно впливаючи на сучасне прочитання як життя і поглядів окремої особистості, так і в цілому перебіг суспільної думки. **Наукова новизна.** Розглянуто творчу спадщину П. Куліша, яка нині широко представлена у віртуальних виставках українських бібліотек та досі недостатньо репрезентована на сайтах архівів, як цінне культурне надбання для формування української ідентичності у нових історичних умовах, що дає змогу неупереджено оцінити внесок видатного українського діяча до національної та світової культур. **Висновки.** Культура увічнення включає в себе соціокультурні практики, спрямовані на свідоме формування й транслявання у майбутнє важливої інформації як про певну епоху, так і про ставлення до історії загалом. Віртуальна виставка – це інформаційний продукт, який характеризується інтерактивністю, мультимедійністю, гіпертекстовими посиланнями та є перспективним дистанційним сервісом взаємодії бібліотек і архівів із користувачами, забезпечуючи ілюстрованою, фактографічною, біографічною тощо інформацією. Інтеграція інформаційно-ресурсного складника українських бібліотек і архівів на міжнародному, національному та регіональному рівнях створює консолідований електронний продукт творчої спадщини П. Куліша, що зберігається у різних бібліотечних і архівних колекціях. Нині завдання полягає в організації плідної взаємодії бібліотек і архівів у соціально-комунікаційному просторі задля активізації співпраці по гідному представленню української культури світу через надання необмеженого віртуального доступу до неї.

К л ю ч о в і с л о в а: архівний фонд, бібліотечний фонд, віртуальна виставка, комеморативна діяльність, оцифрування, П. Куліш.

Актуальність теми дослідження. Постать Пантелеймона Куліша – письменника, поета, драматурга, історика, фольклориста, етнографа, мовознавця, перекладача, критика, публіциста, редактора, видавця – становить інтерес для сучасного осмислення, оскільки його внесок у національну культуру не лише уможливорює достеменну реконструкцію цілісної картини національно-культурного життя України XIX ст., а й дає розуміння національної ідеї в

інтерпретації П. Куліша, який усе своє життя шукав шлях до очищення України від усього зовнішнього, чужого і ворожого, створюючи наукове підґрунтя для усвідомлення нагальності національного відродження для української державності.

Постать П. Куліша є ключовою у становленні модерної української культури, адже за влучним висловом Г. Грабовича (Гарвардський університет, США), саме він є рушієм і засновником новітньої української інтелектуальної та критичної думки, мірилом національної свідомості [15].

Сприйняття творчої спадщини митця відбувалося з великими труднощами. Його особистість – це яскрава, драматична, суперечлива постать, як і весь його історичний час, в якому йому випало жити і творити, адже тодішній процес розбудови української культури на тлі тогочасного політичного життя був надзвичайно складним. Інтеграція П. Куліша у канони національної пам'яті відбувалася болісно довго, зі значними періодами замовчування у період радянської України, що стало віддзеркаленням конфліктів та протиріч у самому українському суспільстві. Дійсно, цілісне сприйняття творчої особистості митця, з усіма його протиріччями, є, беззаперечно, вагомою частиною історії української культури.

Зазначимо, що на тлі загальноукраїнського підйому 20-х років ХХ ст. творча постать П. Куліша привертала найбільшу увагу представників тогочасного культурного відродження, яке було згодом розстріляне в Урочищі Сандармох, а пам'ять про них на довгі роки знищена. Саме П. Куліш став для них взірцем у становленні української ідентичності та національного руху починаючи з ХІХ ст., що робить цей рух надзвичайно цікавим.

У радянській Україні постать П. Куліша було вилучено з культурного обігу. У 30–80-х роках ХХ ст. на його ім'я було накладено тавро буржуазного націоналіста, а твори вилучені з українського культурного поля та наукового процесу на кілька десятиліть. Саме у цей час осмислення творчості П. Куліша, видання його творів, заглиблення у його світ засвідчують активні пошуки закордонними дослідниками-українцями відповідей на питання, сама думка про які була заборонена у тогочасній Україні. Зокрема, одне з головних питань, яке було поставлене митцем: як українцям позбутися колоніальної залежності від Російської імперії? Таким чином, П. Куліш постійно нагадував росіянам про те, що вони для розбудови своєї імперії вже понад два століття послуговуються українським культурним надбанням.

У гуманітарному інформаційному просторі сприйняття історико-біографічних знань є важливим та необхідним складником реалізації досягнень будь-якої нації. Інформатизація бібліотечної і архівної справи та упровадження у діяльність цих інституцій інформаційних технологій з оцифрування документів дають змогу презентувати світу творчий спадок П. Куліша як правдиву історію України. Презентуючи світу багату творчу спадщину митця й літературу про нього, що видавалася й осмислювалася як в Україні, так і в еміграції, як влучно зазначила О. Супронюк, «вводить до обігу важливий новітній інтелектуальний ресурс для переосмислення внеску П. Куліша в розбудову модерної України і утвердження української ідентичності» [15].

Аналіз досліджень та публікацій. Інтерес до теми життя і творчості П. Куліша виник у науковців давно, а зі здобуттям Україною незалежності лише підсилювався. Вагомими джерелами осмислення творчості П. Куліша є рецензії М. Костомарова на «Записки о Южной Руси» і перший український історичний роман «Чорна рада», М. Хвильового та І. Франка на «Хуторну поезію», а також замітки С. Голода, присвячені обговоренню українського правопису – «кулішівки».

Наукові праці щодо різних аспектів літературної творчості митця слід представити за такими напрямками: *фольклорно-етнографічний* (М. Максимович, М. Костомаров), *літературознавчий* (І. Франко, М. Зеров), *біографічний* (В. Шенрок, В. Щурат, Б. Грінченко, В. Петров, М. Стороженко, Є. Кирилюк), *мовознавчий* (І. Нечуй-Левицький).

Патріотизм П. Куліша, його україно-центрична філософія відзначені у працях відомих діячів української культури першого десятиліття ХХ ст., зокрема, Б. Грінченка, Й. Гермайзе, Д. Дорошенка, Є. Кирилюка, В. Петрова, Б. Неймана, В. Щурата, Д. Чижевського.

Наукові праці щодо непересічної постаті П. Куліша, які з'явилися в Україні у другій половині ХХ ст. здебільшого відрізняються ідеологічною заангажованістю в умовах тоталітарного режиму та лише фрагментарно висвітлюють біографію митця. У цей же період Наукове товариство імені Т. Шевченка в Америці підготувало та опублікувало літературознавчі праці Ю. Луцького та Г. Грабовича, присвячені романтичним творам П. Куліша та його непересічним перекладам українською мовою видатних творів західноєвропейської літератури.

Зі здобуттям Україною незалежності у науковому колі зріс інтерес до творчої спадщини П. Куліша, вивченням і осмисленням якої нині займаються вчені-літературознавці М. Жулинський, В. Сарбей, Є. Нахлік, О. Кравченко, О. Ясь, В. Лазарева, Н. Побірченко та інші.

Отже, джерела інформації про життя і творчу спадщину П. Куліша розпорошені по бібліотечних та архівних фондах як України, так і світу. Оцифрування історико-культурної спадщини у технологічному аспекті детально розглянуто у напрацюваннях І. Лобузін [10]. Л. Туровська та І. Смоляр [17] бібліотечну електронну виставку позиціонують як комунікативну модель діяльності наукової бібліотеки, дослідницями запропоновано взяти за основу її створення план роботи з підготовки традиційної експозиції. Створення персональних віртуальних виставок, їх структура і побудова докладно розглянуто у праці Л. Бабій [1].

Формуванню сучасного віртуального бібліотечно-інформаційного середовища, яке уможливило використання онлайн-виставок для презентації і розкриття бібліотечних та архівних фондів, присвячено напрацювання В. Бондаренко [3], Т. Білушак та В. Акиджи [2], Н. Вовк [5], Н. Захарової [8] та інших науковців. Особливості використання цифрових медіа та інструментів задля фіксації та представлення суспільно значущих подій минулого, популяризація історії та комеморація всебічно досліджено у монографії Ю. Половинчак [12].

Мета статті полягає у вивченні досвіду організації бібліотеками та архівами України віртуальних виставок, присвячених популяризації культурно-мистецької спадщини П. Куліша.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний користувач активно послуговується цифровими та оцифрованими матеріалами. Саме тому важливим напрямом для українських бібліотек і архівів є проєктна діяльність з оцифрування фондів. Реалізація цього завдання сприяє збереженню і представленню суспільству унікальних матеріалів культурної спадщини українців, що у подальшому дасть змогу розгорнути детальніший історичний пошук загублених імен і дат складної історії України. Адже створення електронного інформаційного простору українських бібліотечних і архівних ресурсів, подальша організація їхнього віддаленого доступу є вагомим чинником розбудови наукових досліджень, інструментом для роботи істориків, політологів, філологів, юристів тощо.

Комеморативні практики у світлі реалізації політики пам'яті як чинника формування національної ідентичності українців нині широко представлені в інтернет-просторі українськими бібліотеками і архівами. Сьогодні вони вже налічують значну кількість різноманітних за формою і змістом онлайн-ресурсів про історичну минувшину нашого народу, які свідчать про значущість цієї минувшини для сучасного українського державотворення. «Комеморація працює як створення спільних спогадів через вироблення ритуалів увічнення (вшанування, святкування тощо) певних осіб і подій. Веб-ресурси нині стають своєрідними «місцями пам'яті» поряд із самими інституціями – науковими установами, архівами, бібліотеками, а також меморіальними комплексами» [12, с. 95].

Біографічна спадщина, на думку В. Попика, зібрані у «...спеціально сформованих базах даних, із повнотекстовими матеріалами електронних бібліотек і «відкритих архівів», стає нині провідним спрямуванням розвитку ресурсів біографічної інформації як історико-меморіального плану, так і присвячених нашим сучасникам» [14, с. 21].

І. Давидова якісне вирішення інформаційних завдань бібліотек розглядає з позицій комплексного підходу, у результаті чого користувач одержує потрібну йому інформацію з певної тематики у повному обсязі за допомогою інформаційних технологій [6]. На переконання О. Збанацької, збільшення обсягів електронних ресурсів і розвиток інформаційних технологій із надання користувачеві якісної мультимедійної інформації зумовило «...суміщення функцій бібліотек, музеїв і архівів як документно-інформаційних інституцій» [9, с. 71].

Пошук нових підходів до організації тематичних документних виставок у світлі заходів бібліотек та архівів із популяризації як власних фондів, так і загалом надбань української культури і науки, проявляється у зміні способів надання інформації у формі багатофункціонального інформаційного ресурсу. Використання такої дистанційної форми обслуговування, на думку В. Бондаренко, «...дає змогу істотно вдосконалити якість інформаційного обслуговування користувачів, розкрити інформаційні ресурси бібліотек, надати доступ до наявного у їх фондах великого ресурсу культурних, духовно-ціннісних надбань попередніх

поколінь українського народу задля консолідації українського суспільства, збереження його національної ідентичності й самобутності» [3, с. 469].

У 2019 р. Україна відзначала 200-річчя від дня народження П. Куліша, що стало знаковою подією, до якої українські бібліотеки підготували низку заходів, у тому числі віртуальні виставки, організувавши гідну репрезентацію творчої спадщини митця у цифровому форматі.

На вшанування пам'яті П. Куліша Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (рис. 1) підготувала віртуальну виставку, на якій було репрезентовано оцифровані документи як з фонду відділу рідкісних і цінних книг книгозбірні, так і ресурси електронної бібліотеки «Культура України». Віртуальна експозиція налічує 24 оцифрованих документи, які знайомлять користувача з прижиттєвими виданнями П. Куліша, серед яких: «Украинские народні предания» (1847), «Записки о Южной Руси» (1856–1857), перше окреме видання історичного роману «Чорна рада», яке побачило світ у Петербурзі (1857), перше видання критичної праці «Григорій Квітка (Основ'яненко) і його повісті» (1858), присвяченої життю та творчості видатного українського прозаїка, драматурга, журналіста й культурно-громадського діяча Григорія Квітки-Основ'яненка, альманах «Хата» (1860), «Крашанка русинам и полякам на Великдень 1882 року» (1882), збірка поетичних та прозових творів «Хуторна поезія» (1882), поема «Магомет и Хадиза» (1883), збірка староруських дум і співів «Дзвін» (1893), котра вийшла друком у Женеві, остання праця митця «Позичена кобза» (1897), яка вперше побачила світ також у Женеві та є перекладом творів Ф. Шиллера, Дж. Байрона, Г. Гейне, Й. Гете та інші пам'ятки генія української культури [13].

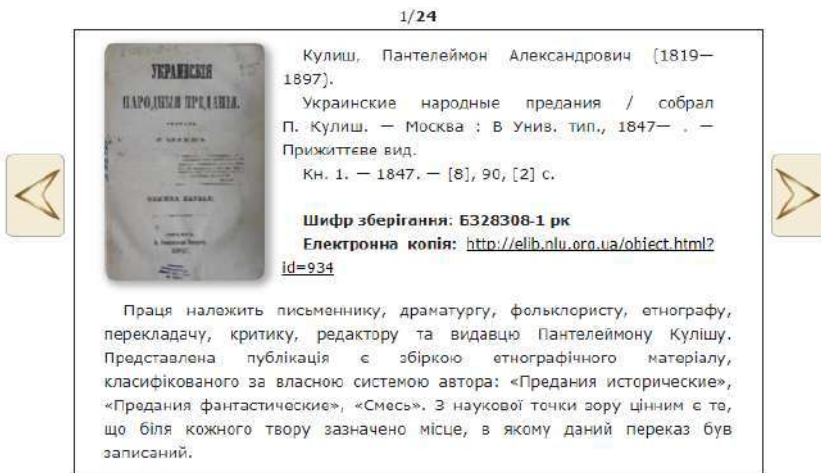

Рис. 1. Фрагмент виставки до 200-річчя від дня народження П. Куліша Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Вшановуючи пам'ять видатного письменника, мовознавця, перекладача, літературного критика, історика, етнографа, редактора і видавця Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова підготувала вірту-

альну виставку «Творчі задуми Пантелеймона Куліша: 125 років від дня смерті» (рис. 2). Виставка оформлена у вигляді ілюстрованої презентації, з добіркою сканованих обкладинок творів П. Куліша [16].

Рис. 2. Ілюстрована презентація Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Творчі задуми Пантелеймона Куліша: 125 років від дня смерті»

Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія» до 200-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша підготувала віртуальну виставку його творчої спадщини (рис. 3) на своєму YouTube-каналі [4].

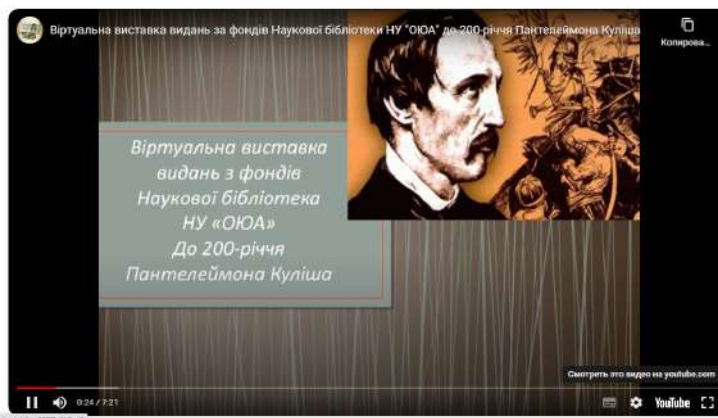

Рис. 3. Фрагмент віртуальної виставки Наукової бібліотеки Національного університету «Одеська юридична академія» до 200-річчя від дня народження П. Куліша

Отже, бібліотеки працюють над втіленням різних форм представлення інформації у віртуальному просторі, опановуючи різноманітні засоби інформаційно-комунікаційних технологій для розкриття й популяризації власних фондів, створюючи цікавий користувачеві контент, пропагуючи здобутки української культури в Україні та світі.

Сьогодні віртуальна архівна експозиція є надзвичайно ефективним інструментом як забезпечення віддаленого доступу до архівної інформації, так і популяризатором самої архівної установи. Електронні виставки архівів, що ознайомлюють користувачів із національними історично-культурними пам'ятками, рукописною спадщиною, не лише сприяють зростанню культурно-освітнього рівня громадян, підняття їхньої національної свідомості, а й сприяють якнайповнішому представленню України у глобальному гуманітарному інформаційному просторі. Створення тематичних віртуальних виставок сприяє ширшому розкриттю архівних фондів, а цифрові технології спрощують доступ до значного архівного потенціалу культурних, духовно-ціннісних надбань попередніх поколінь українців, сприяючи збереженню його національної ідентичності й самобутності.

Центральний державний історичний архів України (м. Київ) підготував і опублікував на своєму сайті віртуальну виставку, присвячену 200-річчю від дня народження Пантелеймона Олександровича Куліша (рис. 4). Було представлено оцифровані матеріали, що зберігаються у фондах установи, зокрема оригінали документів про навчання П. Куліша у Новгород-Сіверській гімназії та Київському університеті Св. Володимира; його приватні листи до Т. Шевченка (датовані 1844, 1846, 1847 рр.); доповідь директора Першої київської гімназії керуючому Київським навчальним округом про вилучення з гімназійної бібліотеки заборонених творів П. Куліша (датована 1847 р.); звернення митця до державних установ щодо дозволу на друк своїх творів, висновки цензури щодо заборони публікацій тощо. Загалом представлено 18 унікальних рукописів [7].

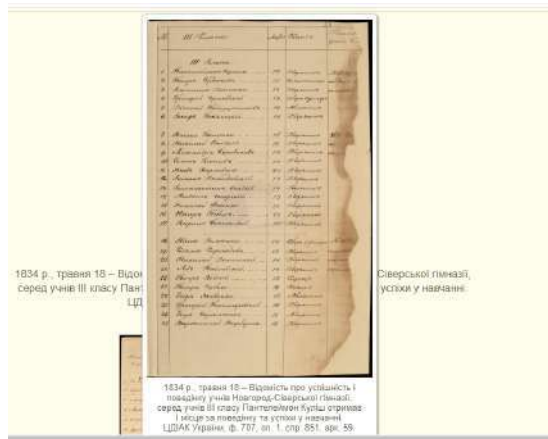

Рис. 4. Фрагмент віртуальної виставки
Центрального державного історичного архіву України (м. Київ)
до 200-річчя від дня народження П. Куліша

Отже, у сучасних умовах віртуальна тематична архівна експозиція – ефективний інструмент забезпечення віддаленого доступу до архівної інформації. Розгортання робіт зі створення віртуальних виставок пришвидшить оцифрування Національного архівного фонду України.

Нині вже створено єдину онлайн-платформу доступу до цифрових ресурсів українських архівів із режимом доступу 24/7 – Міжархівний пошуковий портал (рис. 5).

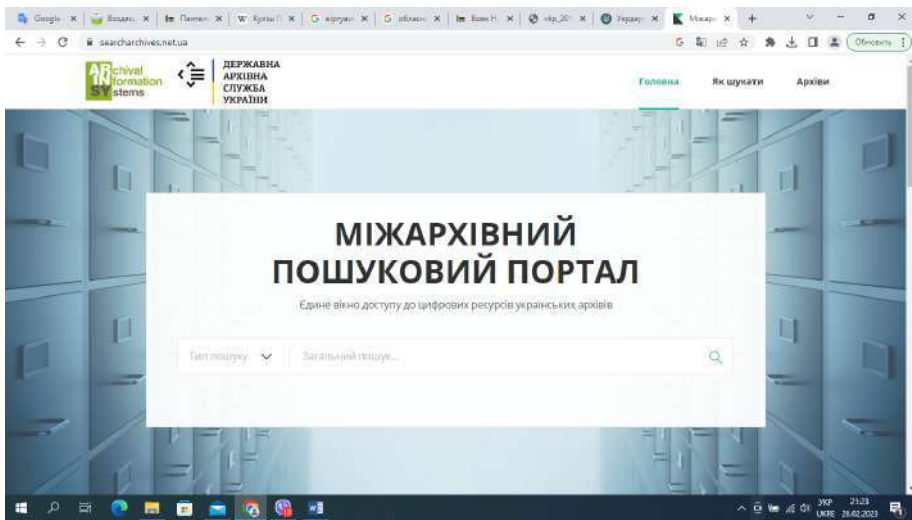

Рис. 5. Міжархівний пошуковий портал
(для доступу до цифрових ресурсів українських архівів)

Ця платформа через єдине пошукове вікно об'єднує електронні ресурси державних архівів, у тому числі окремі тематичні цифрові колекції документів. Здійснюється гнучкий пошук за повними текстами довідкового апарату, який представлено на локальних ресурсах, а саме: за назвою фондів, історичними довідками, анотаціями до фондів та описів, заголовками справ і документів, а також серед позицій покажчиків, які є аналогами традиційних архівних каталогів. Цей проект створено компанією «Архівні інформаційні системи» у тісній співпраці з Державною архівною службою України [11].

Метою цього проекту є залучення до нього всіх державних архівів України (7 центральних і 27 державних обласних архівів). Наприкінці 2022 р. на Міжархівному пошуковому порталі вже було розміщено 2,5 млн сканованих копій архівних документів із трьох центральних та одного державного обласного архіву, який упродовж року відвідало понад 180 тис. користувачів. У 2023 р. планується доєднати ще три центральних та два державних обласних архівів, що збільшить об'єднаний ресурс до 5 млн оцифрованих документів [18].

Загалом культура увічнення включає в себе соціокультурні практики, спрямовані на свідоме формування й транслявання прийдешнім поколінням інформації як про певний період, так і про певних діячів, які творили цю історію. «Віртуальна бібліотечна виставка, будучи мобільною, компактною, змістовною, виступає в ролі провідника у загальному потоці інформації» [3, с. 469]. Таким чином, віртуальна виставка – це інформаційний продукт, який на сьогодні є одним із най-

перспективніших дистанційних сервісів обслуговування користувачів як у бібліотеках, так і в архівах України. Ця форма представлення інформації є інтерактивною, характеризується мультимедійністю та гіпертекстовістю, що дозволяє забезпечувати користувачів ілюстрованими, фактографічними та біографічними повідомленнями, виступаючи провідником у величезному потоці інформації завдяки відібраним та структурованим матеріалам за певною тематикою.

Інтеграція інформаційно-ресурсного складника українських бібліотек і архівів на міжнародному, національному та регіональному рівнях створює консолідований електронний ресурс культурно-мистецької спадщини П. Куліша, що зберігається в їхніх фондах. Нагальне завдання полягає в організації доступу до гуманітарної спадщини митця 24/7 у глобальній мережі Інтернет та розбудові подальшої плідної взаємодії бібліотек і архівів у соціально-комунікаційному просторі задля популяризації писемної творчості великого українця зокрема та внеску України у світову культуру загалом.

Нині, особливо на тлі російсько-української війни, надважливого значення для духовного зростання нації набуває повноцінне використання й популяризація національних інформаційних ресурсів у сфері культури. Адже саме у культурно-духовному житті через використання ретроспективної інформації забезпечується популяризація знань у різних галузях науки, освіти, культури, мистецтва, особливо у зв'язку з вивченням історичних подій, біографій національних, державних та культурних діячів, історії освітніх, наукових і культурних установ тощо.

Висновки. Життя Пантелеймона Куліша стало прикладом послідовності в утвердженні у свідомості українців переконання історичної необхідності формування української мови як літературної, наукової, такої, без якої неможливе, немислиме становлення національної інтелігенції на засадах української культури з орієнтацією на культурні здобутки європейських народів.

Інтеграція інформаційно-ресурсного складника українських бібліотек і архівів на міжнародному, національному та регіональному рівнях створює консолідований електронний продукт творчої спадщини П. Куліша, що зберігається у різних бібліотечних і архівних колекціях.

Персональні електронні виставки бібліотек і архівів ознайомлюють користувачів із видатною постаттю минулого українського народу, національними історико-культурними пам'ятками, оцифрованою рукописною спадщиною, не лише сприяючи зростанню культурно-освітнього рівня громадян, наступності національної самосвідомості, а також якнайповнішому представленню України та її здобутків у глобальному інформаційному просторі. Використання цієї прогресивної форми з розкриття бібліотечних і архівних фондів дає змогу розв'язати важливі завдання відповідно до запитів сучасного суспільства, зокрема, вдосконалити обслуговування користувачів, ширше представити інформаційні ресурси цих інституцій, надати доступ до наявного у фондах значного масиву матеріалів із вивчення культурних, духовних, ціннісних надбань українського народу, що є надійним орієнтиром у сучасному інформаційному суспільстві, в утвердженні

суспільних ідеалів, консолідації українського суспільства, збереженні його національної ідентичності й самобутності.

Віртуальні виставки мають такі переваги: віддалений доступ до тематично упорядкованих джерел; охоплення широкого кола користувачів; збереження оригіналів документів; можливість перегляду документів 24/7; можливість одночасного представлення різних матеріалів, об'єднаних однією тематикою (друковані видання, рукописи, аудіовізуальні документи, уривки з кінофільмів, карти, креслення тощо).

На тлі російсько-української війни є нагальна потреба в українському суспільстві як щодо пізнання власної історії, так і розкриття українських геніїв – одним із котрих і був Пантелеймон Куліш. На наше переконання, для ефективної популяризації історико-культурної спадщини доцільно об'єднання зусиль бібліотек і архівів з формування спільних віртуальних виставок та їх популяризація у соціальних мережах, у засобах масової інформації, на сайтах провідних культурних установ України.

Список бібліографічних посилань

1. Бабій Л. М. Віртуальна книжкова виставка: нова форма інформаційних ресурсів бібліотеки. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство*. 2015. Вип. 4. С. 272–276. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/317>.
2. Білушак Т., Акиджи В. Особливості сервісів для створення віртуальних виставок у формуванні ефективного бібліотечно-інформаційного простору. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 2. С. 45–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2019_2_14.
3. Бондаренко В. Віртуальні виставки як дистантна бібліотечна послуга. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2015. Вип. 41. С. 467–478. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prnbuimviv_2015_41_36.
4. Віртуальна виставка видань з фондів НБ НУ «ОЮА». До 200-річчя Пантелеймона Куліша. *Наукова бібліотека НУ ОЮА* : YouTube. 03.02.2020. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0+%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0+%D0%BF+%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D1%88++%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0+&rlz=1C1CHBD_ruUA1042UA1042&ei=YW36Y8OzO4mNrwS8_6-YDw&ved=0ahUKEwiD6LC8v7H9AhWJxosKHbz_C_MQ4dUDCBA&uact=5&coq=%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0+%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0+%D0%BF+%D0%BA%D1%83%D0%B0%D1%96%D1%88++%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0+&gs_lcp=Cgxnd3Mtd2l6LXNlcnAQAzIFCCEQoAEyBQghEKABMgUIIRCgATIFCCEQoAEyBQghEKABOgUIABCiBD0hCAAAQHhCiBeoECEEYAVDvC1jXTWCGUWgBcAB4AIAB2gGIAacFkgEFMS4zLjGYAQCgAQHAAQE&scient=gws-wiz-serp#fpstate=ive&vld=cid:feaa27b5;vid:E3PD_3LBntE.
5. Вовк Н. Електронні виставки архівних документів: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 5 (262). С. 43–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2018_5_11.
6. Давидова І. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія. Харків : ХДАК, 2005. 295 с.
7. До 200-річчя від дня народження Пантелеймона Олександровича Куліша, українського письменника, публіциста, етнографа, історика, перекладача, громадського діяча. *Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України)* : вебсайт. URL: cdiak.archives.gov.ua/v_do_200_narodzhennia_Panteleimona_Kulisha.php.

8. Захарова Н. Виставкова діяльність бібліотек як елемент інформаційного обслуговування. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2014. Вип. 39. С. 467–474. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000001759>.

9. Збанацька О. М. Бібліотеки, архіви, музеї: деякі аспекти спільності та відмінності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 3. С. 68–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2018_3_11.

10. Лобузін І. Оцифрування історико-культурної спадщини: технологія та управління. *Рестрація, зберігання і обробка даних*. 2012. № 3. С. 104–114.

11. Міжархівний пошуковий портал : Про проект. *Державна архівна служба України* : вебсайт. URL: <https://searcharchives.net.ua/>.

12. Половинчак Ю. М. Комеморативні практики в сучасному інформаційному просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 94–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2018_2_15.

13. Пономаренко В. В. До 200-річчя від дня народження Пантелеймона Олександровича Куліша (1819–1897), українського письменника, перекладача, фольклориста. *Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого* : вебсайт. URL: <https://nlu.org.ua/vustavki.php?id=851>.

14. Попик В. І. Ресурси біографічної інформації: традиційні уявлення та новітні тенденції розвитку. *Українська біографістика*. 2012. Вип. 9. С. 7–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2012_9_2.

15. Супронюк О. Пантелеймон Куліш – «ключова постать у становленні модерної української культури». *Національна б-ка України імені В. І. Вернадського* : вебсайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/4847>.

16. Творчі задуми Пантелеймона Куліша: 125 років від дня смерті : Віртуальна виставка. *Одеський національний університет імені І. І. Мечникова* : вебсайт. URL: <http://lib.onu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/02/Tvorchi-zadumy-Pantelejmona-Kulisha.pdf>.

17. Туровська Л., Смоляр І. Електронна виставка як комунікаційна модель діяльності наукової бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 3. С. 29–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2015_3_9.

18. Укрдержархів долучається до створення Національної електронної бібліотеки України. *Державна архівна служба України* : вебсайт. URL: <https://archives.gov.ua/ua/2023/02/14/%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b4%d0%b5%d1%80%d0%b6%d0%b0%d1%80%d1%85%d1%96%d0%b2-%d0%b4%d0%be%d0%bb%d1%83%d1%87%d0%b0%d1%94%d1%82%d1%8c%d1%81%d1%8f-%d0%b4%d0%be-%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be%d1%80%d0%b5%d0%bd/>.

References

1. Babii, L. M. (2015). Virtualna knyzhkova vystavka: nova forma informatsiinykh resursiv [Virtual book exhibition: a new form of information resources]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Seriya: Bibliotekoznavstvo. Bibliohrafoznnavstvo, 4*, 272-276. Retrieved from <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/317>. [In Ukrainian].

2. Bilushchak, T. & Akydzy, V. (2019). Osoblyvosti servisiv dlia stvorennia virtualnykh vystavok u formuvanni efektyvnoho bibliotechno-informatsiinoho prostoru [Features of services for virtual exhibitions creation in the formation of an effective library and information space]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty, 2*, 45-48. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2019_2_14. [In Ukrainian].

3. Bondarenko, V. (2015). Virtualni vystavky yak dystantna bibliotechna posluha [Virtual exhibitions as a remote library service]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukraine imeni V. I. Vernadskoho, 41*, 467-478. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nbnbuimviv_2015_41_36. [In Ukrainian].

4. (2020). Virtualna vystavka vydan z fondiv NB NU "OIuA". Do 200-ricchia Panteleimona Kulisha [Virtual exhibition of publications from the funds of the SL NU "OYUA". To the 200th anniversary of Panteleimon Kulish]. *Scientific library of the National University of Odesa Law Academy*: YouTube. Retrieved from https://www.google.com/search?q=%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0+%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0+%D0%BF+%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D1%88++D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0+&rlz=1C1CHBD_ruUA1042U

A1042&ei=YW36Y8OzO4mNrwS8_6-YDw&ved=0ahUKEwiD6LC8v7H9AhWJxosKHbz_C_MQ4dUD CBA&uact=5&oq=%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0+%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0+%D0%BF+%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D1%88++%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0+&gs_lcp=Cgxnd3Mtd2l6LXNlcnAQAzIFCCEQoAEyBQghEKABMgUIIRCGATIFCCEQoAEyBQghEKABOgUIABCiBDoHCAAQHhCiBEoECEYAVDvC1jXTWCGUWgBcAB4AIAB2gGIAacFkgEFMS4zLjGYAQCgAQHAAQE&scient=gws-wiz-serp#fpst ate=ive&vld=cid:feaa27b5,vid:E3PD_3LBntE. [In Ukrainian].

5. Vovk, N. (2018). Elektronni vystavky arkhivnykh dokumentiv: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Electronic exhibitions of archival documents: current state and development prospects]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 5, 43-49. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2018_5_11. [In Ukrainian].

6. Davydova, I. (2005). Bibliotechnne vyrobnytstvo v informatsiinomu suspilstvi [Library production in the information society]. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

7. Do 200-richchia vid dnia narodzhennia Panteleimona Oleksandrovycha Kulisha, ukrainskoho pismennyka, publitsysta, etnohraf, istoryka, perekladacha, hromadskoho diacha [To the 200th anniversary of the birth of Panteleimon Oleksandrovych Kulish, Ukrainian writer, publicist, ethnographer, historian, translator, public figure]. *Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv*: website. Retrieved from cdiak.archives.gov.ua/v_do_200_narodzhennia_Panteleimona_Kulisha.php. [In Ukrainian].

8. Zakharova, N. (2014). Vystavkova diialnist bibliotek yak element informatsiinoho obsluhovuvannia [Exhibition activity of libraries as an element of information service]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 39, 467-474. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000001759>. [In Ukrainian].

9. Zbanatska, O. (2018). Biblioteki, muzei: deiaki aspekty spilnosti ta vidminnosti [Libraries, archives, museums: some aspects of commonality and differences]. *Library Science. Record Studies. Informatology*, 3, 68-74. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2018_3_11. [In Ukrainian].

10. Lobuzin, I. (2012). *Otsyfruvannia istoryko-kulturnoi spadshchyny: tekhnolohiia ta upravlinnia* [Digitization of historical and cultural heritage: technology and management]. *Data Recording, Storage & Processing*, 3, 104-114. [In Ukrainian].

11. Mizharkhivnyi poshukovy portal: Pro proekt [Interarchival search portal: About the project]. *State Archival Service of Ukraine*: official webportal. Retrieved from <https://searcharchives.net.ua/>. [In Ukrainian].

12. Polovynchak, Yu. M. (2018). Komemoratyvni praktyky v suchasnomu informatsiinomu prostori [Commemorative practices in the modern information space]. *Library Science. Record Studies. Informatology*, 2, 94-100. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2018_2_15. [In Ukrainian].

13. Ponomarenko, V. V. Do 200-richchia vid dnia narodzhennia Panteleimona Oleksandrovycha Kulisha (1819–1897), ukrainskoho pismennyka, perekladacha, folklorysta [To the 200th anniversary of the birth of Panteleimon Oleksandrovych Kulish (1819–1897), Ukrainian writer, translator, folklorist]. *Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine*: website. Retrieved from <https://nlu.org.ua/vustavki.php?id=851>. [In Ukrainian].

14. Popyk, V. I. (2012). Resursy biohrafichnoi informatsii: tradytsiini uiavlennia ta novitni tendentsii rozvytku [Biographical information resources: traditional ideas and the latest development trends]. *Biographistica Ukrainica*, 9, 7-24. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2012_9_2. [In Ukrainian].

15. Suproniuk, O. Panteleimon Kulish – "kliuchova postat u stanovlenni modernoi ukrainskoi kultury" [Panteleimon Kulish – "a key figure in the formation of modern Ukrainian culture"]. *V. I. Vernadskyyi National Library of Ukraine*: website. Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/node/4847>. [In Ukrainian].

16. Tvorchi zadumy Panteleimona Kulisha: 125 rokiv vid dnia smerti: Virtualna vystavka [Creative plans of Panteleimon Kulish: 125 years since his death: Virtual exhibition]. *I. I. Mechnikov Odesa National University*: website. Retrieved from <http://lib.onu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/02/Tvorchi-zadumy-Pantelejmona-Kulisha.pdf>. [In Ukrainian].

17. Turovska, L. & Smoliar, I. (2015). Elektronna vystavka yak komunikatsiina model diialnosti naukovoї biblioteki [Electronic exhibition as a communication model of scientific library activity]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 3, 29-31. [In Ukrainian].

18. Ukrderzharkhiv doluchaietsia do stvorennia Natsionalnoi elektronnoi biblioteky Ukrainy [Ukrderzharkhiv joins the creation of the National Electronic Library of Ukraine]. *State Archival Service of Ukraine*: official webportal. Retrieved from <https://archives.gov.ua/ua/2023/02/14/%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b4%d0%b5%d1%80%d0%b6%d0%b0%d1%80%d1%85%d1%96%d0%b2-%d0%b4%d0%be%d0%bb%d1%83%d1%87%d0%b0%d1%94%d1%82%d1%8c%d1%81%d1%8f-%d0%b4%d0%be-%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be%d1%80%d0%b5%d0%bd/>. [In Ukrainian].

Larisa Grinberg,

<https://orcid.org/0000-0002-1794-1339>,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Information Technology Department,
Kyiv University of Culture (Kyiv, Ukraine)

CREATIVITY OF P. KULISH IN VIRTUAL EXHIBITIONS OF LIBRARIES AND ARCHIVES OF UKRAINE

The purpose of the article is a consists in studying the experience of presenting documents by libraries and archives of Ukraine at virtual exhibitions for the purpose of popularizing the cultural and artistic heritage of Panteleimon Kulish. **The research methodology** postulates the main principles of scientific objectivity regarding the biography of P. Kulish as an outstanding Ukrainian cultural and public figure of the 19th century; performs an additional heuristic role in the librarian, archival, and information field, positively influencing the modern reading of both the life and views of an individual, as well as the course of public opinion in general. **Scientific novelty.** The creative heritage of P. Kulish, which is currently widely represented in virtual exhibitions of Ukrainian libraries and is still insufficiently represented on archive sites, is considered as a valuable cultural asset for the formation of Ukrainian identity in new historical conditions, which allows an impartial assessment of the contribution of an outstanding Ukrainian figure to the national and world cultures. **Conclusions.** The culture of perpetuation includes sociocultural practices aimed at the conscious formation and transmission of important information to the future both about a certain era and about the attitude to history in general. The virtual exhibition is an information product characterized by interactivity, multimedia, hypertext links and is a promising remote service for the interaction of libraries and archives with users, providing illustrated, factual, biographical, etc. information. The integration of the information-resource component of Ukrainian libraries and archives at the international, national and regional levels creates a consolidated electronic product of the creative heritage of P. Kulish, which is stored in various library and archive collections. Currently, the task is to organize a fruitful interaction of libraries and archives in the social and communication space in order to intensify cooperation on the worthy presentation of Ukrainian culture to the world by providing unlimited virtual access to it.

К е у о р д с: archival fund, library fund, virtual exhibition, commemorative activity, digitization, P. Kulish.

Kyiv University of Culture
36, str. Konovaltsia, Kyiv, 01133, Ukraine
e-mail: loura_grinberg@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 6.10.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.01.028>

УДК 021.4:091Тичина

Людмила Петрушко,

<https://orcid.org/0000-0001-7175-9143>,

кандидатка історичних наук, наукова співробітниця,

відділ кодикології та кодикографії,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

вул. Володимирська, 62, Київ, 01601, Україна

e-mail: liudmyla1991@ukr.net

Українська рукописна спадщина в експозиції електронної виставки з нагоди 130-річчя від дня народження П. Г. Тичини

Метою статті є з'ясування репрезентативного потенціалу виставки «Архівна спадщина Павла Григоровича Тичини (1891–1967) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», розкриття значущості творчої спадщини поета для сучасних дослідників. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні методів аналізу, синтезу та узагальнення, класифікації та систематизації, індукції та дедукції, наративного, історико-типологічного, історико-проблемного, історико-порівняльного, історико-системного, історико-генетичного, ретроспективного та інтерпретаційного. **Наукова новизна.** Експонати виставки проаналізовані за трьома аспектами: загальні, візуальні, змістовні. Обґрунтовано художню цінність рукописів як таких, що повноцінно компенсують відсутність зображувальних джерел. Наголошено на науково-інформативній цінності рукописних документів. **Висновки.** У статті розкрито репрезентативний потенціал електронної виставки до ювілею П. Г. Тичини. З'ясовано відповідність представлених матеріалів складу фондів, що вміщують документи, пов'язані з відомим українським поетом. Електронна виставка до 130-річчя П. Г. Тичини репрезентує два основні фонди Інституту рукопису, в яких зберігаються документи, пов'язані з Павлом Григоровичем: у кількісному аспекті, видовому та персональному. Експонати дають змогу сформулювати правильне уявлення про наявність у презентовану епоху різноманітного матеріалу для письма, який, крім основного, мав і додаткове функціональне призначення. Експозиційні рукописи демонструють також відмінності в орфографії та лексиці (порівняно з нинішніми), еволюцію почерку П. Г. Тичини, його стиль оформлення автографів, особливості написання, за якими можна визначити первинність і вторинність тексту. Експонати виставки доносять до відвідувача багатогранний образ Павла Григоровича. Автографи поезій майже цілком репрезентують творчість поета хронологічно та тематично. Рукописи висвітлюють також різні біографічні аспекти. Експонати електронної виставки, що аналізуються, загалом адекватно представляють як фонди Інституту рукопису, так і особистість П. Г. Тичини.

Ключові слова: електронна виставка, рукописна спадщина П. Г. Тичини, репрезентативний потенціал, експозиційні документи, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Актуальність теми дослідження. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є безцінною скарбницею історичних джерел для ознайомлення користувачів із минулими і сучасними епохами, з їх подіями, явищами, творцями. Ще не введені у науковий обіг документи мають практично невичерпну інформаційну цінність, бо кожне покоління дослідників може віднайти в них відповіді на актуальні для їхньої доби питання, застосувавши при цьому новітній інструментарій і власний підхід, побачити те, що досі залишалося не поміченим. Однак рукописна спадщина важлива не лише для людей науки. Знайомство з нею (навіть побіжне) широкої громадськості сприяє і сприятиме зміцненню патріотизму, становленню національної свідомості, формуванню адекватних уявлень про українську історію.

Відкрити перед читачами хоча б частину цього багатого рукописного надбання покликани тимчасові експозиції фондів матеріалів. Вони становлять одну з пріоритетних форм роботи співробітників Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Особливе значення в цьому контексті мають електронні виставки. Незважаючи на те, що останні представляють читачам рукописи опосередковано, чим поступаються знайомству з документами «de visu», їх перевагою є можливість охопити більшу кількість відвідувачів. Виняткової цінності вони набули в період карантинних обмежень і воєнних дій, в умовах дистанційної роботи бібліотеки та інституту. А названий вище недолік (відсутність «живого» контакту з рукописами) за потреби може компенсуватися замовленням матеріалів і їх детальним опрацюванням у читальній залі Інституту рукопису НБУВ.

Традиційним стало експонування документів у зв'язку з відзначенням річниць пам'ятних дат. Такою була й виставка, організована у 2021 р. до 130-річчя від дня народження відомого українського поета, літературознавця, мовознавця, перекладача, державного і громадського діяча П. Г. Тичини (1891–1967).

Особистість Павла Григоровича відома сьогодні далеко не всім. Мабуть, для більшості наших співвітчизників ця людина znana як автор поезій. Інші таланти й аспекти біографії залишаються маловідомими або забутими. Крім того, щодо яблуновоцвітного генія, як назвав П. Тичину Олесь Гончар, існує також деяке упереджене ставлення як до «блязня сталінського режиму». Висвітленню реального образу Павла Григоровича, розумінню його життя якраз сприяє знайомство з документами, пов'язаними з його особою (майже всі є автографами П. Тичини). Вони дають можливість побачити реальну людину в контексті часу, а також допомагають подоланню стереотипів щодо неї.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика теорії і практики організації електронних виставок вже знайшла своє відображення у низці публікацій українських учених. Серед них варто назвати дослідження В. Бондаренко [1], Т. Коваль, І. Смоляр, Л. Туровської, О. Яковенко [2; 30; 32], О. Курганової [4], О. Лопати [5].

Метою статті є з'ясування репрезентативного потенціалу виставки «Архівна спадщина Павла Григоровича Тичини (1891–1967) у фондах Інституту рукопису

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», розкриття значущості творчої спадщини поета для сучасних дослідників.

Виклад основного матеріалу дослідження здійснено в трьох аспектах: загальному, візуальному, змістовому.

Загальні аспекти документів. На виставці представлені матеріали з двох фондів: № 79 «Тичина Павло Григорович (1891–1967) – український поет, літературознавець, мовознавець, перекладач, державний і громадський діяч» (15 документів) та № 1 «Літературні матеріали» (10 рукописів). У такий спосіб репрезентовано основні фонди, в яких зберігаються справи, пов'язані з Павлом Григоровичем. Навіть у кількісному співвідношенні така ситуація репрезентативна: особовий фонд 79 налічує 38 одиниць зберігання, а у фонді I – 35 документів, пов'язаних із П. Г. Тичиною.

Майже всі експонати є рукописами (23 із 25). Виняток становлять лише два машинописи, які, однак, мають рукописні помітки П. Г. Тичини [12; 31]. Це відображає видовий склад названих фондів за способом фіксації інформації в документах. Більшість матеріалів із фондів, що досліджуються, є саме рукописними текстами.

24 із 25 експонатів доносять до нас «слід» руки П. Тичини – це автографи поета або машинописи з його рукописними правками. Лише один лист, адресований поету, написаний іншою особою – Д. М. Косариком [3]. Така ситуація не випадкова: майже всі документи названих фондів виходили «з-під пера» Павла Григоровича.

Експонати, представлені на виставці, репрезентують і різноманітний характер видового складу фондів за формою. Так, увазі читачів пропонуються автографи поезій [6–8; 13; 25–29] і сторінок набірних примірників поетичних збірок [21; 23–24], листи до редакції з авторськими віршами [16–17], інші епістолярії особистого та офіційного листування (листи, листівки, записки) [9–10, 18–20, 22], відгук на дисертаційну роботу [14], збірка поезій у перекладі російською мовою із зауваженнями автора [17], заяви [11; 12]. Тобто, це – рукописи, пов'язані з поетичною та науковою творчістю Павла Григоровича, документи, що розкривають різні аспекти біографії поета.

Відсутність на виставці зображувальних джерел відповідає характеру «Тичинівських» документів названих фондів – серед численних рукописів лише один містить фотопортрет М. Заньковецької [15], який, однак, не був залучений до виставки, оскільки не мав першочергової цінності в представленні архівної спадщини українського поета. В епоху масової візуалізації така обставина цілком закономірно могла б знижувати цінність організованої виставки. Однак вона сповна компенсується естетикою рукописів, авторським оформленням і загалом зовнішнім виглядом представлених експонатів.

Візуальні аспекти. Оскільки, насамперед, увагу читача привертають саме візуальні атрибути рукопису, розпочнемо з їх характеристики. Різними є аркуші експонованих документів: вузькі [6; 7; 28] і широкі [13; 24], світлі [8; 18] і жовтуваті [25; 27], акуратні [14; 20] та надірваний [10], зім'ятий [17], потріпаний [3],

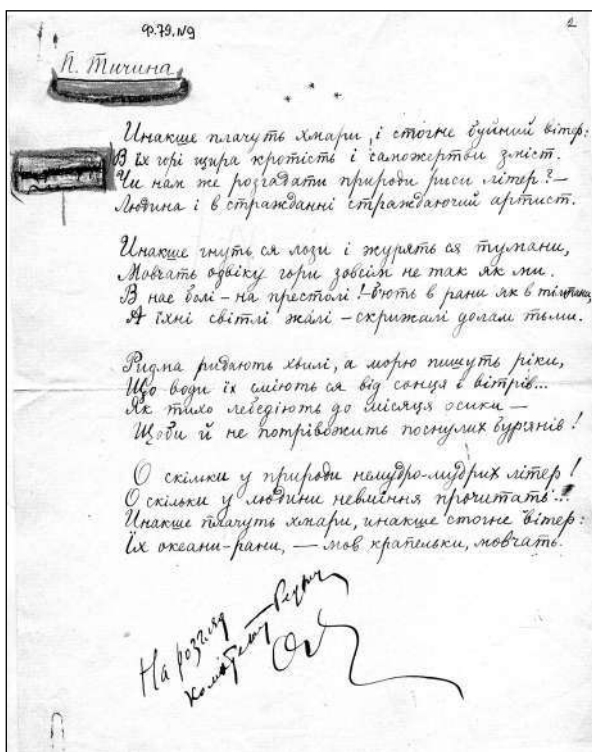
Л. Петрушко

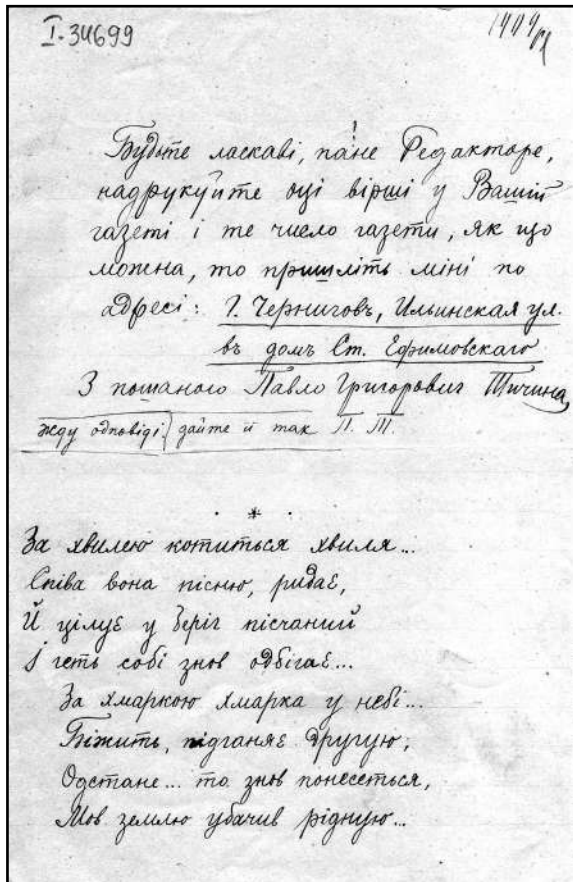
рівненькі [8; 14] та зі слідами згину посередині (очевидно, це – свідчення перебування в конверті) [16; 18], у горизонтальну і вертикальну лінійки [6; 7; 21; 28] та без неї [8; 26]. Загалом, вони відображають ситуацію з «Тичинівськими» рукописами. Відвідувачі виставки не мають змоги помітити лише те, яким є папір на дотик (гладенькі та шорсткі аркуші тощо). До речі, це зауваження стосується не лише електронної виставки. Навіть у випадку перебування експонатів під склом ситуація була б такою ж. Цей аспект потребує безпосереднього контакту з документами.

Особливості паперу є досить цінним джерелознавчим аспектом, який, з одного боку, відображає повсякденний матеріальний складник тогочасної епохи, можливість чи неможливість мати належний, якісний матеріал для письма. З іншого – ці особливості містять важливу для дослідників джерельну інформацію щодо створення та побутування автографів.

Додаткову інформацію дають різні кольори чорнил: зелений [6; 7], фіолетовий [14], синій [8], чорний [21], смарагдовий [18] та олівців: простий, червоний, синій [3; 9, 12]. Іноді вони поєднуються в одному документі: наприклад, основний текст написано зеленим, а правки зроблені фіолетовим [28], або текст – простим олівцем, а підкреслення – червоним [10], або ж різні кольори застосовувалися Павлом Григоровичем для того, щоб відділити зауваження одне від одного [31].

Примітності рукописам надають різні розміри літер в одному документі [17]. Вони ж мають важливе значення для дослідників, потенційно вказуючи на первинність і вторинність тексту: написане дрібнішим почерком нерідко було авторською припискою після написання основного тексту. Так, в автографі листа до редакції газети «Рада» основним є текст самого листа і вірша, а пізнішою допискою – дрібнішим почерком – «Жду відповіді. дайте її так П. Т.» [16]. У спішному листі М. Могилянському вже після завершення основного тексту, на що вказує підпис «Ваш ПТ», Павло Григорович ще додає два речення, наскільки це дозволяло вільне поле на невеликому аркуші, тому дописка – меншими літерами [9]. Візуальні спостереження виявляють також вставки в листах як окремих слів, так і речень [19].

Документи репрезентують відмінність у літерній графіці поета. Напевно, це залежало від часу (що свідчить про еволюцію почерку) та обставин (текст писався спокійно чи поспіхом, яким був засіб для письма). Так, лист із поезіями до редакції газети «Рада» написано старанно, ще досить по-учнівськи (якщо правильним є датування «1909 р.», П. Тичині тоді було 18 років) [16]. Акуратний, естетичний почерк – в автографах ранньої лірики [6; 7; 28], більш швидкий – у пізніших [8; 26]. Це має важливе значення при датуванні тих рукописів, час створення яких невідомий. Візуально спостерігається, що інформація, зафіксована в записках Павла Григоровича, була терміновою [9; 10]. Сприймаючи всі ці нюанси, читачі та дослідники можуть «доторкнутися» до повсякденного виміру, «побачити» реальне

життя людини тогочасної доби. У цьому – надзвичайно разюча відмінність рукописного документа від його друкованої публікації.

Експонати виставки відкривають перед відвідувачем ще одну особливість – доносять до нас орфографію і навіть лексику, відмінні від сучасних. Так, у всіх текстах П. Тичини літера «є» написана як «е»: «здається» [21], «ридає», «цілує» [16], «приємно» [19], «до Києва» [22]. До речі, названа особливість присутня і в листі Д. Косарика [3]. Зустрічаються й інші відмінності в рукописах Павла Григоровича: «техники», «люде», «одне другому», «в-вічі», «сами собі» [24], «як що», «міні», «по адресі», «жду одповіді», «беріг» (у значенні «берег») [13], «слізми» [17], «з народньої» [19], «Даниловні» [22], «неутішно жалобна», «Ачи піснено» [17] тощо. Такий аспект, як відмінність у лексиці, важливий для дослідників тим, що репрезентує зафіксовану в рукописах епоху як таку, коли ще формувався правопис, а також, цілком ймовірно, вказує на можливі в той час відповідники сучасного варіанту названих слів, адже Павло Григорович був дуже гарним знавцем мов, тим паче своєї рідної.

Представлені експонати демонструють також характерні риси авторського стилю в оформленні рукописів. Заголовки творів і свої прізвище та ім'я (ініціал-

ли) Павло Григорович, як правило, підкреслював (нерідко при цьому ще й ставив крапку в кінці) [7; 25; 28]. У такий спосіб він виділяв важливе чи головне не лише в автографах поезій, але також в інших документах [15; 19; 30]. Інші особи, чії записи доносять експоновані рукописи, також підкреслювали те, на чому хотіли наголосити [3; 14]. У поезіях, де відсутній заголовок, на його місці Павло Григорович малював зірочки, крапочки перед текстом [16; 28]; а в кінці – маленьку рисочку (як дефіс) [28]. Авторський стиль оформлення доносить до читачів таку особливість поета, як художня обдарованість (П. Тичина мав неабиякий талант до малювання, збережені малюнки, виконані його рукою, засвідчують це, і в певний момент життя він навіть шкодував, що став поетом, а не художником або музикантом).

Читач має можливість побачити продовження авторської роботи навіть над уже завершеним твором. Про це свідчать правки в автографах, зокрема у набірному примірнику поетичної збірки. Вдосконалення стосувалися як самого тексту (перестановка слів місцями), так і його оформлення [24; 28]. Висновок про авторське походження можна зробити на основі порівняння стилю написання цифр [28], а також на підставі того, що виправлення виконане смарагдовим чорнилом, яким написано і заголовок (почерк у заголовку і основному тексті – однаковий) [24]. Означене вказує на особистість Павла Григоровича, що був дуже вимогливим до себе, до своєї творчості, до власного слова.

У контексті характеристики зовнішніх особливостей рукописів важливо звернути увагу на слід від скріпки [13], а також на плями [7; 17; 29]. Їхня цінність полягає в тому, що вони демонструють життя документів: останні до чогось крипилися, зазнавали незначних, очевидно, випадкових хімічних впливів, що й зафіксувалося на аркушах.

Змістові аспекти. Художні твори П. Г. Тичини, автографи яких представлені на виставці, хронологічно охоплюють значний проміжок часу: 1909–1958 рр. Це – майже весь творчий шлях поета. За тематичною спрямованістю їх слід об'єднати в три блоки: 1) рання лірика; 2) тексти, що віддзеркалюють революційні події 1917–1921 рр.; 3) поезії воєнного та повоєнного часу (з мотивами радянської дійсності). Фактично такий змістовий характер відповідає текстам, представленим у фондах Інституту, та відображає основні тенденції у творчості Павла Григоровича. Тобто матеріали виставки сприяють формуванню в читачів досить адекватного уявлення про творче життя письменника.

Важливими є два листи з віршами, очевидно, ще молодого П. Тичини до редакції газети «Рада» [16; 17]. Насамперед вони знакові тим, що висвітлюють період становлення Павла Григоровича як поета. В одному з них юний автор просить надрукувати його вірші, а також надіслати йому той примірник газети, у якому будуть опубліковані ці твори. Запис вгорі містить хронологічну вказівку: «1909 р.» (очевидно, не почерком Павла Григоровича). Якщо це – точна дата, то П. Тичині було тоді 18 літ. Крім того, названі документи вміщують цінну інформацію щодо історії його особистих контактів і місць перебування. Останні, своєю чергою, слугують допоміжним аспектом у датуванні вказаних автографів.

В обох листах, як адреса Павла Григоровича, вказано м. Чернігів. Щоправда, в одному – вулиця Іллінська, в іншому – Воскресенська. Цікаво, що більш точно адреса конкретизується не номером будинку, а прізвищем його господаря: «домъ Ст. Ефимовскаго» [16], «домъ Фесюкова» [17]. Можливо, це вказує на те, що Єфимовський і Фесюков були відомими у місті особами, а можливо, такою була практика дореволюційної кореспонденції. У другому листі адресатом вказано М. І. Жука з приміткою «для П. Т.» [17]. Приписка Павла Григоровича «Жду одповіді. дайте їй так», певно, означала прохання повідомити про прийняття віршів до друку в неофіційній формі – можливо, усній або через спільних знайомих. Примітно, що, хоча основні тексти листів, як і поезій, написано українською мовою, якою, до речі, видавалася і «Рада», самі адреси – російською – офіційною мовою країни, в якій жив і творив тоді П. Тичина.

Незаперечну цінність мають представлені на виставці аркуші з набірних примірників збірок «Плуг» та «Замість сонетів і октав». Вони відкривають перед читачем і дослідником важливу сторінку історії книгодрукування, відносин між автором і видавництвом, представляють знаковий етап підготовки поетичних збірок до виходу у світ [21; 23; 24].

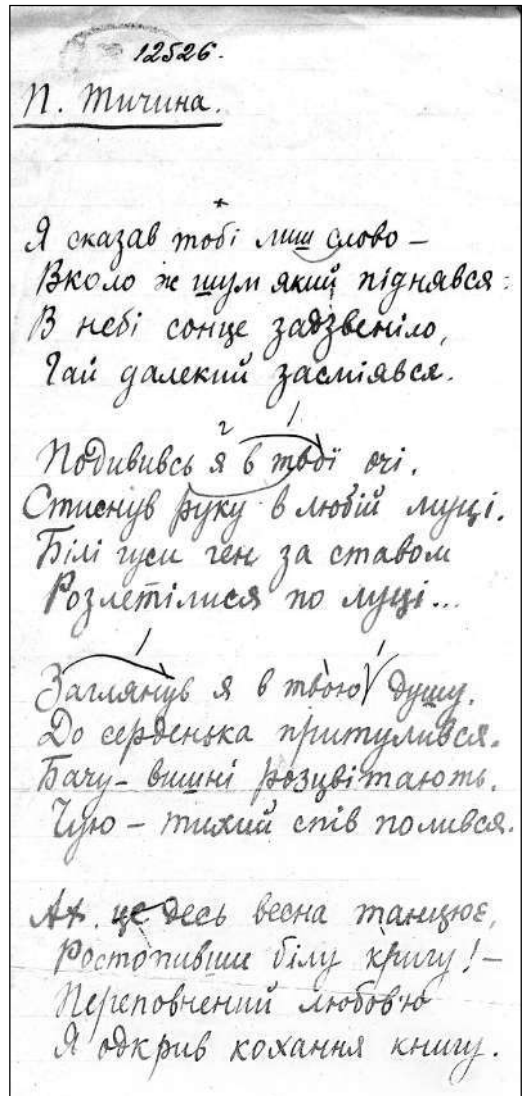
Авторські помітки на полях збірки поезій «Стихи» якнайкраще і якнайповніше демонструють реакцію Павла Григоровича на відповідність російськомовного перекладу оригіналу. Мабуть, лише вони спроможні передати емоції і думки П. Тичини. В експонованій на виставці сторінці зауваження автора займають приблизно стільки ж обсягу, скільки сам вірш [31]. Незгода поета з якістю перекладу російською мовою знайшла своє відображення не лише в маргіналіях примірника збірки. Павло Григорович підготував заяву-заперечення до президії Всеукраїнської спілки радянських письменників. Представлений на виставці завершальний аркуш цього документа (його машинописної копії) демонструє останні зауваження щодо названої збірки, а також висновки автора. Очевидно, саме рукою Павла Григоровича червоним олівцем було підкреслено найважливішу його думку «Вилучити цю книгу потрібно» [12].

Експонований на виставці автограф із чорновими начерками демонструє спроби перекладу відомої поезії О. Пушкіна («Я помню чудное мгновенье...»), які однак, швидше за все, були незавершеними. І у вищезгаданих зауваженнях, і в цьому документі, можна побачити, як тонко Павло Григорович відчував слово [27].

Неабиякою цінністю для сучасних дослідників є епістолярії П. Тичини. Найбільша їх кількість серед експонованих адресована М. Могилянському. На виставці представлені перший і останній аркуші особистих листів, невеликі листівки та так звані спішні листи (які потребують негайної доставки) приватної кореспонденції. Цікавим є послання Павла Григоровича, що починається вірменською мовою. Воно відображає як конкретний період життя співця української революції, так і один із його талантів – інтерес, любов та знання іноземних мов загалом і, зокрема вірменської, яка була однією з найважливіших у житті поета. Аналізований документ містить вказівку на те, що свої послання Павло Григорович міг писати і в кілька етапів: «Цей початок я написав тоді, як ще не мав у

руках Вашого листа». Представлений на виставці аркуш якраз повністю відображає вірменську тематику: вірменською написано початок листа, нею, як стає зрозуміло з тексту, зацікавився і адресат, у зв'язку з чим Павло Григорович ділиться своїми почуттями, досвідом вивчення мови, власними спостереженнями-враженнями щодо неї. Адресант також висловлює думку, що ймовірно А. Кримський володіє вірменською мовою. Форма, в якій висловлено останнє припущення, доносить до нас емоції Павла Григоровича: «Чекайте! а може Агатагел Юхимович вірменської вміє?». Згадка відомого вченого лише по імені та по батькові вказує, на нашу думку, на те, що А. Ю. Кримський був добре відомим як автору листа, так і його адресату. Ця приписка, вміщена вертикально (згори вниз) на лівому полі листа, засвідчує важливість вивчення архівних документів, адже опублікований текст не зможе донести тієї емоційності, як це робить рукопис [19].

Кінцівка іншого листа репрезентує щирю турботу Павла Григоровича про духовний, душевний та фізичний складники здоров'я друга. Крім того, представлений на виставці аркуш відображає, очевидно, інформацію, важливість якої була усвідомлена автором, уже після написання основного тексту. Йдеться про незмінність адреси для зворотного зв'язку, про вітання від «т. Ліди [Лідії Петрівни Папарук, яка стане дружиною поета – Л. П.] з її подругою Олею», а також про вдячність за надіслану книгу Л. Мартовича, яка «десь певно в Харкові жде» Павла Григоровича. Очевидно, ще пізнішою припискою був останній абзац, позначений «P. S.». Його цінність для характеристики Павла Григоровича як людини – незаперечна. Адресант згадує свої негативно-емоційні слова щодо колишньої господині і пише про важкі докори власного сумління з цього приводу: «Я кілька день мучився, що це грубо так проти людей». На наше переконання, П. Тичина не просто ділиться із другом своїми думками та душевним станом. Для нього було важливим зняти обвину-

вачення зі згадуваної особи, висловлені в попередньому листі, і подати адресату (замість поганого прикладу) взірць правильного ставлення до ближніх [18].

Цінним є також «спішний лист», характер якого передає і сама назва, і вказівка щодо часу передачі адресату із підкресленням червоним олівцем («Передати не пізніше 8, 8 ¹/₂ год. вечора. 16/X.»), і матеріали письма, і сам його зміст: «Михайла Михайловича хотів би бачити у себе... Знаю, що ще завтра Вас побачу, – а це хотілося щоб імено сьогодні» [9].

Завершуючи тему з епістоляріями, згадаємо ще один такий документ, представлений на виставці, однак уже адресований самому Павлу Григоровичу. Зі змісту складається враження, що це могла бути супровідна записка, яку передавала сама особа, про яку йдеться в тексті – Опанас Євгенович Шевчукевич. Висловлюється прохання посприяти в прийомі гостя кращими офтальмологами. Крім того, зазначаються результати пошуків автором літератури угорською мовою і те, що Опанас Євгенович везе для П. Тичини німецько-угорський словник. Ця інформація ще раз підтверджує турботливе ставлення П. Тичини до друзів, знайомих та поліглотство поета і тим самим надає листу значущості джерела для вивчення життя і творчості П. Тичини [3].

Заява-прохання до Ради Бібліотекарів Національної Бібліотеки доносить до читача не лише сам текст прохання (про зарахування на посаду бібліотекаря, перелік попередніх місць роботи, а також зазначення осіб, які можуть надати йому рекомендації), але й подальшу його долю. На цьому ж аркуші зафіксовані рекомендації вказаних П. Тичиною людей – Ю. Меженка (здається, двічі) і С. Єфремова. Цілком ймовірно, це було вже після отримання заяви Радою Бібліотекарів. Є на ній також штамп із вхідним номером і датою отримання листа, що разом із датою написання заяви, може висвітлювати історію кореспонденції в той час, слугувати допоміжним джерелом для вивчення швидкості отримання листів адресатами. Важливо, що документ містить також свідчення про швидку і позитивну для Павла Григоровича реакцію – резолюцію про обрання його на посаду на засіданні Комітету 18.10.1921 р. [11].

Темп і поспіх реального життя фіксує також перший аркуш відгуку П. Тичини на дисертаційну роботу М. М. Ткаченка. Вгорі написано: «Очень срочно! Можно вечером...». Оскільки, як ми вважаємо, примітка зроблена іншим, не Павла Григоровича, почерком, то, певно, йдеться про прохання дисертанта або третьої особи передати відгук за необхідною адресою [14].

Становить інтерес також записка до Д. Д. Копиці. Зовнішній вигляд рукопису (обірваний аркуш, швидкість письма, скорочене до ініціалів звертання «Д. Д.!») свідчать про поспіх Павла Григоровича. Цілком можливо, що причину цього відкриває сам текст. П. Тичина хвилювався, щоб С. Чиковані не отримав двох схожих листів («однакові ж вирази й слова у обох цих листах»), і зауважував про необхідність змінити лист до Інституту літератури, «щоб він не був подібний на лист до С. Чиковані» [10]. Зауважене доносить до читача надзвичайно відповідальне ставлення Павла Григоровича до професійних обов'язків, піклування про авторитет українських наукових установ.

Представлені на виставці документи демонструють, на нашу думку, помітну відмінність між професійно-творчим рівнем, з одного боку, та персональним – з іншого.

Здійснений огляд та аналіз оприлюднених на виставці матеріалів засвідчує їх значущість, насамперед, у науково-дослідному та просвітницько-виховному аспектах. Документи слугують важливими історичними джерелами для вивчення, по-перше, особистості Павла Григоровича: не лише багатогранності його таланту, творчої та наукової професійності, але й важливих людських якостей, що засвідчено не тільки низкою його автографів, але й документом, адресованим йому. По-друге, матеріали виставки висвітлюють низку біографічних моментів – як загальновідомих, так і маловідомих (коло особистих контактів, місця перебування, посади, які він обіймав). По-третє, вони блискуче репрезентують сучасну поетові епоху, вмщуючи цінні відомості до історії кореспонденції, книгодрукування, повсякдення (дореволюційного, періоду національно-визвольних змагань, радянського), особливостей відносин між автором і редакціями, видавництвами, підготовки збірок до публікації тощо. Звісно, не заперечуючи значущості матеріалів електронної виставки, варто зазначити, що їх вивчення важливе в контексті залучення низки інших «Тичинівських» документів та джерел тогочасної доби, пов'язаних із особою Павла Григоровича та з тими питаннями, які до певної міри розкриваються через посередництво оприлюднених рукописів.

Ще більшу значущість організована виставка має у просвітницько-виховному аспекті. Якщо дослідники-тичинознавці загалом повинні бути добре обізнаними з цією персоналією, то дослідники, наукова діяльність яких не пов'язується з життєвим і творчим шляхом П. Тичини, а також пересічні читачі, напевно, знають Павла Григоровича здебільшого лише як автора поезій, що були присвячені революційним подіям та радянській дійсності («На майдані...», «Пісня трактористки», «Партія веде»), або, у кращому випадку, більшою мірою це стосується молодого покоління – як талановиту людину, з-під пера якої вийшли ліричний вірш «О панно Інно...» та патріотичний «Я єсть народ», актуалізований із певними текстологічними змінами і в наш трагічний час. Названі ж особливості оприлюднених на виставці рукописів, їх безцінний джерельний потенціал розкривають досі не відомі багатьом нашим співвітчизникам аспекти біографії, творчої та професійної діяльності, представляють живу людину, а не сформований офіційною радянською пропагандою чи підручниками образ або чиєсь суб'єктивне враження. Таке «відкриття» Павла Григоровича крізь призму рукописної спадщини може слугувати поштовхом до наукового чи особистого зацікавлення його особою, до глибшого і більш детального вивчення, у т. ч. – звернення до інших архівних джерел, меморіальних речей, книг тощо.

Зруйнування наявних стереотипів, усвідомлення того, що справжнє знання про минуле ґрунтується і повинне ґрунтуватися на історичних документах, своєю чергою, наблизить до об'єктивного розуміння української історії, дасть поштовх до свідомого сприйняття інформації, її правильного пошуку та використання.

Однак, найважливіше значення виставки, на наше переконання, полягає в такому:

знайомство з названою рукописною спадщиною, у т. ч. через усвідомлення того, що це лише невелика частина безцінного і багатого духовного українського надбання, що нашими попередниками були такі талановиті та великі душею люди, що ми маємо славу історію, сприятиме формуванню патріотичних почуттів та національної свідомості в умовах жертовної боротьби за вільну Українську Державу.

Висновки. Електронна виставка до 130-річчя П. Г. Тичини репрезентує два основні фонди Інституту рукопису НБУВ, в яких зберігаються документи, пов'язані з Павлом Григоровичем: у кількісному аспекті, у видовому (за способом фіксації інформації та формою), у персональному (більшість матеріалів, пов'язаних із поетом, є його рукописами). Експонати дають змогу сформуванню правильного уявлення про наявність у презентовану епоху різноманітного матеріалу для письма, який, крім основного, мав і додаткове функціональне призначення. Рукописи демонструють також відмінності тогочасної орфографії та лексики порівняно з нинішніми, еволюцію почерку П. Тичини, а також його стиль оформлення автографів, особливості написання, за якими можна визначити первинність і вторинність тексту тощо. Експонати виставки доносять до відвідувача багатогранний образ Павла Григоровича: обдарованої особистості (поета, художника, музиканта, поліглата, знавця мов, перекладача, науковця), людини з великим серцем і талантом, високим професіоналізмом та працелюбністю. Автографи поезій майже цілком репрезентують творчість Павла Григоровича хронологічно та тематично. Рукописи висвітлюють також різні біографічні аспекти. Експонати електронної виставки загалом адекватно представляють як фонди Інституту рукопису, так і особистість П. Г. Тичини, мають важливу науково-дослідну та просвітницько-виховну значущість, підтверджують важливість організації електронних виставок як способу популяризації української рукописної спадщини, формування національної свідомості та відповідних дійсності уявлень про українську історію і її учасників.

Список бібліографічних посилань

1. Бондаренко В. Віртуальні виставки як дистантна бібліотечна послуга. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2015. Вип. 41. С. 467–478.
2. Коваль Т., Смоляр І., Туровська Л. Популяризація електронних книжкових виставок НБУВ у соціальних мережах. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2015. Вип. 42. С. 52–61.
3. Косарик Дмитро Михайлович – [Тичині] Павлу Григоровичу. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Ф. 79. Спр. 36.
4. Курганова О. Історія світового книгодрукування крізь призму видавничих колекцій: електронні виставки етєнів та ельзєвірів на вебсайті НБУВ. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 1. С. 32–39.
5. Лопата О. Електронні бібліотечні журнальні виставки як змістовна складова роботи залів періодичних видань НБУВ. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 3. С. 41–46.
6. Тичина П[авло Григорович]. Гаї шумлять... *ІР НБУВ*. Ф. 79. Спр. 1.
7. Тичина П[авло Григорович]. Гаптус дівчина... *ІР НБУВ*. Ф. 79. Спр. 2.
8. Тичина Павло [Григорович]. Думки під час концерту хору Мазовше. *ІР НБУВ*. Ф. 79. Спр. 37. Арк. 1.
9. [Тичина] П[авло Григорович] – Михайлу Михайловичу Могилянському. *ІР НБУВ*. Ф. 1. Спр. 44187.
10. Т[ичина] П[авло] [Григорович] – Копиці Д[авиду] Д[емидовичу]. *ІР НБУВ*. Ф. 79. Спр. 25. Арк. 1.

11. Тичина Павло Григорович до Ради Бібліотекарів Національної бібліотеки [України]. Заява. *IP НБУВ*. Ф. 79. Спр. 32.
12. Тичина П[авло] [Григорович]. До Президії всеукраїнської спілки радянських письменників. Заява-заперечення... *IP НБУВ*. Ф. 79. Спр. 35. Арк. 9.
13. Тичина П[авло Григорович]. поч. «Інакше плачуть хмари і стогне буйний вітер». *IP НБУВ*. Ф. 79. Спр. 9.
14. Тичина П[авло Григорович]. «Історично-географічні відомості про місця перебування Т. Шевченка на Україні. Дисертаційна робота М. М. Ткаченка». [Відгук]. *IP НБУВ*. Ф. 79. Спр. 23. Арк. 1.
15. Тичина П[авло] [Григорович]. Кантата. *IP НБУВ*. Ф. 79. Спр. 34.
16. Тичина Павло Григорович. Лист в редакцію газети «Рада» з віршами. 1909 р. *IP НБУВ*. Ф. I. Спр. 34699. Арк. 1.
17. Тичина Павло Григорович. Лист в редакцію газети «Рада» з віршами. *IP НБУВ*. Ф. I. Спр. 34700.
18. Тичина Павло Григорович. Лист Могілянському Михайлу Михайловичу. 12 серпня 1926 р. З Алупки в Кисловодськ. *IP НБУВ*. Ф. I. Спр. 44180. Арк. 2.
19. Тичина Павло Григорович. Лист Могілянському Михайлу Михайловичу. 1924 р. з Харкова в Київ. *IP НБУВ*. Ф. I. Спр. 44170. Арк. 1.
20. Т[ичина] П[авло] [Григорович] – Романович-Ткаченко Наталі Данилівні. *IP НБУВ*. Ф. 79. Спр. 31. Арк. 1.
21. Тичина Павло Григорович. «Листи до поета» (із набірною примірника збірки «Плуг»). *IP НБУВ*. Ф. I. Спр. 12581. Арк. 23.
22. Тичина Павло Григорович. Листівка Могілянському Михайлу Михайловичу. 1924 р. *IP НБУВ*. Ф. I. Спр. 44175.
23. Тичина Павло Григорович. «Плуг». Збірка віршів. Набірний примірник. *IP НБУВ*. Ф. I. Спр. 12581. Арк. 2.
24. Тичина Павло Григорович. Сторінка із набірною примірника збірки «Замість сонетів і октав». *IP НБУВ*. Ф. I. Спр. 12583. Арк. 7.
25. Тичина Павло [Григорович]. Тобі, народе любий мій. *IP НБУВ*. Ф. 79. Спр. 17. Арк. 1.
26. Тичина Павло Григорович. «Хрещатицька». *IP НБУВ*. Ф. 79. Спр. 38. Арк. 1.
27. Тичина Павло Григорович. Чорнові начерки. *IP НБУВ*. Ф. 79. Спр. 16. Арк. 4.
28. Тичина Павло Григорович. «Я сказав тобі лиш слово...». *IP НБУВ*. Ф. I. Спр. 12526.
29. Тичина Павло Григорович. «Я утверждаюсь» [2 перші строфи вірша]. *IP НБУВ*. Ф. 79. Спр. 18.
30. Туровська Л., Смоляр І. Електронна виставка як комунікаційна модель діяльності наукової бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 3. С. 29–31.
31. Тичина Павло Григорьевич. Стихи. Перевод с украинского. Москва : ГХЛ, 1934. С замечаниями П. Г. Тычины на полях, карандашом. *IP НБУВ*. Ф. 79. Спр. 19.
32. Яковенко О., Туровська Л. Популяризація електронних книжкових виставок у системі бібліотечних наукових комунікацій (на прикладі вітрин нових надходжень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). *Бібліотечний вісник*. 2021. № 3. С. 39–49.

References

1. Bondarenko, V. (2015). Virtualni vystavky yak dystantna biblioteczna posluha [Virtual exhibitions as distant library service]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 41, 467-478. [In Ukrainian].
2. Koval, T. M., Smoliar, I. E. & Turovska, L. O. (2015). Populiaryzatsiia elektronnykh knyzhkovykh vystavok NBUV u sotsialnykh merezhakh [Promotion of electronic book exhibitions of VNLU in social networks]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 42, 52-61. [In Ukrainian].
3. Kosaryk Dm[ytro Mykhailovych] – [Tychyni] Pavlu Hryhorovychu. [Letter]. *Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. (Fond 79. Unit 36). [In Ukrainian].

4. Kurhanova, O. (2021). Istoriia svitovoho knyhdrukuvannia kriz pryzmu vydavnychkh kolektiiv: elektronni vystavky etieniv ta elzeviriv na vebisaiti NBUV [The presentation of world book printing history in the light of printer's heritage collections: digital exhibitions of estienne and elsevier on the website of V. I. Vernadskyi National library of Ukraine]. *Biblioteknyi Visnyk*, 1, 32-39. [In Ukrainian].
5. Lopata, O. (2017). Elektronni bibliotekni zhurnalni vystavky yak zmistovna skladova roboty zaliv periodychnykh vydan NBUV [The library digital exhibition of periodicals as an informative part of VNLU Halls of periodicals functions]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, 3, 41-46. [In Ukrainian].
6. Tychyna P[avlo Hryhorovych]. Hai shumliat... [Groves make noise...]. (Fond 79. Unit 1). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
7. Tychyna P[avlo Hryhorovych]. Haptauie divchyna... [A girl whispers...]. (Fond 79. Unit 2). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
8. Tychyna Pavlo [Hryhorovych]. Dumky pid chas kontsertu khoru Mazovshe [Thoughts during the Mazovshe choir concert]. (Fond 79. Unit 37, Fol. 1). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
9. [Tychyna] P[avlo Hryhorovych] – Mykhailu Mykhailovychu Mohylianskomu. [Letter]. (Fond I. Unit 44187). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
10. T[ychna] P[avlo] [Hryhorovych] – Kopytsi D[avydu] D[emydovychu]. [Note]. *Ibidem*. (Fond 79. Unit 25, Fol. 1). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
11. Tychyna Pavlo Hryhorovych do Rady Bibliotekariv Natsionalnoi biblioteky [Ukraine]. Zaiava... [Statement to the Council of Librarians of the National Library [of Ukraine]]. (Fond 79. Unit 32). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
12. Tychyna P[avlo] [Hryhorovych]. Do Prezydii vseukrainskoi spilky radianskykh pysmennykiv. Zaiavazaperechennia... [Objection statement to the Presidium of the All-Ukrainian Union of Soviet Writers...]. (Fond 79. Unit 35. Fol. 9). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
13. Tychyna P[avlo Hryhorovych]. Poch. "Ynakshe plachut khmary i stohne buyni viter" ["Otherwise the clouds cry and the violent wind moans..."]. (Fond 79. Unit 9). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
14. Tychyna P[avlo Hryhorovych]. "Istorychno-heohrafichni vidomosti pro mistsia perebuвання T. Shevchenka na Ukraini. Dysertatsiina robota M. M. Tkachenka". [Vidhuk] ["Historical and geographical information about the places of stay of T. Shevchenko in Ukraine. Dissertation work of M. M. Tkachenko". [Response]]. (Fond 79. Unit 23. Fol. 1). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
15. Tychyna P[avlo] [Hryhorovych]. Kantata [Cantata]. (Fond 79. Unit 34). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
16. Tychyna Pavlo Hryhorovych. Lyst v redaktsiiu hazety "Rada" z virshamy. 1909 r. [A letter to the editors of the "Rada" newspaper with poems. 1909]. (Fond I. Unit 34699. Fol. 1). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
17. Tychyna Pavlo Hryhorovych. Lyst v redaktsiiu hazety "Rada" z virshamy [A letter to the editors of the "Rada" newspaper with poems]. (Fond I. Unit 34700). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
18. Tychyna Pavlo Hryhorovych. Lyst Mohylianskomu Mykhailu Mykhailovychu. 12 serpnia 1926 r. Z Alupky v Kyslovodsk [Letter]. (Fond I. Unit 44180. Fol. 2). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky*

Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

19. Tychyna Pavlo Hryhorovych. Lyst Mohylianskomu Mykhailu Mykhailovychu. 1924 r. Z Kharkova v Kyiv [Letter]. (Fond I. Unit 44170. Fol. 1). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

20. T[ychyna] P[avlo] [Hryhorovych] – Romanovych-Tkachenko Natali Danylovni. [Letter]. (Fond 79. Unit 31. Fol. 1). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

21. Tychyna Pavlo Hryhorovych. "Lysty do poeta" (iz nabirnoho prymirnyka zbirky "Pluh") ["Letters to the poet" (from the set copy of the "Plough" collection)]. (Fond I, Unit 12581, Fol. 23). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

22. Tychyna Pavlo Hryhorovych. Lystivka Mohylianskomu Mykhailu Mykhailovychu. 1924 r. [A postcard]. (Fond I, Unit 44175). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

23. Tychyna Pavlo Hryhorovych. "Pluh". Zbirka virshiv. Nabirnyi prymirnyk ["Plow". A collection of poems. Recruitment copy]. (Fond I. Unit 12581. Fol. 2). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

24. Tychyna Pavlo Hryhorovych. Storinka iz nabirnoho prymirnyka zbirky "Zamists sonetiv i oktav" [A page from the set copy of the collection "Instead of Sonnets and Octaves"]. (Fond I. Unit 12583. Fol. 7). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

25. Tychyna Pavlo [Hryhorovych]. Tobi, narode liubyi mii [To you, my dear people]. (Fond 79. Unit 17. Fol. 1). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

26. Tychyna Pavlo Hryhorovych. "Khreshchatytska" [Characteristic]. (Fond 79. Unit 38. Fol. 1). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

27. Tychyna Pavlo Hryhorovych. Chornovi nacherky [Rough drafts]. (Fond 79. Unit 16. Fol. 4). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

28. Tychyna Pavlo Hryhorovych. "Ja skazav tobi lysh slovo..." ["I only told you a word..."]. (Fond I. Unit 12526). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

29. Tychyna Pavlo Hryhorovych. "Ja utverzhdaui" ["I affirm"]. (Fond 79. Unit 18). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

30. Turovska, L., & Smoliar, I. (2015). Elektronna vystavka yak komunikatsiina model dialnosti naukovoï biblioteky [The digital exhibition as a communicational model of scientific library activity]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 3, 29-31. [In Ukrainian].

31. Tychyna Pavlo Hryhorevych. Stikhi. Perekod s ukrainskogo. S zamechanyami P. H. Tychyny na poliakh, karandashom [Poems. Translation from Ukrainian. With notes by P. Tychyna in the margins, in pencil]. (Fond 79. Unit 19). *Instytut rukopysu Nastionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]*. Kyiv, Ukraine. [In Russian].

32. Yakovenko, O., & Turovska, L. (2021). Populiaryzatsiia elektronnykh knyzhkovykh vystavok u systemi biblioteknykh naukovykh komunikatsii (na prykladi vitryn novykh nadkhodzen Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho) [Popularization of electronic book exhibitions in the system of library scientific communications (on the example of showcases of new acquisitions of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine)]. *Biblioteknyi Visnyk*, 3, 39-49. [In Ukrainian].

Liudmyla Petrushko,

<https://orcid.org/0000-0001-7175-9143>,

Candidate of Historical Sciences, Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

**UKRAINIAN HANDWRITTEN HERITAGE IN ELECTRONIC EXPOSITION EXHIBITION
ON THE OCCASION OF THE 130TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF P. G. TYCHYNA**

The purpose of the article is to clarify the representative potential of the exhibition "Archival heritage of Pavlo Hryhorovych Tychyna (1891–1967) in the funds of the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi", to reveal the significance of the poet's creative heritage for modern researchers. **The research methodology** is based on the application of analysis, synthesis and generalization, classification and systematization, induction and deduction, narrative, historical-typological, historical-problematic, historical-comparative, historical-systemic, historical-genetic, retrospective and interpretive methods. **Scientific novelty.** The exhibits of the exhibition are analyzed according to three aspects: general, visual, substantive. The artistic value of the manuscripts, which fully compensate for the lack of pictorial sources, is substantiated. The scientific and informative value of handwritten documents is emphasized. **Conclusions.** The article reveals the representative potential of the electronic exhibition for the anniversary of P. G. Tychyna. The correspondence of the presented materials to the composition of the funds containing documents related to the famous Ukrainian poet was clarified. The electronic exhibition dedicated to the 130th anniversary of P. G. Tychyna represents two main funds of the Manuscript Institute, which store documents related to Pavel Hryhorovych: in quantitative, species, and personal aspects. The exhibits make it possible to form a correct idea about the presence of various writing materials in the presented era, which, in addition to the main one, also had an additional functional purpose. The expository manuscripts also demonstrate differences in spelling and vocabulary (compared to the current ones), the evolution of P. G. Tychyna's handwriting, his style of signing autographs, writing features, which can be used to determine the primary and secondary nature of the text. The exhibits of the exhibition convey to the visitor the multifaceted image of Pavlo Hryhorovych. Autographs of poems almost completely represent the work of the poet chronologically and thematically. The manuscripts also highlight various biographical aspects. The analyzed exhibits of the electronic exhibition generally adequately represent both the funds of the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine and the personality of P. G. Tychyna.

К е y w o r d s: electronic exhibition, Pavlo Tychyna, Institute of Manuscript of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, representative potential.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

62, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine

e-mail: liudmyla1991@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 10.11.2022 р.

БІБЛІОТЕЧНІ ФОНДИ І ОБСЛУГОВУВАННЯ ЧИТАЧІВ

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.01.043>

УДК 021.64:025.4/.5

Світлана Галицька,

<https://orcid.org/0000-0001-7902-8580>,

наукова співробітниця,

відділ комплексного опрацювання документів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua

Відповідність між системами класифікацій в інформаційно-пошукових системах бібліотек

Мета статті – обґрунтувати доцільність застосування різних предметизаційних і класифікаційних систем під час наукового опрацювання документів та зазначення в уніфікованих бібліографічних записах документів незалежних класифікаторів, а також з'ясувати значення різних інформаційно-пошукових мов та відповідності між ними для забезпечення тематичного пошуку в електронному каталозі сучасної бібліотеки. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження (узагальнення, системності, класифікації, описовому). **Наукова новизна.** У статті розглянуто питання застосування різних предметизаційних і класифікаційних систем під час наукового опрацювання документів і зазначення в уніфікованих бібліографічних записах документів незалежних класифікаторів. Наголошено, що сучасні бібліотеки застосовують різні системи організації знань і доповнюють бібліографічні записи предметно-орієнтованими даними, чим створюють додаткові уніфіковані точки доступу до інформаційних ресурсів. Обґрунтовано доцільність використання різних інформаційно-пошукових мов у тематичному пошуку в електронному каталозі сучасної бібліотеки. **У висновках** констатується, що зазначення у бібліографічних записах відповідності між компонентами лінгвістичного забезпечення пошукових систем різних бібліотек створює додаткові точки доступу до інформації, зумовлює універсальність і ефективність інформаційних систем, надає можливість користувачу обмежити пошук певною тематичною галуззю. Важливим є забезпечення переходу до зв'язаних рубрик або кодів/індексів різних класифікацій за гіперпосиланнями, що уможливило доступ користувача до більшого обсягу джерел інформації. Узгодженість різних національних переліків предметних рубрик і класифікаційних ієрархій спрямована на створення умов для спільного використання бібліотечних фондів, міжбібліотечного обміну інформацією, сприяє отриманню повного і релевантного результату поглибленого тематичного пошуку.

К л ю ч о в і с л о в а: електронний каталог, предметні рубрики, бібліотечні класифікації, бібліографічний запис, тематичний пошук.

Актуальність теми дослідження. Сучасні наукові бібліотеки покликані здійснювати інформаційне забезпечення усіх стадій розвитку суспільства, від досліджень і розробок до їх практичної реалізації. Вони зацікавлені у наданні доступу до масивів накопиченої інформації, ефективному використанні бібліотечних фондів, а також у створенні умов інтеграції власних фондів в єдиний універсальний інформаційний простір.

Важливим чинником виконання бібліотеками функції надання доступу до інформаційних ресурсів є якісне лінгвістичне забезпечення їх інформаційно-пошукових

систем, основою якого є мова бібліографічного опису, мова предметних рубрик та ієрархічні класифікації. Лінгвістичні засоби тематичного пошуку «мають надавати користувачу широкий спектр можливостей усвідомленого пошуку джерел інформації доцільним і оптимальним і найзручнішим для нього способом: за бібліотечною ієрархією, предметними рубриками, ключовими словами, окремими елементами бібліографічних записів документів, комплексом різних пошукових елементів тощо» [2, с. 3].

Створення пошукового образу документа і укладання уніфікованих бібліографічних записів на підґрунті тезаурусів та класифікаційних систем зумовлює високу ефективність поглибленого тематичного пошуку в електронному каталозі бібліотеки. Можливість використання комбінації декількох інформаційно-пошукових мов у навігаційних і пошукових процесах дає змогу визначити власну стратегію пошуку і гарантує отримання найповнішого і точного результату.

Отже, першочерговим завданням бібліотек є розвиток і оптимізація високо-ефективних автоматизованих інформаційно-пошукових систем, удосконалення і оновлення їх навігаційних і пошукових засобів, створення умов для орієнтування користувачів у безмежному інформаційному просторі.

Метою статті є обґрунтування доцільності застосування різних предметизаційних і класифікаційних систем під час наукового опрацювання документів та зазначення в уніфікованих бібліографічних записах документів незалежних класифікаторів, а також з'ясування значення різних інформаційно-пошукових мов та відповідності між ними для забезпечення тематичного пошуку в електронному каталозі сучасної бібліотеки.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми встановлення відповідності між структурами незалежних бібліотечних класифікацій, зазначення у бібліографічних записах документів індексів різних класифікацій і предметних рубрик, укладання уніфікованих бібліографічних записів є одними з важливіших у сучасному бібліотекознавстві. Питання організації тематичного пошуку в електронних каталогах, у тому числі пошуку за одним запитом у каталогах різних бібліотек, з метою інформаційного забезпечення наукових досліджень, процесів освіти та виробництва перебувають у полі зору як зарубіжних, так і українських бібліотекознавців.

Концепції організації та практику формування каталогів і баз даних, базові принципи каталогізації та класифікації бібліотечних матеріалів у своїх працях вивчають професор Школи інформаційних досліджень Університету Піттсбурга (США) та Школи інформації та бібліотечної справи Університету Північної Кароліни (Ралі, США) Арлен Тейлор, доцент Школи бібліотечних та інформаційних наук Університету Сіммонса (Бостон, США) Кетрін Візер, доктор філософії Школи інформаційних досліджень Університету Піттсбурга (США), професор школи бібліотечних та інформаційних наук Університету Сіммонса (Бостон, США) Даніел Джудрі, професор історії та філософії науки Школи гуманітарних наук та мов Університету Нового Південного Уельсу (Кенсінгтон, Австралія) Девід Міллер [11]. Дослідницькі інтереси науковців охоплюють також проблеми предметного доступу до інформації та керування напрямом пошуку в електронних

бібліотечних каталогах, правила описової, предметної каталогізації, функціональні вимоги до бібліографічних записів, застосування у записах зв'язаних даних тощо.

Використання універсальних класифікацій у бібліотеках німецькомовних країн і застосування міжнародних класифікацій разом із локальними, принципи організації тематичного пошуку в онлайн-каталозі, значення класифікації як інструменту спільної індексації документів досліджують у своїй праці Інес Хойслер і Наока Верр [10]. Проблеми удосконалення наукового опрацювання документів, застосування регенсбурзької класифікації RVK (Regensburger Verbundklassifikation) для розширення пошукових можливостей електронного каталогу, запровадження з 2016 р. зв'язків індексів RVK з GND (Gemeinsamen Normdatei), німецькою системою класифікації та систематизації, викладено у працях Юлії Хасубік [9].

Науковці України також зацікавлені у створенні умов інтеграції фондів власних наукових бібліотек в єдиний інформаційний простір. Науковці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), зокрема, доктор наук із соціальних комунікацій К. В. Лобузін, кандидат наук із соціальних комунікацій І. П. Перенесієнко та інші [1; 2; 3; 4; 6] досліджують процеси організації тематичного доступу до електронних бібліотечних колекцій, доцільність застосування різних класифікацій під час наукового опрацювання документів і укладання уніфікованих бібліографічних записів, формування системи відповідності між незалежними класифікаційними системами в електронному каталозі бібліотеки, адаптацію лінгвістичних засобів наукової бібліотеки до вимог інтернет-середовища тощо. Результати дослідження організації електронних бібліотечних ресурсів, принципів навігації та інтелектуального пошуку, інтеграції бібліотечних лінгвістичних інструментів до сучасних вебтехнологій викладено у колективній монографії «Семантичні технології у науковій бібліотеці» [6].

Українські медичні бібліотеки (Національна наукова медична бібліотека України, Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету (ХНМУ) та інші), крім традиційних видів пошуку документів, надають можливість використовувати як пошукові елементи медичні предметні рубрики MeSH (Medical Subject Headings), створені 1954 р. Національною медичною бібліотекою США. Результати дослідження застосування тезаурусу MeSH як основи лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем медичних бібліотек викладено у працях наукових співробітників бібліотек, зокрема, Т. Павленко, зав. відділу інформаційних технологій і комп'ютерного забезпечення Наукової бібліотеки ХНМУ [5].

Серед головних завдань розглянутих публікацій – дослідження застосування класифікаційних систем і предметних рубрик в організації інформаційних масивів і структуруванні документних ресурсів, вивчення процесів удосконалення методів і засобів тематичного пошуку документів у інформаційно-пошуковій системі бібліотеки, уніфікація компонентів її лінгвістичного забезпечення, вибір певної сукупності бібліографічних інформаційно-пошукових мов для індексування і пошуку документів.

Виклад основного матеріалу. Для створення умов спільного використання бібліотечних фондів і обміну інформацією бібліотеки мають бути сумісними,

тобто використовувати певні стандарти та правила під час наукового опрацювання документів. Плідна співпраця бібліотек можлива «лише за наявності спільних засобів зіставлення тематичного наповнення фондів різних бібліотек, яку забезпечує використання однієї класифікації» [1, с. 78].

Зазначення у бібліографічних записах документів відповідності між компонентами лінгвістичного забезпечення пошукових систем різних бібліотек зумовлює їх універсальність і ефективність, а також сприяє розвитку міжбібліотечної комунікації, зокрема, обміну інформацією між бібліотеками світу, створенню загальних зведених каталогів, спільному використанню баз даних, можливості пошуку за одним запитом в електронних каталогах різних бібліотек тощо. Національні бібліографічні агентства світу «визнають важливість дотримання загальних міжнародних стандартів тематичного доступу з метою сприяння міжнародному обміну даними і забезпечення постійного доступу користувачів усього світу до інформаційних ресурсів» [1, с. 78]. Тому основними тенденціями діяльності сучасних бібліотек є уніфікація компонентів лінгвістичного забезпечення, тобто вибір певної сукупності бібліографічних інформаційно-пошукових мов для індексування і пошуку документів, та інтеграція – суміщення різних за структурою інформаційно-пошукових мов, встановлення семантичної відповідності понять, охоплених ними.

Інтеграція, тобто знаходження еквівалентності або значного співпадіння змісту певних рубрик різних інформаційно-пошукових мов, які є неузгодженими між собою системами тематичного опису знань, це – результат інтелектуального аналізу відповідності змістового наповнення рубрик. Застосування взаємозв'язків між мовами під час наукового опрацювання документів створює основу узагальненої класифікаційної системи, в якій на загальних принципах інтегровано окремі інформаційно-пошукові мови та яка зумовлює ефективну навігацію по інформаційних ресурсах.

Установлення відповідності між різними системами організації знань (предметними рубриками та класифікаційними системами) і зазначення її як для термінів переліку предметних рубрик, так і у бібліографічних записах документів є характерним для сучасних бібліотек. Узгодженість термінів тезаурусів і класифікаційних індексів і фіксування семантичних зв'язків між рубриками різних класифікацій для їх сумісного застосування створюють особливий механізм пошуку: вони дають змогу обирати власну стратегію навігації у величезних масивах інформаційних ресурсів, керувати напрямами інтелектуального пошуку документів, розширювати або звужувати його межі за тематичними аспектами, використовувати специфіку і переваги структури певної системи організації знань для групування матеріалів за досліджуваною темою. Виявлення і зазначення у бібліографічних записах смислових зв'язків між поняттями різних класифікаційних систем уможливило переформулювання запиту з однієї інформаційно-пошукової мови на іншу і продовження пошуку за обраною класифікацією.

Наприклад, у НБУВ здійснюється паралельне індексування документів за двома класифікаційними схемами – за Рубрикатором НБУВ і Універсальною де-

сятковою класифікацією (далі – УДК). Класифікаційні рішення зазначають у бібліографічних записах документів в електронному каталозі бібліотеки. Систему відповідності між рубриками двох класифікацій сформовано у тематичному навігаторі НБУВ як масив визначених взаємозв'язків повної або часткової відповідності рубрик, укладений на основі зіставлення класифікаційних рядів Рубрикатора НБУВ і УДК [4, с. 11]. До термінів алфавітно-предметного покажчика в описах рубрик також наведено відповідні індекси та заголовки рубрик УДК (рис. 1).

<u>ШВЕЙНЕ ВИРОБНИЦТВО</u>	
РУКОДІЛЛЯ	
<ul style="list-style-type: none"> • Вишивання • Бісероплетіння • Домашнє пошиття одягу, в'язання • Шиття одягу в домашніх умовах 	
УДК	
<ul style="list-style-type: none"> • 689 Технічні та інші аматорські роботи. Рукоділля • 746 Рукоділля. Домашнє вишивання 	
див. також:	
<ul style="list-style-type: none"> • 646.2 Виготовлення та пошиття одягу в домашніх умовах • 646.21 Шиття • 746.3 Вишивання • 746.4 Кравецьке ремесло. Виготовлення одягу. Шиття. В'язання. В'язання гачком • 746.5 Роботи з використанням бісеру 	

Рис. 1. Опис рубрики «Рукоділля»

Фіксування відповідності між рубриками обох класифікацій є важливим чинником оптимізації процесу наукового опрацювання документів і реалізації інтелектуального пошуку в електронному каталозі. Крім того, відповідність рубрик власної класифікаційної системи НБУВ і УДК, яку застосовують бібліотеки багатьох країн світу, сприяє адаптації пошукової системи НБУВ до міжнародних вимог.

Отже, в інформаційно-пошуковій системі НБУВ використовується відповідність між двома класифікаціями:

Рубрикатор НБУВ;

Універсальна десяткова Класифікація УДК.

Розглянемо бібліографічні записи документів в електронному каталозі Бібліотеки Конгресу США. Наприклад, бібліографічний запис збірника наукових праць «Сто років колекції Державного музею українського народного мистецтва» за редакцією М. Р. Селіванова містить, крім основних відомостей щодо видання, активні елементи, за якими можливо продовжити пошук з формуванням нових переліків бібліографічних записів. Це прізвище редактора, назва серії (***Pratŭi Derzhavnogo muzeiŭ ukrains'koho narodnoho dekoratyvnoho mystetŭstva ; vyp. 40***), а також елементи, які зазначають зв'язок між поняттями різних класифікацій: от індекс класифікації Бібліотеки Конгресу (*LC classification*): ***NK1035.U47***;

предметні рубрики Бібліотеки Конгресу США (*Library of Congress Subject Headings – LC Subjects*):

***Derzhavnyi muzei ukrains'koho narodnoho dekoratyvnoho mystetstva.
Decorative arts--Ukraine.
Ethnic arts--Ukraine.***

Запис містить також повний класифікаційний індекс, наданий виданню – NK1035.U47 A2 2002, але пошук здійснюється лише за частиною індексу, що забезпечує охоплення більшої кількості документів спорідненої тематики.

Кожний активний елемент бібліографічного запису є відправною точкою для подальшого дослідження теми. Наприклад, за заголовком предметної рубрики можна перейти до переліку предметних рубрик з позначенням кількості документів, зібраних під кожною з них, обрати необхідну і отримати новий масив бібліографічних записів.

Отже, у бібліографічних записах електронного каталогу Бібліотеки Конгресу США зазначено відповідність між двома класифікаціями: ***Класифікація Бібліотеки Конгресу США LCC*** та ***Предметні рубрики Бібліотеки Конгресу США LCSH***.

Для наукового опрацювання документів Бібліотека Конгресу США паралельно використовує власну класифікацію LCC, власні Предметні рубрики LCSH та Десяткову класифікацію М. Дьюї. «Класифікаційний Web» («Classification Web», 2002 р.) містить таблиці LCC, а також таблиці кореляції (20 таблиць) із різними системами організації знань: Предметними рубриками Бібліотеки Конгресу, Десятковою класифікацією М. Дьюї, системою класифікації Національної медичної бібліотеки. Ці таблиці є масивами визначених взаємозв'язків повної або часткової відповідності рубрик LCC рубрикам інших класифікацій, сформованими за принципом забезпечення синонімічності тематичних рубрик різних інформаційно-пошукових мов зіставленням їх класифікаційних рядів і встановлення співвідношення структур класифікації на понятійному рівні з урахуванням аспектів розглядання тем, предметів, явищ [6, с. 239, с. 243].

Наприклад, відповідність між позначеннями LCC і класифікації Дьюї зазначено у таких таблицях: «Мапа LC (LCC) (табл. 1) до класифікації Дьюї (DDC)» і «Карта класифікації Дьюї (DDC) до LC (LCC)».

Таблиця 1

Мапа LC (LCC) до класифікації Дьюї (DDC)

LCC	Діапазон LCC	Підпис LCC	DDC	Заголовок DDC
PG	PG	Слов'янська, балтійська, албанська мови та літератури	491.7	Східнослов'янські мови; російська мова
PG	PG	Слов'янська, балтійська, албанська мови та літератури	491.8	Слов'янські (слов'янські) мови
PG	PG	Слов'янська, балтійська, албанська мови та літератури	491.9 – 491.991	Балтійські мови; албанська мова
PG	PG	Слов'янська, балтійська, албанська мови та літератури	891.7	Східнослов'янські літератури; російська література
PG	PG	Слов'янська, балтійська, албанська мови та літератури	891.9 – 891.991	Слов'янські (слов'янські) літератури

Класифікацію LCS широко використовують у бібліотеках країн світу, зокрема, у Канаді, Австралії, Уругваї, Венесуелі, Новій Зеландії тощо.

Варто зазначити, що LCSH є найвідомішим національним переліком предметних рубрик, в яких застосовано керовану лексику. Цей унікальний словник термінів англійською мовою з високим рівнем деталізації, який охоплює усі предмети та галузі знань, застосовують бібліотеки багатьох країн світу, не лише англомовних (Португалія, Бразилія, Іран, Литва тощо). Деякі бібліотеки адаптують LCSH до особливостей своєї країни. Так, зокрема, розроблено систему предметних рубрик Національної бібліотеки Латвії NLLSH (*National Library of Latvia Subject Headings*). Разом із Предметними рубриками Національної бібліотеки Франції RAMEAU LCSH використовували під час укладання предметних рубрик бібліотек Швеції. Національна бібліотека Великої Британії одночасно використовує LCSH і власні рубрики [13].

Наприклад, предметний покажчик для каталогів італійських бібліотек (*Soggettario per i cataloghi delle biblioteche italiane*) засновано на змістовій і структурній моделі LCSH, тезаурус Nuovo soggettario містить позначення LCSH до термінів. В описі певної предметної рубрики на сторінці Національної центральної бібліотеки Флоренції [15] зазначено еквіваленти рубрики в LCSH, RAMEAU і німецькій системі класифікації та систематизації GND (*Gemeinsame Normdatei*) (рис. 2).

Рис. 2. Опис предметної рубрики «Бакеліт»

Розглянемо використання різних інформаційно-пошукових мов у пошуковій службі LIBRIS [14].

Шведський зведений каталог пропонує скористатися для навігації та пошуку раціонально організованою структурою класифікації бібліотек Швеції SAB, яка містить 25 розділів, позначених латинськими літерами (A/Ä). Кожний розділ деталізовано, для кожної рубрики зазначено кількість наявних документів, за якими можна перейти до переліку бібліографічних записів (рис. 3). Зі сторінки класифікації бібліотек Швеції SAB можна перейти на сторінку «WebDeweySearch» для продовження тематичного пошуку за класифікацією М. Дьюї.

Рис. 3. Структура розділу «К Історія» класифікації SAB

Розглянемо бібліографічний запис видання «Суворі історії в європейських суспільствах» («Austere histories in European societies») за редакцією Стефана Джонсона та Джулії Вілен (рис. 4).

Рис. 4. Бібліографічний опис видання у каталозі LIBRIS

Крім основних відомостей щодо видання, запис містить предметні рубрики SAO і LCSH та індекси різних класифікацій, серед яких:

- Invandrare (sao)*** – *Іммігранти (SAO)*;
- Minoriteter (sao)*** – *Меншини (SAO)*;
- Postkolonialism (sao)*** – *Постколоніалізм (SAO)*;
- Historia (sao)*** – *Історія (SAO)*;

Immigrants – Europe (LCSH) – Іммігранти – Європа (LCSH);
Minorities – Europe (LCSH) – Менишини – Європа (LCSH);
Citizenship – Europe (LCSH) – Громадянство – Європа (LCSH);
Postcolonialism – Europe (LCSH) – Постколоніалізм – Європа (LCSH);
LCC: HN380.Z9 – Класифікація бібліотеки конгресу США;
DDC: 306.094 – Десяткова класифікація М. Дьюї;
Ma (kssb/8) – Класифікація бібліотек Швеції SAB.

У детальному бібліографічному записі (*Detaljer*) предметні рубрики та індекси класифікацій є активними елементами, за якими можна продовжувати пошук за обраною класифікацією. Що стосується пошуку за класифікаційними індексами, то у цьому випадку нові переліки бібліографічних записів документів можна формувати за зазначеними індексами LCC і DDC, а також за початковою частиною індексу класифікації SAB: ***Ma Європа: загальні питання етнографії, соціальної антропології та етнології.***

Бібліографічний запис містить 6 предметних рубрик SAO і 15 рубрик LCSH, деякі з яких є еквівалентними. Розбіжність у кількості наведених рубрик пояснюється різним обсягом, розгалуженістю, особливостями формування застосованих тезаурусів. Для класифікаційних систем також мають значення принципи, за якими здійснюється деталізація розділів та її рівень. Структури різних класифікацій відрізняються одна від одної, що пояснюється «різними підходами до визначення пріоритетної тематики та аспектів її розгляду, виокремлення відповідних розділів у класифікаційному ряді та групування в них матеріалу» [4, с. 12]. Зрозуміло, що знайти стовідсоткову відповідність між рубриками та індексами різних систем не завжди можливо, тому одній предметній рубриці (або класифікаційному індексу) можуть відповідати декілька рубрик іншої предметизаційної системи та індексів різних класифікацій.

Отже, у розглянутому бібліографічному записі Шведського зведеного каталогу LIBRIS зазначено відповідність між класифікаціями:

Класифікація бібліотек Швеції SAB;
Класифікація Бібліотеки Конгресу США LCC;
Десяткова класифікація М. Дьюї DDC;
Шведські предметні рубрики SAO;
Предметні рубрики Бібліотеки Конгресу США LCSH.

Варто зазначити, що бібліотеки беруть участь у спільних проєктах щодо використання у власних інформаційно-пошукових системах різних бібліотечних класифікацій. Прикладом такої співпраці є MACS (*Multilingual Access to Subjects*) – міжнародний проєкт за участю національних бібліотек Великої Британії, Німеччини, Франції та Швейцарії. Його мета – організація зв'язків між авторитетними файлами предметних рубрик, які застосовують у світовій практиці, для забезпечення багатомовного предметного доступу до суб'єктів на основі схем індексації LCSH, RAMEAU і GND (*Gemeinsame Normdatei*). Рубрики систем предметизації не перекладають іншими мовами – для кожної одиниці однієї

системи підбирають одну або декілька максимально відповідних за змістом одиниць інших систем. Кожна бібліотека індексує документи за власними предметними рубриками, а потім забезпечує доступ до них за допомогою зв'язків з еквівалентними заголовками інших систем предметизації.

Основними принципами MACS є рівноправність мов і мов предметних рубрик, автономність кожної мови предметних рубрик, інтероперабельність завдяки еквівалентності між предметними рубриками, еквівалентні зв'язки термінів предметних рубрик різними мовами з певним поняттям, уможливлення пошуку послідовних і повних груп бібліографічних записів із різних каталогів результатів за допомогою еквівалентів MACS, уникнення термінологічної двозначності.

Наприклад, у каталозі Німецької національної бібліотеки в описі рубрики GND «Weltkrieg <1939–1945>» (Світова війна 1939–1945 рр.), крім загальних відомостей щодо терміна (синоніми, тематична галузь, індекси Десяткової класифікації М. Дьюї – 940.53, 940.54, примітка про використання тощо) зазначено відповідні рубрики LCSH і RAMEAU:

LCSH: World War, 1939–1945

RAMEAU: Guerre mondiale (1939–1945)

<i>World War, 1939-1945</i>	
LC control no.	sh 85148273
LC classification	D731 D838
Topical heading	World War, 1939-1945 <i>Browse this term in LC Authorities or the LC Online Catalog</i>
Variant(s)	European War, 1939-1945 Second World War, 1939-1945 World War 2, 1939-1945 World War II, 1939-1945 World War Two, 1939-1945 WW II (World War, 1939-1945) WWII (World War, 1939-1945)
See also	History, Modern--20th century <i>Browse this term in LC Authorities</i>
Subject example tracing	Example under reference from Wars
Found in	Women's fiction of the Second World War, 1996. LC database, May 7, 2004 (titles: World War Two; World War 2; WW II) Am. heritage dict. (WWII: abbr. World War II)

Рис. 5. Опис рубрики LCSH

Предметні рубрики LCSH і RAMEAU є активними елементами запису і повноцінними лінгвістичними компонентами пошукової системи бібліотеки. Можна перейти, наприклад, до опису рубрики LCSH «World War, 1939–1945», який, своєю чергою, містить індекси класифікації Бібліотеки Конгресу США (рис. 5).

Висновки. З метою формування єдиного інформаційного простору і оптимізації його використання сучасні бібліотеки актуалізують політику індексування для оптимізації інтелектуального доступу до інформації. Вони застосовують різні системи організації знань під час наукового опрацювання документів і зазначають класифікаційні рішення у бібліографічних записах, тобто доповнюють записи предметно-орієнтованими даними, чим створюють додаткові уніфіковані точки доступу до інформаційних ресурсів. Користувач має можливість розпочати пошук, наприклад, за будь-яким елементом бібліографічного запису, а потім

розширювати його і формувати переліки документів, використовуючи індекси та заголовки рубрик різних класифікаційних систем. Можливість переходу до зв'язаних рубрик або кодів/індексів різних класифікацій за гіперпосиланнями уможливило доступ користувача до більшого обсягу джерел інформації, дає змогу конкретизувати тему або розширити межі пошуку і отримати новий перелік бібліографічних записів.

Зіставлення незалежних класифікацій дає змогу з'ясувати не лише сутність предметних галузей та принципи їх рубрикації, а й зміст встановлених зв'язків, термінологічні, структурні та семантичні особливості представлення понять. За допомогою змістових зв'язків повної або часткової відповідності між рубриками та індексами різних класифікаційних схем встановлюється співвідношення структур класифікацій на понятійному рівні з урахуванням аспектів розглядання певної теми. Комплекс предметних рубрик та індексів у бібліографічному записі документа є засобом розкриття його змісту за допомогою різних систем класифікації, створює додаткові умови для реалізації контрольованого доступу до інформації та ефективного тематичного пошуку в електронних каталогах бібліотек [3, с. 6].

Використання зв'язків між рубриками та індексами різних предметизаційних і класифікаційних систем, які, як правило, надають перевагу різним аспектам розкриття теми або предмета, оптимізує роботу каталогізаторів, створює умови для точнішого опису документів, сприяє розвитку кооперації бібліотек у створенні стандартизованих бібліографічних записів і розширенню можливостей інформаційно-пошукових систем, зокрема, дає змогу застосовувати різні класифікації для формулювання інформаційних запитів і змінювання напрямку пошуку.

Узгодженість різних національних переліків предметних рубрик і класифікаційних ієрархій, особливо міжнародних систем, спрямована на створення умов для спільного використання бібліотечних фондів і міжбібліотечного обміну інформацією, робить каталоги універсальнішими, зумовлює лінгвістичну сумісність і функціональність інформаційно-пошукових систем бібліотек різних країн і, як результат, сприяє забезпеченню доступу до культурної та інтелектуальної спадщини і отриманню повного і релевантного результату поглибленого тематичного пошуку.

Список бібліографічних посилань

1. Галицька С. В. Бібліотечні класифікації в інформаційно-пошукових системах: досвід бібліотек університетів Німеччини. *Бібліотечний вісник*. 2022. № 2. С. 70–83.
2. Галицька С. В., Орешина Н. В. Актуалізація рубрик тематичного навігатора НБУВ. *Бібліотечний вісник*. 2020. № 4. С. 3–8.
3. Лобузін К. В., Галицька С. В., Орешина Н. В. Адаптація лінгвістичних засобів наукової бібліотеки до вимог інтернет-середовища та міжнародних стандартів. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 4. С. 3–7.
4. Лобузін К. В., Галицька С. В., Орешина Н. В. Формування системи відповідності між Рубрикаторм НБУВ і УДК в електронному каталозі. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 4. С. 10–14.
5. Павленко Т. Тезаурус MeSH як основа лінгвістичного забезпечення АБІС медичних бібліотек. URL: <http://repo.knmu.edu.ua> > Тезаурус MeSH.
6. Семантичні технології у науковій бібліотеці / Лобузін К. В. та ін. ; відп. ред. К. В. Лобузін ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 312 с.

7. Classification Web. URL: <https://classweb.org/>.
8. Deutsche Nationalbibliothek. URL: https://www.dnb.de/DE/Home/home_node.html.
9. Hasubick Julia. Einbindung von RVK-Registerbegriffen in die Katalogrecherche. Eine Analyse des Potenzials und der Umsetzungsmöglichkeiten am Beispiel des K10plus. Stuttgart, 2020. URL: http://eprints.rclis.org/40575/1/RVK-Registerbegriffe_Hasubick_Julia_BA.pdf.
10. Häusler Ines, Werr Naoka. Die Regensburger Verbundklassifikation (RVK). *Bibliotheks- und Informationspraxis*, N 53. Berlin – Boston: de Gruyter, 2018. S. 127–164.
11. Joudrey D., Taylor A., Wisser K. The organization of information. Libraries Unlimited, an imprint of ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara, California, 2018. URL: <https://www.worldcat.org/search?q=au=%22Joudrey,%20Daniel%20N.%22>.
12. Joudrey D., Taylor A., Miller D. Introduction to cataloging and classification. Libraries Unlimited, Santa Barbara, California, 2015. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Introduction_to_Cataloging_and_Classific.html?id=osihCgAAQBAJ&redir_esc=y
13. Library of Congress Subject Headings. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Library_of_Congress_Subject_Headings/
14. LIBRIS. URL: www.libris.kb.se.
15. National Central Library (Florence). URL: <http://www.bncf.firenze.sbn.it/>.

References

1. Halytska, S. V. (2022). Bibliotekni klasyfikatsii v informatsiino-poshukovykh systemakh: dosvid bibliotek universytetiv Nimechchyny [Library classifications in information retrieval and systems: experience of German universities]. *Biblioteknyi Visnyk*, 2, 70-83. [In Ukrainian].
2. Halytska, S. V. & Orieshyna, N. V. (2020). Aktualizatsiya rubryk tematychnoho navhatora NBUV [Update of headings thematic navigator of the VNLU]. *Biblioteknyi Visnyk*, 4, 3-8. [In Ukrainian].
3. Lobuzina, K. V., Halytska, S. V. & Orieshyna, N. V. (2017). Adaptatsiia linhvistychnykh zasobiv naukovoï biblioteky do vymoh internet-seredovyshcha ta mizhnarodnykh standartiv [Adaptation of the linguistic resources of the scientific library to the requirements of the Internet environment and international standards]. *Biblioteknyi Visnyk*, 4, 3-7. [In Ukrainian].
4. Lobuzina, K. V., Halytska, S. V. & Orieshyna, N. V. (2018). Formuvannia systemy vidpovidnosti mizh Rubrikatorom NBUV i UDK v elektronnomu katalogi [Formation of the correspondence system between the Rubrikator of the VNLU and UDC in the electronic catalog]. *Biblioteknyi Visnyk*, 4, 10-14. [In Ukrainian].
5. Pavlenko, T. Tezaurus MeSH yak osnova linhvistychnoho zabezpechennia ABIS medychnykh bibliotek [MeSH thesaurus as the basis of linguistic support of ABIS medical libraries]. Retrieved from <http://repo.knmu.edu.ua> › Tezaurus MeSH [in Ukrainian].
6. Lobuzina, K. V. [et al.]. (2019). Semantychni tekhnolohii u naukoviï bibliotetsi [Semantic technologies in the scientific library]. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
7. Classification Web. Retrieved from <https://classweb.org/>. [In English].
8. Deutsche Nationalbibliothek. Retrieved from https://www.dnb.de/DE/Home/home_node.html. [In German].
9. Hasubick, Julia (2020). Einbindung von RVK-Registerbegriffen in die Katalogrecherche. Eine Analyse des Potenzials und der Umsetzungsmöglichkeiten am Beispiel des K10plus. Stuttgart, Deutschland. Retrieved from http://eprints.rclis.org/40575/1/RVK-Registerbegriffe_Hasubick_Julia_BA.pdf. [In Deutsch].
10. Häusler, Ines & Werr, Naoka (2018). Die Regensburger Verbundklassifikation (RVK). *Bibliotheks- und Informationspraxis*, 53, 127-164 [In Deutsch].
11. Joudrey, D., Taylor, A. & Wisser, K. (2018). The organization of information. Libraries Unlimited, an imprint of ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara, California. Retrieved from <https://www.worldcat.org/search?q=au=%22Joudrey,%20Daniel%20N.%22>. [In English].
12. Joudrey, D., Taylor, A. & Miller, D. (2015). Introduction to cataloging and classification. Libraries Unlimited, Santa Barbara, California. Retrieved from https://books.google.com.ua/books/about/Introduction_to_Cataloging_and_Classific.html?id=osihCgAAQBAJ&redir_esc=y. [In English].

13. Library of Congress Subject Headings. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Library_of_Congress_Subject_Headings. [In English].
14. LIBRIS. Retrieved from www.libris.kb.se. [In English].
15. National Central Library (Florence). Retrieved from <http://www.bncf.firenze.sbn.it/>. [In English].

Svitlana Halyska,

<https://orcid.org/0000-0001-7902-8580>,

Researcher,

Department of Integrated Processing of Documents,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

CORRESPONDENCE BETWEEN CLASSIFICATION SYSTEMS IN INFORMATION RETRIEVAL SYSTEMS OF LIBRARIES

The purpose of the study is to substantiate the feasibility of using different subjectization and classification systems during the scientific processing of documents, indication in unified bibliographic records of independent classifiers, as well as to clarify the importance of different information retrieval languages and their correspondence to ensure thematic search in electronic library. **The research methodology** is based on the use of general scientific and special research methods (generalization, systematic, classification, descriptive). **Scientific novelty.** The article considers the issue of application of different subjectization and classification systems during the scientific processing of documents and indication in unified bibliographic records of documents of independent classifiers. It is noted that modern libraries use different systems of knowledge organization and supplement bibliographic records with subject-oriented data, which creates additional unified points of access to information resources. The expediency of using different information retrieval languages in thematic search in the electronic catalog of a modern library is substantiated. **Conclusions.** It was found that the indication in the bibliographic records of the correspondence between the components of the linguistic support of search engines of different libraries creates additional points of access to information, determines the versatility and efficiency of information systems. It is proved that it is important to indicate classification indexes and thematic headings in bibliographic records of documents, which allows the user to limit the search to a certain thematic area. The importance of moving to related headings or codes / indexes of different classifications by hyperlinks is emphasized, which allows the user to access more sources of information. It was found that the consistency of different national lists of subject headings and classification hierarchies is aimed at creating conditions for joint use of library funds, interlibrary exchange of information, contributes to a complete and relevant result of in-depth thematic search.

К e y w o r d s: electronic catalog, subject headings, library classifications, bibliographic record, thematic search.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
3, Holosiivskiy avenue, Kyiv, 030039, Ukraine
e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 12.01.2023 р.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ РЕПЕРТУАР ПЕРІОДИКИ

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.01.056>
УДК 070.48-048.67:[930.85-043.86-044.46](477)»1918»

Григорій Рудий,

<https://orcid.org/0000-0002-4679-282X>,

доктор історичних наук,

учений секретар Сектору з координації наукових досліджень

Науково-організаційного відділу Президії Національної академії наук України,

Національна академія наук України (м. Київ, Україна),

вул. Володимирська, 54, Київ, 01601, Україна

e-mail: sknd@nas.gov.ua

Охорона та популяризація культурної спадщини за доби Центральної Ради та Української Держави 1918 року у контексті матеріалів київської газети «Відродження»

Мета статті полягає у відтворенні на підставі матеріалів київської газети «Відродження» процесу охорони та популяризації культурної спадщини за доби Центральної Ради та Української держави 1918 року. **Методологія і методика дослідження.** Методологічними засадами дослідження є принципи історизму, об'єктивності і системності. Для їхньої реалізації застосовано історико-джерелознавчий, проблемно-тематичний, хронологічний, статистичний методи. **Наукова новизна** статті полягає в тому, що вона вперше розглядає матеріали газети «Відродження» як джерело вивчення охорони та популяризації культурної спадщини в період Центральної Ради та Української Держави 1918 р. У науковий обіг введено значний масив газетних публікацій, на підставі яких визначено основні аспекти діяльності державних пам'яткоохоронних установ, музеїв, громадських організацій у справі збереження історико-культурної спадщини України. **Висновки.** У процесі дослідження з'ясовано, що газета «Відродження» досить докладно відобразила процес охорони і популяризації за доби Центральної Ради та Української гетьманської держави. Газета регулярно інформувала громадськість про заснування і розвиток музейних установ, відкриття спеціалізованих навчальних закладів з підготовки фахівців-пам'яткознавців, про підготовку першого Закону про охорону пам'яток. Таким чином, у досліджуваній період на сторінках цього видання широко висвітлювався процес становлення національної пам'яткоохоронної політики в Україні. Газета активно пропагувала діяльність органів державної влади, пам'яткоохоронних установ, музеїв, осередків «Просвіта», громадських організацій у справі збереження культурної спадщини як одного з важливих чинників формування історичної пам'яті українського народу. Ці матеріали вміщувалися на сторінках газети переважно у вигляді кореспонденцій і хронік.

К л ю ч о в і с л о в а: газета «Відродження», джерело, Центральна Рада, Українська Держава, культурна спадщина, пам'яткоохоронна сфера, історична пам'ять.

Актуальність теми дослідження. Успішний розвиток гуманітарної сфери України неможливий без консолідації суспільства на основі національних культурних надбань. Вивчення охорони та пропаганди культурної спадщини в Центральній Раді та Українській Державі 1918 року на підставі матеріалів газети «Відродження» відповідає актуальним завданням сучасного розвитку історичної науки. Також це пов'язано з відсутністю комплексних студій з означеної проблеми та необхідністю заповнення цієї наукової прогалини.

Аналіз досліджень та публікацій. Окремі матеріали газети «Відродження» знайшли відображення в працях українського вченого О. О. Нестулі з дослідження витоків державної системи охорони пам'яток культури в Україні (доба Центральної ради, гетьманщини, Директорії УНР) та автора цієї студії з охорони і збереження пам'яток історії та культури в Україні. Проте системних праць, які б розглядали матеріали газети «Відродження» як джерело вивчення пам'ятко-охоронної політики Центральної Ради і Української гетьманської держави досі ще немає.

Мета статті полягає у відтворенні на підставі матеріалів київської газети «Відродження» процесу охорони та популяризації культурної спадщини за доби Центральної Ради та Української держави 1918 року.

Виклад основного матеріалу. Газета «Відродження» – перше безпартійне демократичне видання в період Української революції. Виходила щодня у березні – грудні 1918 р. українською мовою, усього – 223 номери. Засновник – редакційно-видавничий відділ Військового міністерства Української Народної Республіки. Редактор – П. Певний. Видання широко і всебічно висвітлювало життя України, активно відстоювало рідну мову, культуру, освіту і науку, обстоювало розумне проведення політичної та аграрної реформи, наділення селян землею.

Редакція газети значну увагу приділяла висвітленню подій як у регіонах України, так і за її межами завдяки власним кореспондентам. Серед матеріалів цього друкованого органу привертають увагу критичні статті щодо діяльності тогочасних урядових структур, політичних і громадських організацій, змістовні огляди преси, публікації про суспільно-політичне, літературне й мистецьке життя, виступи відомих українських політичних, громадських і культурних діячів із проблем структури та функцій існування державно-управлінських структур, проведення економічних реформ, духовного відродження українського народу. З газетою співпрацювали В. Бурлака, А. Войнаровський, К. Вишневич, П. Гай, А. Головка, А. Гриневич, О. Грушевський, В. Дубянський, Ф. Дудко, Д. Долинський, П. Дорман, М. Залізник, Я. Закін, М. Кічура, Л. Ковальський, О. Кошиц, П. Кривенко, М. Кривецький, М. Левицький, Г. Лисенко, М. Мамонтів, О. Метлинський, П. Михайлович, В. Мурський, О. Олень, М. Павловський, М. Понурий, М. Сріблянський, К. Стеценко, М. Сумцов, Г. Чупринка та інші.

Газета припинила діяльність у період Директорії УНР [5, с. 40; 8, с. 507; 12, с. 18].

Газета «Відродження» – орган друку, в якому насамперед інформується українська громадськість не стільки про рішення гетьманської влади, а подається актуальна інформація про життя України та її регіонів. Ця газета друкувала як

інформаційні матеріали, наприклад у рубриках «Телеграми», «По Україні», «Вісти з місць», «Хроніка», так і публікації, в яких досліджуються злободенні теми. Слід відзначити, що такі газетні матеріали вирізняються великим обсягом, глибиною аналізу, аналітикою, наявністю аргументованих висновків.

Важливою рисою розміщених на сторінках газети матеріалів було те, що більшість із них були авторськими, мали підпис, що свідчить про об'єктивність авторів, які готові взяти на себе відповідальність за зміст вміщених у газеті матеріалів. Але, одночасно, чимало авторів із різних причин були анонімними, друкували під псевдонімами, ініціалами та збірними поняттями.

Широка і оперативна інформація про важливі події в Україні та світі роблять видання «Відродження» одним із найважливіших історичних джерел для вивчення історії УНР і Української гетьманської держави. Це дає змогу характеризувати газету як універсальну, спрямовану на широке коло читачів.

Тематика газетних матеріалів – досить різноманітна. Серед них – 9 % публікацій із питань української державності й спадщини царизму; 14 % – становлення і діяльності органів гетьманської влади; 13 % – діяльність органів самоврядування, рад, політичних партій, громадських організацій; 5 % – діяльність російських владних структур; 1,5 % – земельної реформи; 5 % – розвитку промисловості України; 6 % – фінансово-економічної політики; 8 % – військового будівництва; 6 % – правоохоронних органів; 1 % – міжнаціональних відносин; 14 % – міжнародного життя; 5 % – церковного життя; 7 % – становлення і розвитку національної початкової і середньої школи, 4 % – розвитку вищої школи і науки, 2 % – розвитку української мови і літератури; 1 % – просвіти; 6 % – розвою української культури; 4 % – охорони і збереження пам'яток історії і культури; 6 % – розвитку видавничої справи.

Аналіз свідчить, що важливе місце на сторінках газети «Відродження» відведено проблемам охорони та збереження історико-культурної та архітектурної спадщини, що історично склалася й тісно пов'язана з українськими культурними процесами або історичними подіями. Газета надає змогу екстрапольовати на день сьогодення історичний досвід засвоєння культурних цінностей українського народу як джерела корисних ідей.

Основними темами цієї проблематики стали:

- діяльність державних пам'яткоохоронних установ, музеїв, осередків «Провісита», громадських та краєзнавчих організацій;
- формування національної самосвідомості та історичної пам'яті українського народу;
- вшанування національних історичних і культурних постатей, відзначення свят і визначних подій;
- спорудження пам'ятників, охорони культових споруд, утримання місць поховання.

Важливе місце на сторінках газети «Відродження» відведено висвітленню діяльності органів державної влади, пам'яткоохоронних установ, музеїв, громадських та краєзнавчих організацій з охорони та збереження культурної спадщини.

У період Центральної Ради основними темами цієї проблематики стали роль і місце музеїв у національному відродженні і національно-патріотичному вихованні, особливо молоді в Україні. Зазначалося, що саме музейні установи були тими осередками, навколо яких на місцях гуртувалися подвижники збереження культурної спадщини. З іншого боку, стрімке зростання після повалення царизму національної свідомості українського народу сприяло створенню в Україні низки нових музеїв, зокрема Українського національного музею (10, 11, 17, 23.04.1918) *, Музею війни і революції, який згодом був реорганізований у військово-історичний (11.04.1918), зроблено перші кроки у створенні Музею історії революції у Харкові (11.04.1918) та інших.

Також повідомлялося про внесення на розгляд Ради Народних Міністрів УНР пропозицій про виділення з державного бюджету 300 000 крб. на охорону пам'яток та 200 000 крб. на допомогу місцевим музеям та організацію нових, насамперед повітових музеїв (27.04.1918).

Не менш цінними є інформаційні повідомлення стосовно пропозицій пам'яткоохоронців утворити на базі археологічних пам'яток – садиб Петровського та Слюсаревського поблизу Десятинної Церкви – Національний парк «Дитинець». В унісон із цим у газеті є повідомлення про виступ М.С. Грушевського на засіданні Малої Ради, що відбулося на початку квітня 1918 р., в якому він порушив питання щодо охорони садиби Хоменка, яка знаходилася поряд зі садибою Петровського (12.04.1918).

Отже, як свідчать газетні матеріали, одним із важливих чинників формування історичної пам'яті став пам'яткоохоронний рух в Україні. Після повалення царизму в Росії він набув окресленого національно-патріотичного спрямування і відіграв важливу роль у пробудженні та розвитку національної свідомості українського народу. При цьому активно розвивалися пам'яткоохоронні громадські об'єднання, і створений восени 1917 р. в структурі Генерального секретарства народної освіти Відділ охорони пам'яток – перший пам'яткоохоронний орган в Україні. Розроблена у цьому відділі програма збереження національної історико-культурної спадщини та музейного будівництва надовго визначила основні напрями діяльності пам'яткоохоронців України.

Правову основу розв'язання цього та інших завдань охорони культурних цінностей мав скласти Закон про охорону пам'яток в УНР, який був підготовлений у квітні 1918 р. Але Українська Центральна Рада затвердити його не змогла у зв'язку з тим, що 29 квітня 1918 р. вона була розпущена окупаційними німецькими військами.

Вагоме місце в газеті посідали матеріали про діяльність державних пам'яткоохоронних установ, музеїв, осередків «Просвіта», громадських та краєзнавчих організацій за доби Української Держави. За нашими підрахунками, питома вага матеріалів на зазначену тематику склала понад 70 % від загальної кількості публікацій із названої проблематики у 1918 р. У періодичному виданні спостерігається переважання аналітичних жанрів. Логічною вбачається велика кількість хроніки

* Тут і далі вказано число виходу газети «Відродження».

і кореспонденцій, оскільки це був домінуючий жанр у висвітленні діяльності пам'яткоохоронних установ і громадських організацій. Найповніше пам'яткоохоронний процес відображено в кореспонденціях і дописах: «Товариство архітектора» (15.05.1918), «Виставка» (18.05.1918), «Педагогічний музей» (01.06.1918), «Археологічний інститут» (16.06.1918), «Музей» (23.06, 01.09.1918), «Курси для підготовки керівників історичних екскурсій» (27.06.1918), «Курси по історії Києва» (3.07.1918), «Охорона пам'яток старовини» (11.08.1918), «Історичний архів Полтавщини» (18.08.1918), «Художні виставки» (8.10.1918).

Одним із найактуальніших завдань постала організація в навчальних закладах і наукових установах центрів із підготовки фахівців із пам'яткознавства. У зв'язку з цим газета проінформувала громадськість, що у жовтні 1918 р. при просвітній комісії Українського державного університету Києва була створена історично-екскурсійна секція, співробітники якої організували курси з підготовки екскурсодів (6.10.1918). Отже, були зроблені перші кроки з підготовки кваліфікованих спеціалістів пам'яткознавців та охоронців національної історико-культурної спадщини.

Пильну увагу редакція газети приділяла координації пам'яткоохоронного руху на ниві охорони пам'яток. Чимала група матеріалів присвячена висвітленню роботи з'їзду діячів українського пластичного мистецтва, який працював з 9 по 16 червня 1918 р. у Києві. На ньому обговорювалося широке коло проблем національно-культурного розвитку України. Значне місце серед них зайняли питання охорони і збереження історична культурної спадщини. Вони постійно порушувалися на пленарних і секційних засіданнях з'їзду. Газета надрукувала виступи відомих науковців і культурних діячів України: Д. Антоновича, С. Гілярова, Ф. Красицького, В. Модзалевського, Г. Павлуцького, Г. Стелецького, К. Широцького, Ф. Шміта, Д. Щербаківського та інших [3].

Зокрема, на форумі наголошувалося на необхідності об'єднання зусиль громадськості і держави в створенні мережі місцевих музеїв та пам'яткоохоронних органів, розробці проекту закону про охорону історико-культурної спадщини, використанні пам'яток в освітньо-виховній роботі, підготовці фахівців для пам'яткоохоронної спадщини [4].

Одним із найважливіших напрямів діяльності газети «Відродження» було звернення до колективної пам'яті українського народу, зокрема висвітлення відзначення національних свят і визначних подій, вшанування історичних і культурних постатей.

Серед них привертають увагу кореспонденції і статті «І. С. Нечуй-Левицький» (3.04.1918), «З приводу смерті І. С. Нечуя-Левицького» (3.04.1918), «Похорон І. С. Нечуя-Левицького» (5.04.1918), О. Ковалевського «На могилу друга (Нероновича)» (07.04.1918), Ю. Кузьміна «Те про що забули» (07.04.1918), «Українські поштові марки» (13.04.1918), «Полкові хоругви» (13.04.1918), «Українські розмінні марки» (16.04.1918), «Один з борців за Україну» (22.04.1918), С. Пилипенко «Часом не забули?» (07.06.1918), «Професор Вовк» (04.07.1918), «Життя і діяльність Вовка», (09.07.1918), «І. Мазепа» (27.06.1918), «209 років битви на

Полтавщині» (27.06.1918), «Заповіт Вовка про наукову спадщину» (17.07.1918), «Пам'яті І. М. Стешенка» (08.08.1918), «М. В. Левитський» (29.09.1918) та інші.

Аналіз свідчить, що висвітлення газетою заходів із відзначення подій, вшанування історичних і культурних постатей, місць пам'яті сприяло пробудженню національної свідомості, формуванню історичної пам'яті, відтворенню більш повної картини минулого українського народу. Крім великого значення з погляду фактографічного матеріалу, газетні матеріали цінні тим, що проливають світло на соціальну психологію і світогляд окремих верств населення, громадських організацій, державних установ, зокрема в такій сфері, як ставлення до своєї історії і культури. Слід зазначити, що газета не обмежувалася лише інформацією зі збереження історичної пам'яті, але й формувала її.

Багато місця в газеті відведено темам спорудження пам'ятників борцям за незалежність України, охорони культових споруд, утримання місць поховання визначних діячів української культури. Як за доби Центральної Ради, так і Української гетьманської держави актуальною залишалася тема будівництва в містах і селах України пам'ятників. Більшість газетних матеріалів на зазначену тематику присвячена встановленню пам'ятників Т. Г. Шевченкові. Газета не тільки зробила вагомий внесок у формування громадської думки, а й з своїми публікаціями стимулювала активність органів державної влади щодо розв'язання цієї важливої національної справи. Найповніше цей процес віддзеркалюють публікації «Відкриття пам'ятника в Ромнах» [6], «Новий проект пам'ятника Шевченка» [9]. Також залишалось актуальним питання спорудження пам'ятників іншим борцям за незалежність України [14].

Значну роль відіграла газета «Відродження» у збудженні громадської думки до проблем охорони культових пам'яток за доби Центральної Ради і Української Держави. Видання активно порушувало питання щодо проведення ремонтних робіт в Андріївській церкві у Києві, робіт із дослідження та організації реставрації Софіївського собору у Києві, реєстрації пам'яток мистецтва культового призначення. Особливий інтерес щодо насиченості конкретною інформацією становлять публікації «Доля монастирів» [7], К. Поліщука «Гине старовина» [11], «Андріївська церква» [1], «Реставрація св. Софії» [13], К. Поліщука «Волинська старовина» [10]. Зокрема, пропонувалося державним органам розпочати планомірну реєстрацію пам'яток мистецтва культового призначення в православних храмах і монастирях, з одночасним проведенням їхнього дослідження та фотофіксації.

Актуальною темою залишалася й тема про впорядкування місць поховання визначних державних і культурних діячів. Трапляються матеріали щодо організації догляду за могилами гетьмана України Петра Дорошенка в с. Ярополець Московської губернії та кошового Петра Калнишевського на Соловках. Також газета порушувала питання щодо впорядкування історичної могили князя Ігоря, що знаходилася поблизу Овруча на Волині. Це – велика і висока могила, на якій стояв старий похилений дерев'яний хрест. Могила колись була огорожена деревами штахетками, які з часом погнили і розсипалися. Від того могила мала досить непривабливий вигляд [10].

Цікаву інформацію по догляду за могилами містять кореспонденції «Український некрополь» і «Байковий цвинтар» (23.06, 07.08.1918). Також є інформаційні повідомлення про роботу з впорядкування могили відомого українського вченого, основоположника рамкового пасічництва Петра Прокоповича, похованого в своїй садибі в Конотопському повіті (9.05.1918).

Газета також активно пропагувала заходи державних органів із провадження та організації догляду за могилою Т. Г. Шевченка. Так, повідомлялося, що 21 квітня 1918 р відбулося засідання Комісії по впорядкуванню могили Т. Г. Шевченка при Київській губернській управі. Під головуванням Симона Петлюри в ньому взяли участь Олександр Лотоцький, Євген Лукасевич, Максим Синицький, Андрій Ніковський, Сергій Єфремов, Пилип Пилипчук, Василь Королів-Старий, інші відомі українські діячі, які схвалили ґрунтовну програму впорядкування могили Великого Кобзаря (11.05.1918). Отже, у виданні постійно порушувалися проблеми щодо запобігання знищенню і руйнуванню могил визначних українських діячів як носіїв національної історичної пам'яті.

Висновки. У процесі дослідження з'ясовано, що газета «Відродження» досить докладно відобразила процес збереження і популяризації пам'яток за доби Центральної Ради і Української Держави 1918 р. У газеті постійно порушувалися проблеми культурної спадщини українського народу, створення національної системи охорони пам'яток. Газета регулярно інформувала громадськість про заснування і розвиток музейних установ, відкриття спеціалізованих навчальних закладів з підготовки фахівців-пам'ятознавців, про підготовку першого українського Закону про охорону пам'яток. Таким чином, у досліджуваній період на сторінках періодичного видання широко висвітлювався процес становлення національної пам'ятоохоронної політики в Україні. Газета оперативно пропагувала діяльність органів державної влади, пам'ятоохоронних установ, музеїв, громадських та красназничих організацій у справі збереження культурної спадщини як одного з важливих чинників формування історичної пам'яті українського народу. Вважаємо за доцільне продовжити вивчення охорони і збереження пам'яток історії та культури України у контексті матеріалів інших тогочасних періодичних видань, зокрема проведення порівняльного аналізу цих матеріалів.

Список бібліографічних посилань

1. Андріївська церква. *Відродження*. Київ, 1918. 10 вересня.
2. Відкриття пам'ятника в Ромнах. *Відродження*. Київ, 1918. 30 жовтня.
3. Всеукраїнський з'їзд представників художніх організацій. *Відродження*. Київ, 1918. 26, 27, 28, 29, 30 червня.
4. Всеукраїнський з'їзд представників художніх організацій. *Відродження*. Київ, 1918. 30 червня.
5. Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : кат. / авт. – уклад.: О.А. Вакальчук (керівник); редкол.: О. С. Онищенко (голова). Київ : НБУВ, 2014. 433, [1] с. : іл.
6. До відкриття пам'ятника в Ромнах. *Відродження*. Київ, 1918. 29 жовтня;
7. Доля монастирів. *Відродження*. Київ, 1918. 9 червня.
8. Енциклопедія сучасної України. Т. 4. В–Вог. Київ, 2005. 700 с.
9. Новий проєкт пам'ятника Шевченка. *Відродження*. Київ, 1918. 12 листопада.
10. Поліщук К. Волинська старовина. *Відродження*. Київ, 1918. 7 вересня.

11. Поліщук К. Гине старовина. *Відродження*. Київ, 1918. 16 червня.
12. Преса України: газети 1917–1920 рр. : бібліограф. покажч. / Укладач Г.Я. Рудий. Київ, 1997. 97 с.
13. Реставрація св. Софії. *Відродження*. Київ, 1918. 10 листопада.
14. Справа з пам'ятниками борцям за незалежність. *Відродження*. Київ, 1918. 9 червня.

References

1. (1918, September 10). Andriivska tserkva [St. Andrew's Church]. *Vidrodzhennia* [Revival]. [In Ukrainian].
2. (1918, October 30). Vidkryttia pamiatnyka v Romnakh [Opening of the monument in Romny]. *Vidrodzhennia* [Revival]. [In Ukrainian].
3. (1918, June 26, 27, 28, 29, 30). Vseukrainskyi zizd predstavnykiv khudozhnikh orhanizatsii [All-Ukrainian Congress of representatives of Art Organizations]. *Vidrodzhennia* [Revival]. [In Ukrainian].
4. (1918, June 30). Vseukrainskyi zizd predstavnykiv khudozhnikh orhanizatsii [All-Ukrainian Congress of representatives of Art Organizations]. *Vidrodzhennia* [Revival]. [In Ukrainian].
5. Vakalchuk, O. A. (Comp.). (2014). *Hazety Ukrainy 1917–1920 rokiv u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Newspapers of Ukraine of 1917–1920 in the funds of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. (Onyshchenko, O. S. (Ed.)). Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].
6. (1918, October 29). Do vidkryttia pamiatnyka v Romnakh [To the opening of the monument in Romny]. *Vidrodzhennia* [Revival]. [In Ukrainian].
7. (1918, June 9). Dolia monasteryiv [The fate of monasteries]. *Vidrodzhennia* [Revival]. [In Ukrainian].
8. (2005). *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of modern Ukraine]. (Vol. 4, p. 507). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
9. (1918, November 12). Novyi proiekt pamiatnyka Shevchenka [New project of Shevchenko monument]. *Vidrodzhennia* [Revival]. [In Ukrainian].
10. (1918, September 7). Polishchuk K. Volynska starovyna [Volyn antiquities]. *Vidrodzhennia* [Revival]. [In Ukrainian].
11. (1918, June 16). Polishchuk K. Hyne starovyna [Antiquities die]. *Vidrodzhennia* [Revival]. [In Ukrainian].
12. Rudyi, H. Ia. (Comp.). (1997). *Prasa Ukrainy: hazety 1917–1920 rr.: bibliohraf. pokazhch.* [Press of Ukraine: newspapers of 1917–1920: bibliographic index]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
13. (1918, November 10). Restavratsiia sv. Sofii [Restoration of St. Sophia]. *Vidrodzhennia* [Revival]. [In Ukrainian].
14. (1918, June 9). Sprava z pamiatnykamy bortsiam za nezalezhnist [Deal with monuments of independence fighters]. *Vidrodzhennia* [Revival]. [In Ukrainian].

Hryhorii Rudy,

<https://orcid.org/0000-0002-4679-282X>,

Doctor of Historical Sciences,

Scientific Secretary of the Unit for the Research Coordination,

Scientific Management Department of Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine,

National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

PROTECTION AND POPULARIZATION OF CULTURAL HERITAGE DURING THE CENTRAL RADA AND THE UKRAINIAN STATE IN 1918 IN THE CONTEXT OF THE MATERIALS OF THE KYIV NEWSPAPER "VIDRODZHENNIA"

The purpose of the study is to reproduce on the basis of the materials of the Kyiv newspaper "Vidrodzhennia" the process of protection and promotion of cultural heritage during the Central Council and the Ukrainian state in 1918. Methodology and methods of research of the topic. The **methodological principles** of the study are the principles of historicism, objectivity and systematicity. For their implementation historical-source, problem-thematic, chronological, statistical methods are used. The **scientific novelty** of the article is that it first considers the materials of the newspaper "Vidrodzhennia" as a source for studying the protection and promotion of cultural heritage during the Central Council and the Ukrainian state in 1918. A large array of newspaper publications was introduced into scientific circulation. state monument protection institutions, museums, public organizations in the preservation of historical and cultural heritage of Ukraine. **Conclusions.** In the course of the research it was found out that the newspaper

"Vidrodzhennia" reflected in great detail the process of protection and popularization during the time of the Central Council and the Ukrainian Hetmanate. The newspaper regularly informed the public about the establishment and development of museum institutions, the opening of specialized educational institutions for the training of specialists in monuments, the preparation of the first Law on the Protection of Monuments. Thus, in the period under study, the pages of this publication widely covered the process of formation of the national monument protection policy in Ukraine. The newspaper actively promoted the activities of public authorities, monuments, museums, centers of "Prosvita", public organizations in the preservation of cultural heritage as one of the important factors in shaping the historical memory of the Ukrainian people. These materials were placed on the pages of the newspaper mainly in the form of correspondence and chronicles.

К е у в о р д s: newspaper "Vidrodzhennia", source, Central Rada, Ukrainian state, cultural heritage, monument protection, historical memory.

National Academy of Sciences of Ukraine
54, St. Volodymyrska, Kyiv, 01601, Ukraine
e-mail: sknd@nas.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 15.12.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.01.065>

УДК 811.16

Іван Дзира,

<https://orcid.org/0000-0001-6326-3594>,

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри професійної освіти в сфері технологій та дизайну,
Київський національний університет технологій та дизайну (м. Київ, Україна),
вул. Немировича-Данченка, 2, Київ, 01011, Україна
e-mail: dzyraivan@ukr.net

Часопис «Рідна мова» Івана Огієнка та питання славістики

Метою статті є з'ясування внеску часопису «Рідна мова» у вивчення й популяризацію наукових знань у галузі славістики. **Методи дослідження.** Для досягнення поставленої мети передусім використано синхронно-описовий метод, принцип історизму та прийом статистичного аналізу. **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що в ньому вперше розглянуто внесок часопису «Рідна мова» в розвиток і популяризацію славістики у 30-х роки ХХ ст. Окреслено тематику різножанрових публікацій, з'ясовано їхню актуальність, науковий рівень і місце в загальному репертуарі видання. Встановлено, що чільне місце серед славістичних досліджень у часописі посідають студії зі західнослов'янського мовознавства. При цьому основна увага авторів зосереджувалася на питаннях взаємодії польської та української мов. У зв'язку з конкретною суспільною практикою в УРСР висвітлювалися процеси усталення мовних норм і розвитку функціональних стилів слов'янських мов, насамперед чеської. Матеріали, присвячені слов'янській писемності та старослов'янській мові, були призначені для покращення загального розуміння читачем історії української літературно-писемної мови. Вивчення російської мови відбувалося винятково в контексті російсько-українських мовних взаємин. У **висновках** констатується, що значною мірою славістичні студії стосувались питань міжмовних взаємин у контексті боротьби редакційної колегії за підвищення мовної культури українців. Через науково-популярний стиль видання переважна більшість надрукованих у ньому розвідок із славістики мала суто описовий характер. Вони сприяли розширенню тематичних об'єктів часопису й викликали інтерес до нього з боку провідних європейських лінгвістів.

К л ю ч о в і с л о в а: журнал, «Рідна мова», славістика, стаття, рецензія, часопис.

Актуальність теми дослідження. Провідним завданням часопису «Рідна мова», який за редакцією І. Огієнка з січня 1933 до вересня 1939 р. виходив у Варшаві, було зближення східноукраїнського й західноукраїнського варіантів літературної мови та створення єдиного правопису. Проте поряд зі статтями з української фонетики, лексикології, лексикографії, граматики, діалектології та ономастики в ньому час від часу друкувалися і славістичні студії. Тому актуальність цієї статті зумовлена необхідністю комплексного вивчення змістового наповнення журналу, що передбачає звернення до охоплення та популяризації на його сторінках питань слов'янського мовознавства.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасні науковці Б. Коваленко, Н. Коваленко, М. Лецкін, В. Ляхоцький, Л. Марчук, Н. Прозор та інші уже висвітлювали

досягнення часопису на ниві дослідження різних питань української мови. Але для створення повного уявлення про місце і роль видання в історії вітчизняної мовознавчої науки також необхідно з'ясувати його внесок у розвиток інших галузей, зокрема славістики, германістики, теорії та методології тощо.

Метою статті є з'ясування внеску часопису «Рідна мова» у вивчення й популяризацію наукових знань у галузі славістики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Природно, що через мету й завдання журналу славістичні матеріали не могли бути його провідною тематикою. За своїм характером «Рідна мова» була науково-популярним виданням, що прагнуло не просто подати обґрунтовану наукову інформацію, а передусім зацікавити нею якнайширші кола читачів, незалежно від їхнього рівня фахової підготовки. Через це таку ж специфіку мали й публікації з питань славістики. За жанрами вони поділяються на статті, замітки, некрологи, огляди та рецензії.

Найвагоміше місце серед досліджень слов'янських мов у часописі посідають студії із західнослов'янського мовознавства. Польська мова на сторінках місячника розглядалася переважно як джерело лексичних запозичень до української. Так, теоретичні засади розкриття проблем, пов'язаних із міжмовною взаємодією, викладені в статті І. Огієнка «Чужі впливи на українську мову». У ній автор розглянув іншомовні запозичення як «нормальне й корисне джерело для зростання кожної мови» [14, с. 113], що робить її багатшою, виразнішою й розвиненішою. Тому, закликаючи очищувати українську мову від штучно насаджуваних варваризмів, професор разом із цим зауважує, що йдеться не про ті давні запозичення, засвоєння яких відбувалось органічним шляхом. Тим більше, як свідчать пам'ятки XI–XIII ст., частина таких «полонізмів» насправді є українізмами в мові польській. По-друге, значний шар лексики не можна вважати запозиченим, оскільки він був успадкований українською мовою з праслов'янської мови. Конкретній характеристиці невластивих українській мовній традиції полонізмів І. Огієнко присвятив відповідні розділи рубрик «Чистота й правильність української мови», «Кукіль у житті» та «Стилістично-синтаксичні нариси». Науковець також досліджує використання української церковної номенклатури в польському діловодстві XV–XVII ст. При цьому він приходить до висновку, що «в старовину, пишучи по-польському, українці вживали церковної термінології в своїй формі...» [13, с. 339]. Натомість церковнокалендарні та народнорозмовні форми хрещених імен могли передавати латиницею або перекладати польською мовою. У коротенькій рецензії на статтю Е. Кліха «Dwa wypadki kontaminacji syntaktycznej w języku polskim» І. Огієнко вважає цілком імовірною, хоча й недостатньо аргументованою, версію польського лінгвіста про те, що заміна називного присудкового на орудний зумовлюється дією синтаксичної контамінації [10, с. 427–428]. До грудневого випуску за 1936 р. уміщена рецензія І. Ставничого на «Podręczny słownik polsko-ukraiński i ukraińsko-polsky», виданий 1934 р. у Станіславі професором Я. Лазаруком [19, с. 561–564]. Як слушно зауважує рецензент, головними недоліками словника є переповненість вузькими діалектизмами, полонізмами, росіянізмами, а також слабе володіння упорядником нор-

мами наголошування. Загалом через ігнорування науково-теоретичного доробку попередників та наукову філологічну недосконалість рецензоване видання виявилось непридатним для мовної практики.

У статті І. Панькевича «Змагання над устійненням літературної мови у чехів» у загальних рисах з'ясовуються основні тенденції розвитку чеської літературної мови після утворення Чехословацької республіки. При цьому головна увага зосереджена на дискусії між науковцями, котрі групувалися довкола журналу «*Naše řeč*», і членами Празького лінгвістичного гуртка. Спільною методологічною вадою прихильників концепції історизму була тенденція до мовного пуризму, негативними наслідками якої стали архаїзація мови, її замкненість і обмеженість. На практиці ця концепція втілювалась у прагненні до безоглядного усунення германізмів, які давно вже ввійшли до складу чеської мови, й заміні їх національним лінгвістичним матеріалом добілогорського періоду. Натомість один із керівників Празького лінгвістичного гуртка В. Матезіус убачав головну запоруку вдосконалення літературної мови не в мінімалізації питомої ваги іншомовних запозичень, а у всебічному розвитку структурно-функціональних стилів та шліфуванні, обґрунтуванні й узаконенні мовних норм. Перераховуючи основні завдання, які В. Матезіус ставить перед мовознавцями-богемістами, І. Панькевич справедливо зауважує, «що вони можуть мати деяке значення в ході дискусій відносно нашої мови» [17, с. 299]. Йдеться про унормування фонетичної системи; підготовку легкого, практичного й стабільного правопису; розвиток словотворчої системи на основі питомих рідномовних способів словотворення й інвентаря словотворчих морфем; постійне збагачення словникового складу, зокрема й за рахунок іншомовних елементів; досягнення гармонійної сукупності й досконалості всіх стилів тощо. Знайомство з колективною працею чеських науковців «*Slovanske spisovne jazyku v době přítomne*» дає підстави І. Панькевичу зробити справедливий висновок, що перед більшістю слов'янських народів, які після I світової війни здобули державну незалежність, постало невідкладне завдання забезпечити використання національних мов у всіх сферах суспільно-політичного, економічного, освітнього, наукового й загальнокультурного життя. Його реалізація вимагала розробки спеціальної термінології, уніфікації лексичних і граматичних норм, проведення правописної реформи й супроводжувалася жвавими дискусіями. Як зазначає рецензент, монографія «дає дуже наглядний образ змагань слов'янських народів на мовнім полі – і то так стороні формальній, як і словарній» [18, с. 385]. У рецензії на статтю І. Огієнка «Словацько-українська спільнота в лемківському говорі половини XVIII ст.» [3, с. 41–42] Є. Грицак підкреслює велику актуальність проблеми впливу словацької мови на лемківські говірки. Головним джерелом дослідження І. Огієнка обрав виконаний у половині XVIII ст. священником І. Преслопським переклад Псалтиря, у мові якого відобразились особливості лемківських говірок. Загалом дослідник наводить 23 спільні риси, характерні для словацької мови та лемківських говірок у сфері фонетики й морфології. Паралельно він розглядає істотні ознаки західнокарпатських говірок, які виникли під польським

і церковнослов'янським впливами. На думку рецензента, роль останнього в дійсності є дещо більшою, ніж це вважає автор.

На сторінках місячника помітна увага приділялась генезису слов'янської писемності та вивченню старослов'янської мови. Пожвавлення інтересу до цієї тематики пов'язане з публікацією у 1938 р. ґрунтовної монографії І. Огієнка «Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян». У вересневому номері журналу побачила світ науково-популярна стаття Я. Марківа «Старослов'янська азбука та мова» [8, с. 419–426], метою якої було в доступній формі ознайомити широкий загал з основними положеннями й висновками Огієнкової праці. Спочатку Я. Марків розповідає про існування в українців власного письма, давнішого ніж кирилиця й глаголиця. Торкаючись дискусії про походження перших старослов'янських алфавітів, він слідом за І. Огієнком приєднується до тих науковців, котрі вважали упорядником глаголиці святого Кирила. Як і І. Огієнко, дослідник припускає, що джерела глаголиці швидше за все слід шукати в українському письмі, з яким познайомився Кирило близько 860 р. під час подорожі до Херсонеса. Натомість розробником досконалішої кирилиці міг бути учень слов'янських апостолів єпископ Климент Охридський. Далі науковець доводить, що в основі старослов'янської мови лежить південномакедонський (солунський) діалект давньоболгарської мови. Найдавнішим і найдостовірнішим джерелом про походження й початок старослов'янської писемності Я. Марків справедливо визнає трактат «О письменехъ» чорноризця Храбра. Після цього у статті вміщено стислий виклад життєвого шляху Кирила й Мефодія. Насамкінець поява слов'янського письма й літературної мови розглядається як важливий стимул культурного розвитку всіх слов'янських народів. На сторінках грудневого випуску «Рідної мови» була передрукована рецензія на вищезгадану працю І. Огієнка [1, с. 527–530]. Через брак критицизму й описовий характер вона не відповідає вимогам заявленого жанру. Рецензент, котрий приховав свою особу під криптонімом В. М. Л., зосереджує головну увагу на чіткому розкритті змісту монографії. Визнаючи слушність майже всіх думок і оцінок І. Огієнка, він водночас у загальних фразах заперечує деякі його твердження стосовно походження глаголиці. У числі 7–8 за 1939 р. було передруковано статтю помічника секретаря Югославської академії наук і мистецтв доктора І. Есіха «Огієнко й хорвати». У ній І. Огієнко зараховується до когорти визначних українських славістів, «що своїми працями збагатили й хорватську науку» [4, с. 295]. Особливу увагу автора привертає монографія «Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян» – «першорядна підручна книга в слов'янській філології» [4, с. 297]. Хорватський учений цілковито підтримує І. Огієнка, котрий, вдало використовуючи запропоновану В. Ягичем методику, успішно розв'язує складну проблему генези слов'янської писемності в контексті історії письма інших давніх народів. Далі автор говорить про окремі аспекти використання І. Огієнком наукового доробку таких хорватських славістів, як М. Тентор, І. Шегвич, К. Грубишич і П. Скок. При цьому І. Есіх підкреслює велику пластичність Огієнкових побудов, що передбачає можливість їхнього уточнення, доповнення й удосконалення. У рецензії на виданий

1934 р. польським професором С. Слонським «Index verborum do Euchologium Sinaiticum» [12, с. 233–235] І. Огієнко підкреслює його практичну користь для подальшого дослідження глаголичних рукописних текстів. На жаль, під час укладання словника упорядник використав не оригінал Синайського Требника, а сповнене багатьох неточностей видання Л. Гайтлера. Відсутність передмови й перекладу реєстрових слів відповідниками з грецької мови, випадки плутання літер також знижують наукову цінність словника.

Значно менше уваги часопис приділяв іншим південнослов'янським мовам. Зокрема, головний редактор схвально відгукнувся про упорядкований болгарським професором С. Младеновим словник іншомовних слів – «Речникъ на чужитѣ думи въ българския езикъ, съ объяснения за произхода и состава имъ» (Софія, 1932, 604 с.) [11, с. 121–124]. У рецензії на переклад повісті хорватського письменника В. Дежелича «Софію вибрав», що 1930 р. побачила світ у львівському видавництві «Добра книжка», І. Огієнко наголошує на великій потребі знайомства найширшого читацького загалу з кращими зразками зарубіжної художньої літератури. Однак переклади світової класики та сучасної белетристики повинні бути виконані на належному рівні з дотриманням мовної чистоти та культури. На жаль, рецензоване видання не відповідає цим основним вимогам. Адже перекладач, хоч і намагається орієнтуватися на мову східноукраїнської людності, проте настільки засмічує її вузькими наддністрянськими діалектизмами, що врешті-решт «дає штучну, неіснуючу в житті мову» [6, с. 151]. Негативне враження справляє також помітна в тексті перекладу тенденція до архаїзації мови.

Матеріали, що стосувалися білоруської та російської мов, з'являлися на сторінках часопису досить рідко. Наприклад, до розгляду окремих питань білоруської мови й літератури звернувся І. Коровицький [7, с. 169–174]. Характеризуючи вміщену до I тому «Літературной енциклопедии» статтю М. Піотуховича «Белорусская литература», він демонструє розуміння складності проблеми розмежування пам'яток українського й білоруського письменства XI–XVII ст. Через це дослідник не погоджується з білоруським колегою, котрий без жодних застережень зараховує Клима Смолятича й Кирила Туровського до постатей білоруської культури. Враховуючи широке використання церковнослов'янської лексики, аориста, давального самостійного й майже повну відсутність повноголосся, І. Коровицький, на відміну від М. Піотуховича, підтримує тих науковців, котрі були схильні вважати церковнослов'янською, а не білоруською мову біблійних видань Ф. Скорини. На думку І. Коровицького, найвартіснішою у статті П. Расторгуєва «Белорусский язык» є та частина, що знайомить нас із фонетичною системою. З іншого боку, автор оминув низку важливих граматичних явищ, пов'язаних як із морфологією, так і з синтаксисом. До недоліків статті також віднесено нерівномірний, із помітними лакунами виклад матеріалу, присвяченого історичному розвитку білоруської мови. І, нарешті, П. Расторгуєв не згадує про вплив української мови на білоруську, що мав місце за литовської доби. Все це дозволяє І. Коровицькому стверджувати, що розглянута «стаття не дає дійсного поняття про білоруську мову» [7, с. 169].

Вивчення російської мови відбувалося винятково в контексті російсько-українських мовних взаємин. Висунувши на чільне місце питання мовної культури, редколегія створила спеціальні рубрики «Кукіль у житті» та «Мовний порадник для редактора, видавця і робітників пера», де, зокрема, містилися практичні поради стосовно очищення української мови від надмірно й недоречно вживаних росіянізмів. III розділ статті І. Огієнка «Шевченкова мова» [15, с. 439–442; с. 489–492; с. 529–532] присвячений аналізу фонетичних рис української мови в «Щоденнику», який поет вів російською мовою. Переконливими прикладами (наближення [і] до [и], ненаголошеного [е] до [и], а також ненаголошеного [о] до [у]) дослідник ілюструє потужний вплив української мовної стихії на російськомовну спадщину Кобзаря. Причину такого впливу І. Огієнко вбачає в недосконалому володінні Т. Шевченком російською літературною мовою, доказом чого також слугує часте вживання останнім простонародних російських виразів. Цінною виглядає й думка науковця про те, що українізми в «Щоденнику» є важливими і для вивчення фонетичних особливостей живої Шевченкової мови в цілому.

Певною мірою на сторінках часопису була представлена й біографічна славістика. Так, до 100-річчя від дня народження О. Огоновського побачила світ ювілейна стаття Й. Шемлея «Огоновський як філолог». Серед наукового доробку мовознавця автор також стисло розглянув славістичні студії, зокрема «*Opzyimkach w językach staroslowienskimi, ruskimi i polskimi*», «*Einige Bemerkungen über die Sprache der altpolnischen Sophienbibel*», «*Linguae palaeoslovenicae specimina quaedam e monumentis ad A. Wostokow et Fr. Miklosich collectis*», «Короткий погляд на історію слов'янських мов, особливо ж на історію мови руської» і «Моєму критикові», висловлюючи щодо деяких із них власні критичні зауваження. Як слушно вважає Й. Шемлей, у науково-популярній статті «Короткий погляд на історію слов'янських мов, особливо ж на історію мови руської» «мова про взаємини української й російської мов не все витримана на науковому рівні і на об'єктивному представленні фактичних даних» [20, с. 332]. По-друге, активно обстоюючи окремішність і рівноправність української мови серед інших слов'янських мов, О. Огоновський вважає білоруську та словацьку мови діалектами. За припущенням Й. Шемлея, у статті-відповіді «Моєму критикові» науковець заперечує існування давньоруської мови «здається тільки тому, що стан у минулому використовувано деким для теперішності» [20, с. 332].

У некролозі, опублікованому після смерті видатного французького мовознавця А. Мейє, І. Панькевич зосереджує головну увагу на ставленні покійного до генеалогічної класифікації слов'янських мов, зокрема висвітлює його полеміку із С. Смаль-Стоцьким і Т. Гартнером [16, с. 543–546]. Про здобутки польського лінгвіста А. Крицького на ниві славістики йдеться в некролозі, який підготував І. Огієнко [5, с. 237–240].

Інтерес редакції часопису до питань славістики виразно простежується також у рубриках «Бібліографія мовознавчих праць» і «Огляд мовних журналів».

Появу нового українського мовознавчого місячника привітали в Болгарії та Чехословаччині. Редакція вирішила передрукувати ці дві коротенькі статті.

У першій професор С. Младенов високо оцінив як саме видання, так і діяльність його редактора [9, с. 45–46]. Проте значно важливішою для нас є друга, автор якої прекрасно усвідомлював потребу саме такого видання «для українців, розшматованих політично і поневолених національно на цілій своїй етнографічній території» з урахуванням того факту, що «мовно зовсім незалежна тільки українська еміграція...» [2, с. 215].

Висновки. Основну увагу редакція приділяла питанню міжмовних запозичень на лексичному рівні. У зв'язку з конкретною суспільною мовною практикою на теренах УРСР розглядалися процеси усталення мовних норм і розвитку функціональних стилів слов'янських мов, передусім чеської. Матеріали, присвячені слов'янській писемності та старослов'янській мові, насамперед призначались для покращення загального розуміння читачем історії української літературно-писемної мови. Інші проблеми слов'янського мовознавства висвітлювались на сторінках часопису епізодично. Через науково-популярний стиль видання переважна більшість надрукованих у ньому розвідок із славістики мала суто описовий характер. Загалом своїми публікаціями «Рідна мова» демонструвала тяглість історичного процесу славістичних студій і торувала шлях до знайомства з ними широких кіл української громадськості. Також вони сприяли розширенню тематичних обривів часопису й викликали інтерес до нього з боку провідних європейських лінгвістів.

Список бібліографічних посилань

1. В. М. Л. Рец. на: Огієнко І. Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян. Жовква [Б. в.], 1937. 300, 8 с. *Рідна мова*. 1938. Ч. 12. С. 527–530.
2. Г. Б. [Рец. на: «Рідна мова»]. *Рідна мова*. 1934. Ч. 5. С. 215–216.
3. Грицак Є. Рец. на: Огієнко І. Словацько-українська спільнота в лемківській мові половини XVIII ст. *Sbornik Matice Slovenskej. Čast prva. Jazykoveda. Ročník XIV*. 1936. Č. 1. S. 64–73. *Рідна мова*. 1937. Ч. 1. С. 41–42.
4. Есіх І. Огієнко і хорвати. *Рідна мова*. 1939. Ч. 7–8. С. 295–300.
5. І. О. Адам Антоній Криноский. *Рідна мова*. 1933. Ч. 7. С. 237–240.
6. І. О-ко. Рец. на: Дежеліч В. *Софію вибрав*. Львів : Добра книжка, 1930. *Рідна мова*. 1933. Ч. 4. С. 149–152.
7. Коровицький І. Мовознавство в виданні «Литературная энциклопедия». *Рідна мова*. 1938. Ч. 4. С. 169–174.
8. Марків Я. Старослов'янська азбука та мова. *Рідна мова*. 1938. Ч. 10. С. 419–426.
9. Младенов С. [Рец. на: «Рідна мова»]. *Рідна мова*. 1934. Ч. 1. С. 45–46.
10. Огієнко І. Рец. на: Klich E. Dwa wypadki kontaminacji syntaktycznej w języku polskim. *Slavia Occidentalis*. 1934. T. XIII. S. 9–21. *Рідна мова*. 1935. Ч. 9. С. 427–428.
11. Огієнко І. Рец. на: Младенов С. Речникъ на чужитѣ думи въ българския езикъ съ обяснения за произхода и состава имъ. *София*, 1932. 604 с. *Рідна мова*. 1934. Ч. 3. С. 121–124.
12. Огієнко І. Рец. на: Sloński St. Index werborum do Euchologium Sinaiticum. *Warszawa: Polskie Towarzystwo językoznawcze*, 1934. VIII, 152 s. *Рідна мова*. 1935. Ч. 5. С. 233–235.
13. Огієнко І. Українська церковна термінологія в мові польській. *Рідна мова*. 1937. Ч. 9–10. С. 337–342.
14. Огієнко І. Чужі впливи на українську мову. *Рідна мова*. 1933. Ч. 4. С. 113–118.
15. Огієнко І. Шевченкова мова. *Рідна мова*. 1934. Ч. 5. С. 187–192; Ч. 6. С. 239–244; Ч. 8. С. 339–344; Ч. 10. С. 439–442; Ч. 11. С. 489–492; Ч. 12. С. 529–532.
16. Панькевич І. Антін Мее (Antoine Meillet). *Рідна мова*. 1936. Ч. 12. С. 543–546.

17. Панькевич І. Змагання над устійненням літературної мови у чехів. *Рідна мова*. 1933. Ч. 9. С.297–302.
18. Панькевич І. Рец. на: Slovanske spisovne jazyky v době přítomne. Praha, 1937. 341 s. *Рідна мова*. 1939. Ч. 9. С. 383–386.
19. Ставничий І. Рец. на: Lazaruk J. Podręcznyk słowniczek polsko-ukrainski i ukraińsko-polski. Stanisławow: «Союзна друкарня», 1934. 56 s. *Рідна мова*. 1936. Ч. 12. С. 561–564.
20. Шемлей Й. Огоновський jako філолог. *Рідна мова*. 1933. Ч. 10. С. 329–332.

References

1. V. M. L. (1938). Recz. na: Ogiyenko I. Povstannia azbuky j literaturnoi movy v slovia. Zhovkva [B. v.], 1937. 300, 8 s. [Rev. on the: Ohienko I. The emergence of the alphabet and literary language in the Slavs. Zhovkva [W. p. h.], 1937. 300, 8 s.]. *Ridna Mova*, 12, 527-530. [In Ukrainian].
2. G. B. (1934). [Recz. na: "Ridna Mova"] [Rev. on the: "Ridna Mova"]. *Ridna Mova*, 5, 215-216. [In Ukrainian].
3. Grytsak, Ye. (1937). Recz. na: Ohienko I. Slovatsko-ukrainska spilnota v lemktivskim hovori polovyny XVIII st. *Sbornik Matice Slovenskej. Čast prva. Jazykoveda. Ročník XIV*. 1936. Č. 1. S. 64-73 [Rev. on the: Ohienko I. Slovak-Ukrainian unity in the Lemko dialect of the middle of the 18th century. *Collection of Matica Slovak. Part 1. Linguistics. Issue of XII*. 1936. Number 1. S. 64-73]. *Ridna Mova*, 1, 41-42. [In Ukrainian].
4. Esich, I. (1939). Ohienko i khorvaty [Ohienko and Croats]. *Ridna Mova*, 7-8, 295-300. [In Ukrainian].
5. I. O. (1933). Adam Antonii Krynskyi [Adam Antony Krynskyi]. *Ridna Mova*, 7, 237-240. [In Ukrainian].
6. I. O-ko (1933). Recz. na: Dezhelych V. Sofiyu vybrav. Lviv: Dobra knyzhka, 1930 [Rev. on the: Dezhelych V. He chose Sofia. Lviv: A good book, 1930]. *Ridna Mova*, 4, 149-152. [In Ukrainian].
7. Korovytsky, I. (1938). Movoznavstvo v vydanni "Literaturnaia entsiklopedia" [Linguistics in the publication "Literary encyclopedia"]. *Ridna Mova*, 4, 169-174. [In Ukrainian].
8. Markiv, Ya. (1938). Staroslovianska azbuka ta mova [Old Slavonic alphabet and language]. *Ridna Mova*, 10, 419-426. [In Ukrainian].
9. Mladenov, S. (1934). [Recz. na: "Ridna Mova"] [Rev. on the: "Ridna Mova"]. *Ridna Mova*, 1, 45-46. [In Ukrainian].
10. Ohienko, I. (1935). Recz. na: Klich E. Dwa wypadki kontaminacji syntaktycznej w języku polskim. *Slavia Occidentalis*. 1934. T. XIII. S. 9-21 [Rev. on the: Klich E. Two cases of syntactic contamination in the Polish language. *Western Slavs*. 1934. Vol. XIII. S. 9-21. *Ridna Mova*, 9, 427-428. [In Ukrainian].
11. Ohienko, I. (1934). Recz. na: Mladenov S. Rečnyk na chuzhyt' dумы v blgarskyya ezыk s obyasnennyu za proyzhoda y sostava ym Sofy'ya, 1932. 604 s. [Rev. on the: Mladenov S. Dictionary of foreign words in the Bulgarian language with an explanation of their origin and composition. Sofia, 1932. 504 s.]. *Ridna Mova*, 3, 121-124. [In Ukrainian].
12. Ohienko, I. (1935). Recz. na: Slonski St. Index verborum do Euchologium Sinaiticum. Warszawa: Polskie Towarzystwo Językoznawcze, 1934. VIII, 152 s. [Rev. on the: Slonsky St. The word index to Euchologium Sinaiticum. Warsaw: Polish Linguistic Society, 1934. VIII, 152 s.]. *Ridna Mova*, 5, 233-235. [In Ukrainian].
13. Ohienko, I. (1937). Ukrayinska tserkovna terminolohia v movi polskii [Ukrainian church terminology in Polish]. *Ridna Mova*, 9-10, 337-342. [In Ukrainian].
14. Ohienko, I. (1933). Chuzhi vplyvy na ukrayinsku movu [Foreign influences on the Ukrainian language]. *Ridna Mova*, 4, 113-118. [In Ukrainian].
15. Ohienko, I. (1934). Shevchenkova mova [Shevchenko's language]. *Ridna Mova*, 5, 187-192; 6, 239-244; 8, 339-344; 10, 439-442; 11, 489-492; 12, 529-532. [In Ukrainian].
16. Pankevych, I. (1936). Antin Meie (Antoine Meillet) [Antin Meyе (Antoine Meillet)]. *Ridna mova*, 12, 543-546. [In Ukrainian].
17. Pankevych, I. (1933). Zmahannia nad ustienniam literaturnoi movy u chekhiv [The desire to establish a literary language in the Czech]. *Ridna Mova*, 9, 297-302. [In Ukrainian].

18. Pankevych, I. (1939). Recz. na: Slovanske spisovne jazyky v době přítomne. Praha, 1937. 341 s. [Rev. on the: Slavic literary languages in modern times. Prague, 1937. 341 s.]. *Ridna Mova*, 9, 383-386. [In Ukrainian].
19. Stavnychy, I. (1936). Recz. na: Lazaruk J. Podręczny słowniczek polsko-ukraiński i ukraińsko-polski. Stanisławów: "Soyuzna drukarnya", 1934. 56 s. [Rev. on the: Lazaruk Ya. Handy dictionary Polish-Ukrainian and Ukrainian-Polish. Stanislav: Union printing-house, 1934. 56 s.]. *Ridna Mova*, 12, 561-564. [In Ukrainian].
20. Shemley, J. (1933). Ohonovskyi yako filoloh [Ohonovskyi as a philologist]. *Ridna Mova*, 10, 329-332. [In Ukrainian].

Ivan Dzyra,

<https://orcid.org/0000-0001-6326-3594>,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of the Department of the Professional Education
in the Sphere of the Technologies and Design,
Kyiv National University of Technologies and Design (Kyiv, Ukraine)

IVAN OHIENKO'S MAGAZINE "RIDNA MOVA" AND ISSUES OF SLAVIC STUDIES

The **purpose** of our research is to find out the contribution of the journal "Ridna Mova" in the study and popularization of scientific knowledge in the field of Slavic studies. **The research methods** are primarily based on the use of synchronous-descriptive method, the principle of historicism and the reception of statistical analysis. **The scientific novelty** of the study is that it first highlights the contribution of the journal "Ridna Mova" in the development and popularization of Slavic studies of the 30s of the XX century. The author outlined the topics of various genres of publications, clarified their relevance, scientific level and place in the general repertoire of the magazine. It has been established that the largest place among Slavic studies in the journal is occupied by studies in Western Slavic linguistics. The main attention of the authors was focused on the interaction of Polish and Ukrainian languages. In connection with the specific social practice in the USSR, the processes of establishing language norms and the development of functional styles of Slavic languages, primarily Czech, were covered. The materials devoted to the Slavic script and the Old Slavonic language were intended to improve the reader's general understanding of the history of the Ukrainian literary and written language. The study of the Russian language took place exclusively in the context of Russian-Ukrainian linguistic relations. **The conclusions** state that to a large extent Slavic studies addressed issues of interlingual relations in the context of the struggle of the editorial board to improve the language culture of Ukrainians. Due to the popular science style of the publication, the vast majority of Slavic studies published in it were purely descriptive. They broadened the journal's thematic horizons and aroused interest in it from leading European linguists.

К е y в о р д s: article, journal, magazine, review, "Ridna Mova", Slavic studies.

Kyiv National University of Technologies and Design
2, St. Nemirovich-Danchenko, Kyiv, 01011, Ukraine
e-mail: dzyraivan@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 31.05.2022 р.

90-річчя академіка Національної академії наук України Олексія Семеновича Онищенка

17 березня 2023 року – знаменна дата для великого співтовариства науковців і працівників інформаційно-бібліотечної сфери України. Виповнилося дев'яносто років Олексію Семеновичу Онищенку – визначному вченому в галузі філософії, культурології та соціальних комунікацій, талановитому організатору науки й бібліотечної справи. Свій поважний ювілей О. С. Онищенко – доктор філософських наук, професор, орденносець, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, академік НАН України – зустрічає, повсякденно працюючи разом із колегами у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського над реалізацією нових дослідницьких проєктів.

Секрет надзвичайно плідного творчого довголіття патріарха української бібліотечної науки – у відданості Олексія Семеновича науці і бібліотечній галузі, масштабності його знань і обдарувань, високій світоглядній, інтелектуальній культурі, широті дослідницьких інтересів, загостреному відчутті нового, а разом із тим – у мужності, чоловічій твердості характеру, стійкості до життєвих випробувань і переконаності у правоті нашої спільної справи, у необхідності озброєння співвітчизників знаннями на рівні зростаючих вимог сучасної інформаційної революції.

Олексію Семеновичу притаманно бачити проблеми життя українського суспільства й наукового поступу у всьому комплексі їх складних взаємозв'язків, розуміти близькі і віддалені перспективи, спрямовувати зусилля колег і однодумців на вирішення найважливіших завдань. Він належить до когорти вчених, які ніколи не припиняють наполегливо вчитися новому, творчо розбудовувати свою майстерність і, у наполегливій праці й творчому спілкуванні з науковим співтовариством, щедро передавати свої знання і багатий досвід учням, сприяючи їх науковому зростанню.

Ці риси особистості О. С. Онищенко сформувалися і утвердилися впродовж довгого шляху вченого-дослідника, організатора науки, громадського діяча, наставника і вихователя.

Уродженець села Рудка на Полтавщині, О. С. Онищенко належить до покоління, чие дитинство і юність обпалене нелегкими випробуваннями Другої світової війни і тяготами повоєнних років, які привчили його до твердості, наполегливості й цілеспрямованості, а разом із тим виховали постійну готовність до співпраці і допомоги, розуміння людей, чуйність до їхніх потреб. Замолоду О. С. Онищенко, вихованець історико-філософського факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, пройшов ще одну велику життєву школу, працюючи серед широкого громадського загалу кореспондентом обласної газети на Тернопільщині.

Більш як шістьдесят років Олексій Семенович віддав служінню українській науці і культурі, уособлюючи своїм життям і творчою працею нерозривний зв'язок кількох поколінь трудівників. Його наукове становлення відбулося в 60 – 70-х роках ХХ ст. в академічному Інституті філософії, у роки високого піднесення знаної далеко за межами України Київської філософської школи. Тут він пройшов шлях професійного зростання від аспіранта до кандидата (1962) і доктора наук (1975), професора (1976), заступника директора з наукової роботи. Йому належить помітний внесок у вивчення проблем розвитку духовної культури особи, місця у ній релігійності і обрядовості, змін світоглядних орієнтирів і способу життя, еволюції масової свідомості під впливом процесів науково-технічної революції. Здобутий досвід наукової і організаційної роботи вчений реалізував у 80-х роках ХХ ст., працюючи директором Міжреспубліканського філіалу Академії суспільних наук у м. Києві. У цей час О. С. Онищенко утвердився як вчений-соціогуманітарій широкого профілю.

Найбільшою мірою талант О. С. Онищенко розкрився в роки незалежності України. З його діяльністю пов'язана ціла епоха у розвитку бібліотечної і загалом науково-інформаційної системи України як незалежної держави в умовах крутих зламів, покликаних процесами інформаційної революції, поширенням у бібліотечній справі новітніх технологій, становленням інформаційного суспільства.

Очолити на запрошення Б. Є. Патона у 1992 р. головну академічну бібліотеку, Олексій Семенович теоретично обґрунтував і реалізував у ній принципово нову концептуальну модель української бібліотеки ХХІ ст. як інфополісу – науково-дослідного, інформаційного, видавничого й культурно-освітнього комплексу, діяльність якого спрямована на забезпечення на новітніх комп'ютерних технологічних засадах швидко зростаючих потреб української науки, освіти й культури, управління і економіки, підтримку інноваційного розвитку.

Завдяки енергійним зусиллям Олексія Семеновича у 1996 р. Указом Президента України було відновлено високий правовий статус найбільшої Бібліотеки України як національної установи, який вона мала ще при її заснуванні у 1918 р. Тим самим Національна бібліотека України, яка носить нині ім'я свого основоположника В. І. Вернадського, повернулася до престижного кола національних

бібліотек світу, у якому посіла за обсягами і значимістю своїх зібрань почесне місце серед двадцятки найголовніших. Вже впродовж першого десятиліття незалежності України під керівництвом О. С. Онищенко Бібліотека, яка здобула серед громадськості промовисте ім'я – «Вернадка», не лише перетворилася на значущу соціальну, інформаційну і культурну інституцію загальнодержавного масштабу, але й по суті відродилася як головний науковий центр дослідження національної рукописної і книжкової спадщини України, бібліотечно-інформаційної справи, бібліографознавства та архівознавства. Свідченням визнання її високого авторитету у світовому науковому співтоваристві стало членство НБУВ у провідних міжнародних бібліотечних організаціях, розвиток співпраці з багатьма першорядними зарубіжними науковими бібліотеками і дослідницькими центрами Європи, Америки і Азії. О. С. Онищенко було обрано членом Європейської академії наук, мистецтв і літератури.

За ініціативою О. С. Онищенко у складі Бібліотеки створено науково-дослідні інститути: рукопису, архівознавства, біографічних досліджень, організовано науково-виробничі центри: бібліотечно-інформаційних технологій; консервації та реставрації; культурно-просвітницький та редакційно-видавничий, започатковано роботу спеціалізованих науково-аналітичних підрозділів – Фонду Президентів України, Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, а також Національної юридичної бібліотеки. Широко розгорнулася підготовка кадрів вищої кваліфікації через аспірантуру і докторантуру, започатковано роботу спеціалізованої вченої ради для захисту кандидатських і докторських дисертацій з історичних та технічних наук, розпочато щорічне проведення представницьких міжнародних наукових конференцій.

Тоді ж було розгорнуто випуск цілого комплексу фахових наукових видань Бібліотеки – журналу «Бібліотечний вісник», збірників «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Рукописна та книжкова спадщина України», «Українська біографістика», а також кількох серій друкованих та електронних науково-аналітичних збірників та бюлетенів. На рубежі століть під керівництвом О. С. Онищенко в цілому реалізовано перший етап розгортання електронних науково-інформаційних ресурсів НБУВ, закладено основи і сформовано наукові колективи, які нині успішно продовжують розбудову її унікального загальнонаціонального науково-інформаційного комплексу, яким користуються у своїй роботі сотні тисяч науковців і освітян в Україні та за її межами.

Перетворення Бібліотеки на багатопрофільний науково-інформаційний центр із правами академічного інституту відкрило шлях у науку не одному поколінню її працівників. Олексію Семеновичу – талановитому вчителю і наставнику – належить вагомий особистий внесок у підготовку цілої плеяди висококваліфікованих спеціалістів, які нині плідно працюють у бібліотечно-інформаційній справі.

Свідченням визнання високого авторитету Олексія Семеновича стало обрання його у 1994 р. членом-кореспондентом, а у 1997 р. – академіком НАН України. Наукове співтовариство знає і шанує його не лише як визначного вченого-культуролога, організатора бібліотечної, науково-інформаційної справи, але і як одного з про-

відних українських учених-соціогуманітаріїв, генератора нових ідей, талановитого організатора академічної науки в Україні. Від 1998 р. більш ніж півтора десятиліття О. С. Онищенко був членом Президії НАН України, обіймав посаду академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права, працював заступником, а також виконувачем обов'язків голови Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України. Йому належить вагомий внесок у розбудову нових наукових напрямів, необхідних для поступу України як суверенної європейської держави, вироблення стратегії піднесення не лише академічної науки, але й гуманітарної сфери України в цілому. За діяльної участі Олексія Семеновича Академією було підготовлено низку концептуальних документів державного рівня та національних доповідей із найбільш гострих і актуальних проблем суспільного, політичного, культурного розвитку України.

Олексій Семенович – успішний учений-теоретик бібліотечно-інформаційної справи, дослідник історії української науки, здобутки якого базуються на залученні до наукового обігу і аналізі великих обсягів документів та матеріалів, глибокому проникненні у сутність досліджуваних явищ і процесів. У центрі його наукових інтересів знаходяться проблеми історичного досвіду, завдань і перспектив розвитку української академічної науки, соціальних комунікацій, а також інформаційної революції, формування суспільства знань, зміцнення інформаційного суверенітету й безпеки України. Він є автором і співавтором більш як 700 наукових праць, у тому числі понад 50 монографій. За його ініціативою та активною участю було започатковано низку фундаментальних науково-видавничих проєктів і серед них – видання багатотомної документальної серії «Історія Національної академії наук України».

Нині О. С. Онищенко продовжує невтомно працювати. З 2013 р. він почесний директор Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, головний науковий співробітник її Інституту архівознавства, з 2015 р. – радник Президії НАН України. Під його керівництвом підготовлено сім томів до унікального ювілейного багатотомного академічного видання «Вибраних творів» В. І. Вернадського – великого вченого ХХ ст., засновника і першого президента Української академії наук (2014), у наступні роки – кілька томів його листування з українськими вченими і громадськими діячами. Саме ці видання повною мірою повернули ім'я В. І. Вернадського його Батьківщині. О. С. Онищенко належить значний особистий внесок у підготовку серії історичних праць і документальних видань, присвячених 100-річчю Національної академії наук України, яке відзначалося у 2018 р.

Вагомим є внесок Олексія Семеновича у згуртування українського наукового співтовариства, розвиток його зв'язків із провідними міжнародними науковими та бібліотечними організаціями. Він є багаторічним головою Українського комітету славістів, заступником голови Комісії НАН України з розробки наукової спадщини академіка В. І. Вернадського, віце-президентом Товариства «Знання» України. Впродовж багатьох років О. С. Онищенко був членом Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки, Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, Національної комісії з питань закордонних українців,

Української національної Пагуошської групи, Української національної комісії з питань правопису, Міжвідомчої комісії з питань сприяння розвитку вітчизняного книговидавництва та книгорозповсюдження, Українського міжнародного комітету з питань науки і культури, очільником міжнародної ради директорів академічних наукових бібліотек та інформаційних центрів, був членом Науково-видавничої ради та багатьох інших наукових рад НАН України.

Визначний внесок О. С. Онищенко у *соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, у поступ української науки*, його вагомі здобутки у дослідженні і збереженні національного культурного надбання, багаторічна плідна наукова і громадська діяльність відзначені орденами князя Ярослава Мудрого III, IV та V ступенів, орденом «За заслуги» II та III ступенів, іншими державними нагородами, Державною премією України в галузі науки і техніки за розробку у складі колективу вчених НАН України *проблем фізичних методів і комп'ютерних засобів реєстрації, зберігання та використання великих обсягів інформації (2008)*. У 2019 р. О. С. Онищенко став лауреатом вищої, найпочеснішої нагороди Національної академії наук України – Золотої медалі імені В. І. Вернадського.

Олексію Семеновичу належить доленосна роль у житті кількох поколінь українських учених, бібліотекарів, працівників освіти і культури, усіх, кому пощастило з ним співпрацювати, для кого він як мудрий учитель і наставник, чуйна і завжди готова допомогти людина, відкрив широкі шляхи особистісного і професійного зростання.

Наукова громадськість, колеги, друзі, численні учні вітають Олексія Семеновича – вченого, відданого патріота Батьківщини, людину високої громадянської звитяги – з ювілеєм, від щирого серця бажають йому міцного здоров'я, бадьорості духу, благополуччя, плідного творчого довголіття, нових здобутків на благо вітчизняної науки і культури.

*Колектив Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського*

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

«Бібліотечна наука, освіта і практика в умовах цифровізації комунікацій»

Під такою назвою 21 грудня 2022 р. в онлайн-режимі на платформі Google Meet відбулися Восьмі бібліотекознавчі студії, присвячені пам'яті професора Михайла Семеновича Слободяника.

Інформаційну підтримку Восьмих бібліотечних студій надали періодичні видання «Бібліотечний вісник», «Бібліотечна планета» та «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія».

Метою науково-комунікативного заходу є об'єднання зусиль науковців і практиків з огляду на особливості підготовки фахівців спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та актуальних напрямів функціонування бібліотечно-інформаційної сфери України в умовах цифровізації комунікацій, розвитку бібліотекознавчих досліджень під час воєнного стану.

Співорганізаторами цього річного заходу виступили Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого та Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.

У засіданні взяли участь бібліотечні фахівці та викладачі профільних закладів вищої освіти, зокрема, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Київського національного університету культури і мистецтв, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Національного транспортного університету, Одеського національного політехнічного університету.

Вели засідання директорка Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка історичних наук О. М. Василенко та завідувач відділу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кандидат історичних наук, доцент О. Г. Кириленко.

До програми цього річних Студій було відібрано 13 доповідей, автори яких – соратники, колеги, учні – послідовники відомого вченого і педагога, українського бібліотекознавця, документознавця і бібліографознавця. Усі доповіді супроводжувалися презентаціями, що наочно підсилювало сприйняття та допомагало розкриттю заявлених тем.

Розпочинаючи роботу засідання, директорка Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидатка історичних наук **О. М. Василенко**. Вона наголосила, що відкрита повномасштабна агресія Російської Федерації проти суверенної України змусила перебудувати роботу науковців, практиків та освітян. Доповідачка детально розглянула основні теоретичні, науково-методичні та прикладні результати 3-річного виконання й завершення відомчої науково-дослідної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ за темою «Бібліотечно-інформаційний комплекс в умовах трансформації наукових комунікацій». У ході дослідження було виконано комплекс завдань, спрямованих на розробку теоретичних засад та науково-методичного інструментарію стратегічного розвитку наукової бібліотеки як бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах зміни

наукової комунікації у межах чотирьох основних напрямів: концептуальні засади стратегічного розвитку наукової бібліотеки в сучасній системі наукових комунікацій; підвищення ефективності діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах трансформації наукових комунікацій; ефективність науково-методичного забезпечення і взаємодії наукових бібліотек в умовах розвитку електронної комунікації; бібліотекознавчі дослідження, підготовка та підвищення кваліфікації наукових кадрів як стратегічний напрям розвитку наукової бібліотеки. О. М. Василенко акцентувала увагу, що концепції розвитку зарубіжних бібліотечно-інформаційних комплексів ґрунтуються на підходах, вироблених ІФЛА; сучасні стратегічні проекти провідних національних бібліотек світу пов'язані з виробленням та реалізацією інновацій, які б дозволили вирішити завдання з оптимізації внутрішніх та зовнішніх форм наукової комунікації, зокрема, просування мобільних бібліотечних послуг, створення мобільних бібліотек, розширення міжбібліотечної взаємодії з формування суцільних мереж мобільних бібліотек на національному рівні на основі новітніх технологічних платформ сучасних телекомунікацій. Також сьогодні необхідно враховувати можливості реалізації нових моделей, видів та форм наукових комунікацій на основі новітніх технологій і телекомунікації, тому було розглянуто комплексну сервісно-технологічну основу функціонування бібліотечно-інформаційного сервісу, адаптованого до потреб інформаційного суспільства і Бібліотеки 4.0. Також директор Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського наголосила на сучасних науково-методичних підходах до визначення соціальної ефективності діяльності наукових бібліотечно-інформаційних комплексів в умовах активного використання електронної комунікації в практичній діяльності. Наведені О. М. Василенко статистичні дані по кількості наукових статей, опублікованих у тому числі в індексованих базах даних, монографій, участі у наукових конференціях, семінарах та круглих столах тощо засвідчили соціальну ефективність та високий інтелектуальний потенціал співробітників ІБ НБУВ.

Заступниця генерального директора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидатка історичних наук **Т. М. Коваль** виступила з доповіддю «Бібліотечні е-послуги як необхідний компонент сучасної наукової бібліотеки». Хронологічні рамки виступу були зосереджені на останньому десятиріччі ефективного бібліотечно-інформаційного обслуговування усіх категорій користувачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, коли система бібліотечно-інформаційної діяльності зазнала кардинальних змін. Характерною рисою цього стало плавне входження у розгалужену систему наукових комунікацій, а також широке представлення бібліотеки в інтернет-просторі. Надаючи послуги у мережі Інтернет, формуючи та популяризуючи власний цифровий контент електронних інформаційних ресурсів (ЕІР), НБУВ стала зручнішою, доступнішою та привабливішою для користувачів. Одним із ключових завдань НБУВ сьогодні є розвиток власного вебпорталу як потужного віртуального ресурсу з розміщенням на його платформі електронного каталогу (ЕК), численних баз даних (БД) власної генерації, а також е-довідок, е-публікацій, е-бібліотек, е-колекцій, е-виставок, е-дайджестів, е-реферативних і бібліографічних джерел тощо. У структурі вебпорталу НБУВ: сайт-візитівка НБУВ; сайт електронних ресурсів; сайти інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ; «Центру досліджень соціальних комунікацій», Інституту біогра-

фічних досліджень «Український національний біографічний архів»; п'яти періодичних фахових видань НБУВ та інші.

Розмаїття пошукових можливостей бібліотечного вебпорталу (зокрема сайту ibis-pbuv.gov.ua, де представлено комплекс каталогів, електронних бібліотек і БД) користується активним попитом віддалених користувачів. За даними програми аналізу log-файлів вебсерверів Web Log Expert, тільки упродовж 2021 р. до вебпорталу НБУВ зареєстровано: 31 млн сеансів; 805 млн звернень до вебматеріалів; 18,5 млн переглядів вебсторінок. Завантаження повнотекстових ресурсів становило 445 млн файлів.

За запитам користувачів було надано 3072 джерела, серед яких: 1101 бібліографічний запис про документи НБУВ та 1971 адреса інформаційних джерел Інтернету та повнотекстових ресурсів НБУВ.

Працюючи у віддаленому режимі, НБУВ визначала індекси універсальної десятичної класифікації (УДК); здійснювала розсилку документів та інформативних матеріалів е-поштою; займалася розширенням неформальних каналів наукових комунікацій через соціальну мережу Facebook. На вебпорталі НБУВ діяли віртуальні сервіси: «Новини», «Анонси», «Оголошення». Чергові адміністратори бібліотечної інформаційної служби у телефонному режимі надали близько 440 довідок.

Форми потужного бібліотечного інформаційного продукту набули електронні бібліотечні виставки, які публікувалися на вебпорталі НБУВ із подальшою популяризацією в соціальних мережах. Оперативно функціонував (запроваджений 2020 р. і адаптований до потреб наукових комунікацій) бібліотечно-інформаційний сервіс «Електронна вітрина нових надходжень до фонду НБУВ», який пропонував користувачам добірку найцікавіших нових книжкових видань з основного бібліотечного фонду.

Співробітники служби МБА здійснювали електронну доставку копій документів із фондів НБУВ через сервіс ЕДД. Загальна кількість виготовлених електронних копій документів для абонентів МБА, ММБА становила 29 992 копії (2020 р. – 23 018); за запитам користувачів було надіслано 2411 оригіналів документів (ВМБА).

У складних умовах сьогодення НБУВ постійно розробляє та впроваджує у практику інноваційні стандарти обслуговування, підвищує кваліфікаційні вимоги до бібліотечних фахівців. Неодмінним складником її діяльності є безумовний пріоритет у відношенні обслуговування користувачів, а індивідуалізація інформаційних послуг є її давнішньою повсякденною практикою. Зважаючи на чітку орієнтацію на подальший розвиток та оптимізацію ЕІР власної генерації, дистанційний бібліотечно-інформаційний сервіс НБУВ має випереджуючий характер. На останок О. М. Василенко наголосила, що нині НБУВ забезпечує вільний та широкий доступ користувачів до бібліотечних електронних інформаційних ресурсів, гарантує доступ до інформації без обмежень, поліпшує якість обслуговування, видозмінює весь комплекс рутинних технологічних операцій, стимулює інноваційне мислення та оптимізує розвиток інформаційної культури.

Доповідь **О. В. Григоревської**, докторки наук із соціальних комунікацій, старшої наукової співробітниці, дослідниці-візитерки Вільного університету Брюсселя (Бельгія), міжнародної експертки Національного агентства з якості вищої освіти (Україна), «Діяльність AEQES як незалежної державної агенції із забезпечення якості вищої освіти в Бельгії» була присвячена основним напрямам діяльності Agence pour l'Evaluation de la Qualité de l'Enseignement Supérieur, яка фінансується

ся урядом Французької спільноти Бельгії (Fédération Wallonie-Bruxelles). Керівний комітет AEQES включає представників чотирьох секторів вищої освіти (академії мистецтв і консерваторії, освітні заклади для дорослих, університети та університетські коледжі), а також представників студентських організацій, профспілок, ринку праці та громадянського суспільства, закордонних експертів. Агенція практикує формувальну оцінку на основі діалогу між усіма зацікавленими сторонами у французькому співтоваристві та оцінює програми за допомогою візитів на місця та процедур подальшого спостереження. Цей виступ викликав значне зацікавлення усіх присутніх, а не лише викладачів галузевих закладів вищої освіти.

О. М. Збанацька, професорка кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв, головна бібліотекарка Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, докторка наук із соціальних комунікацій, доцентка, виступила з доповіддю «Вплив цифрових технологій на сучасну бібліотечну освіту». Доповідачка детально розглянула особливості сучасної бібліотечної освіти, яка зазнала певних трансформацій під впливом цифрових технологій в умовах пандемії і воєнного стану. У закладах вищої освіти до навчальних планів введено нові освітні компоненти, пов'язані з цифровими технологіями, такі як «цифрова грамотність», «цифрова культура», «цифрові бібліотеки і архіви», «цифрова культурна спадщина» та ін. В освітній процес сьогодні впроваджено цифрові освітні платформи, призначені для об'єднання викладачів, здобувачів освіти, адміністраторів в одну надійну, безпечну та інтегровану систему для створення персоналізованого навчального середовища. На цифрових технологіях ґрунтуються дистанційне, електронне, мобільне навчання. На завершення О. М. Збанацька наголосила, що щоденне використання цифрових пристроїв, інформаційних та комп'ютерних технологій і надалі буде впливати на бібліотечну освіту.

Завідувачка кафедри арт-менеджменту та івент-технологій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, докторка наук із соціальних комунікацій, професорка **В. В. Добровольська** виступила з доповіддю «Наукові журнали в умовах інтеграції в міжнародний інформаційний простір». Доповідачка розкрила власний багаторічний досвід як члена редакційної колегії, а сьогодні – головної редакторки провідного фахового часопису «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» та порушила питання індексації українських періодичних видань у SCOPUS видавництва Elsevier і Web of Science Core Collection, що значно підвищує престижність кожного окремого журналу.

Логічним продовженням виголошеного виступу стала доповідь **О. З. Клименко**, завідувачки відділу наукових видань Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидатки історичних наук, доцентки, «Бібліотекознавча періодика незалежної України: стан та перспективи». Основні її тези: фахові журнали одразу публікуються у традиційному та електронному вигляді; є відображенням актуальних напрямів розвитку сучасного гуманітарного знання у контексті становлення в Україні суспільства знань, відкритої науки та академічної доброчесності; нині відіграють вирішальну роль у системі наукових комунікацій, слугують надійним першоджерелом освітнього процесу для усіх спеціалізацій здобувачів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». О. З. Клименко наголосила, що сьогодні внесло корективи у контент і тематику публікацій: окремі

журнали започаткували нові рубрики («Наука та бібліотечна справа в умовах воєнного стану в Україні: міжнародна підтримка» – науково-теоретичне та практичне видання «Бібліотечний вісник», «Бібліотеки і війна» – щоквартальне фахове видання для бібліотекарів «Бібліотечний форум України: теорія, історія, практика») чи публікують комплекси матеріалів щодо діяльності бібліотек в умовах війни (робота в окупації, запровадження нових електронних сервісів і послуг, волонтерська діяльність тощо).

Н. А. Бачинська, завідувачка кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв, кандидатка педагогічних наук, доцентка, у доповіді «Наукова діяльність кафедри інформаційних технологій КНУКІМ в умовах пандемії та воєнного стану» розкрила апробовані роками напрями наукової роботи кафедри, репрезентувала доробок науково-освітніх шкіл та статистику публікаційної активності викладачів.

«Бібліотечна біографістика як один із напрямів наукової діяльності кафедри інформаційних технологій КНУКІМ» – тема доповіді професорки кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв, докторки історичних наук, професорки **Т. В. Новальської**. У доповіді йшлося про дослідження бібліотечної біографіки як напрями діяльності кафедри. Т. В. Новальська презентувала дві монографії – про О. Сокальського та В. Бабича, які були підготовлені у співавторстві з І. Черняк та Т. Добко. Також доповідачка розкрила змістовне наповнення магістерських робіт, які присвячені видатним діячам бібліотечної справи України. Зокрема, за останні роки на кафедрі було захищено роботи, в яких розкривається життєвий шлях та наукові здобутки Л. Одинокі, Т. Ківшар, В. Медведєвої, Т. Долбенко, Т. Новальської та інших знаних учених-педагогів.

Професор Національного транспортного університету, кандидат історичних наук, доктор філософії **Ю. І. Палеха** у доповіді «Транспортна система документації як складова галузевого документознавства, започаткованого М. С. Слободянком» привернув увагу аудиторії до значного наукового спадку доктора історичних наук, професора, члена Академії наук вищої освіти України, члена-кореспондента Міжнародної академії інформатизації М. С. Слободяника (1949–2015), який ще чекає свого дослідника. Доповідач наголосив, що важливим складником теоретичної частини документознавства є типологія документа, тому загальна класифікація документа покликана об'єднати пропозиції вчених щодо характеристик різних видів документа за ознаками, притаманними всім документам, і так забезпечити формування загальної теорії документа.

О. Л. Сокур, завідувачка відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидатка наук із соціальних комунікацій, у доповіді «Зміст науково-методичної роботи в умовах сьогодення» репрезентувала сукупність функціональних трансформацій, спрямованих на структурно-іміджеві сфери сучасної книгозбірні при набутті нових якостей, компетенцій та знань бібліотечними працівниками, зі збереженням мети і сутності науково-методичної роботи в умовах воєнного стану. Як наголосила доповідачка, на сучасному етапі науково-методична діяльність бібліотек України увійшла в стадію значних якісних та структурних перетворень, які є відповіддю на вимоги як інформаційного суспільства, яке інтенсивно формується в державі, так і на потрясіння від широкомасштабної війни, котру віроломно розв'язала Російська

Федерація проти нашої країни. Підготовка науково-методичного контенту у цифровому форматі надає ширші можливості для створення нових продуктів, а залучення можливостей Інтернету спрощує комунікацію та значно прискорює надання методичних матеріалів, що сприяє удосконаленню методичного впливу.

Також О. Л. Сокур акцентувала увагу на змінах у концепції організації методичної діяльності, яка під впливом широкого розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечній сфері полягає у впровадженні відкритого методичного інформаційного простору. За останні кілька років відбувся перехід від жорсткого методичного керівництва діяльністю бібліотек до демократичного стилю роботи – методичного забезпечення, коли традиційні функції (дослідницька, аналітична, інформаційна, консультаційна, освітня) збагачуються і розвиваються у поєднанні з сучасними видами управлінської діяльності (стратегічне планування, інноваційність). Усі ці зрушення у бібліотечній роботі пов'язані з переходом до інтенсивного накопичення і використання електронних інформаційних ресурсів та налагодження обслуговування ними. Основними напрямками подальшого підвищення кваліфікації бібліотечних працівників є: впровадження дистанційного обслуговування користувачів, розширення асортименту онлайн-послуг, уміння опрацьовувати електронні ресурси, зокрема світових постачальників наукових інформаційних ресурсів, оцифрування з метою збереження унікальних документів та надання їх користувачам. Затребуваність науково-методичного забезпечення залежить серед іншого й від постійної взаємодії провідних бібліотек України, налагодження стабільної координації їх наукової та інформаційної діяльності, оперативного запровадження та ефективної реалізації корпоративних бібліотечних проєктів.

Прогнозуючи перспективи розвитку науково-методичної роботи в умовах сьогодення, чільною метою якої є забезпечення міжбібліотечної комунікації, доповідка виокремила органічне поєднання корпоративної освіти з її персоналізацією. Також традиційну структуру науково-методичної роботи доповнює насамперед задоволення фахових потреб бібліотекарів для підтримки високої професійної компетентності, де важливим складником є зручний формат навчання. Тобто, науково-методична робота залишиться затребуваною лише при умові її гнучкості, коли пріоритети в діяльності будуть визначатися залежно від потреб часу і завдань бібліотек.

О. Г. Яковенко, кандидатка історичних наук, завідувачка відділу теорії та історії бібліотечної справи Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, у доповіді «Розвиток бібліотечних фондів в умовах електронної комунікації» визначила основні фактори, які впливають на розвиток сучасної системи формування, використання та збереження бібліотечних фондів, охарактеризувала традиційні та інноваційні форми й методи роботи з фондом в умовах електронної комунікації.

Розкриваючи тему «Бібліотечна практика і соціальні трансформації в суспільстві», **О. Г. Кириленко**, завідувач відділу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кандидат історичних наук, доцент, наголосив, що бібліотека як соціальна інституція суспільства є надзвичайно залежною від соціально-економічних проблем, які вирішуються кожною окремою державою на певному історичному етапі. Всі трансформації в практичній діяльності відбуваються під впливом усього комплексу проблем зміни комунікаційного середовища. Економіка і політичний

контекст, комунікація в межах соціальних мереж приводять до зміни інформаційних потреб користувачів та відповідно вимагають трансформації засобів і методів їх задоволення. Особливо важливим для бібліотечної практики є вирішення прикладних завдань організації інформаційно-пошукових систем, які відповідають викликам глобального інформаційного простору. Зміни в організації ІПС повинні, здійснюватися на комплексному вивченні семантичних проблем їхнього використання.

Доповідь завідувачки сектору з охорони інтелектуальної власності відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидатки наук із соціальних комунікацій **Л. А. Литвинової** «Освіта та авторське право ЄС в епоху цифрових технологій» ознайомила присутніх з особливостями кореляції освітнього процесу з нормами авторського права в Європі. Здійснивши історичний крок на шляху реалізації амбітної мети Євросоюзу – зробити Європу «придатною для цифрової епохи» – Європейський парламент 5 липня 2022 р. на пленарному голосуванні схвалив Закон про цифрові послуги (Digital Services Act, DSA), спрямований на усунення негативних соціальних та економічних наслідків у технологічній галузі шляхом встановлення безпрецедентних стандартів відповідальності онлайн-компаній на відкритому та конкурентному цифровому ринку.

Спікери засідання надали ґрунтовні відповіді на всі запитання, які зацікавили учасників. Увага доповідачів була зосереджена на контекстному полі сучасних досліджень та висвітленні практичного досвіду бібліотек України у складних умовах війни. Активну участь в обговоренні взяли заявлені у програмі учасники без доповідей **І. П. Антоненко**, головна бібліотекарка Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця, та **В. В. Шереметьєва**, завідувачка навчально-методичного відділу Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Традиційно аргументованим був виступ завідувача кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Одеського національного політехнічного університету, кандидата мистецтвознавства, доцента, голови Асоціації документознавців України **В. Г. Спрінсяна** щодо особливостей підготовки фахівців спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна, архівна справа» в умовах воєнного стану.

Завершуючи роботу Восьмих бібліотекознавчих студій, О. Г. Кириленко наголосив, що представлені доповіді та презентації засвідчили високий науковий рівень доповідачів – теоретиків і практиків бібліотечно-інформаційної сфери України.

Підбиваючи підсумки онлайн-засідання, присвяченого пам'яті професора Михайла Семеновича Слободяника, О. В. Василенко констатувала, що завдання науковців і практиків України в умовах військової агресії повинні бути сконцентровані на формуванні суспільного сприйняття бібліотеки як провідного соціального інституту в сфері науки, освіти та культури та активного суб'єкта інформаційно-комунікаційної діяльності.

Оксана Клименко,

<https://orcid.org/0000-0003-4821-8503>,

завідувачка відділу наукових видань,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

кандидатка історичних наук, доцентка,

e-mail: klimenko_oz@ukr.net

Разом ми сильніші: взаємодія медичних бібліотек України здля функціонування єдиного інформаційного ресурсу

Національна наукова медична бібліотека України (далі ННМБУ), як головний науково-методичний центр мережі медичних бібліотек України, організувала і провела 21.12.2022 р. науково-практичний семінар «Співпраця бібліотек здля створення спільного інформаційного простору», учасниками якого стали фахівці Національної наукової медичної бібліотеки України та представники наукових бібліотек – членів Проекту корпоративної каталогізації: Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Харківського національного медичного університету, Рівненської обласної наукової медичної бібліотеки, відділу медичних наук Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки.

Метою проекту корпоративної каталогізації медичних бібліотек України є досягнення якісно нового рівня та оперативності задоволення інформаційних потреб медичних працівників за рахунок спільної одноразової наукової обробки документів.

Основними завданнями проекту корпоративної каталогізації медичних бібліотек України є: створення бібліотеками-учасницями спільного інформаційного ресурсу зведеного електронного каталогу періодичних видань медичних бібліотек України; здійснення на основі цього каталогу електронної доставки документів між партнерами та послуг міжбібліотечного абонементу; уникнення дублювання в роботі, заощадження матеріальних, часових та трудових ресурсів; забезпечення стандартного підходу до формування описів, предметизації (Medical Subject Headings (MeSH) Національної медичної бібліотеки США), словників та інших допоміжних файлів.

З ключовою доповіддю «Корпоративна співпраця медичних бібліотек України в сучасних реаліях» виступила **Євгенія Коцюра** – головна бібліотекарка відділу інформаційних технологій ННМБУ, яка є координаторкою проекту корпоративної каталогізації. Вона зробила екскурс в історію започаткування цього проекту, розповіла про його розвиток та діяльність корпорації на сучасному етапі. Є. Коцюра також проаналізувала участь бібліотек-членів корпорації в різні роки та звернула увагу на непередбачувані обставини, які сповільнюють темп роботи останніми роками (це – і карантинні обмеження 2020–2021 рр., і страшна загарбницька війна 2022 року).

З початку заснування корпорації у 2004 р. одними з перших її учасників були: Національна наукова медична бібліотека України (на той час – Державна наукова медична бібліотека МОЗ України); Херсонська обласна наукова медична бібліотека; Луганська обласна наукова медична бібліотека; Дніпропетровська обласна наукова медична бібліотека; Черкаська обласна наукова медична бібліотека; Наукова бібліотека Запорізького державного медичного університету; Наукова бібліотека Дніпропетровської медичної академії; Комунальна установа охорони здоров'я

«Харківська наукова медична бібліотека». Склад членів корпорації постійно змінювався, кількість поступово збільшувалась: у 2009 р. долучилась Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету, у 2011 р. – Наукова бібліотека Національного фармацевтичного університету.

Доповідачка зазначила, що безпосередньо займається координуванням системи корпоративної каталогізації з 2012 р. На той час система була представлена 12 бібліотеками-учасницями:

- Національна наукова медична бібліотека України – координуючий орган;
- чотири обласні наукові медичні бібліотеки (ОНМБ): Дніпропетровська, Херсонська, Луганська, Черкаська (з 1.10.2019 р. – Наукова медична бібліотека Черкаської медичної академії);
- п'ять бібліотек медичних закладів вищої освіти України: Дніпропетровської медичної академії; Запорізького державного медичного університету, Української медичної стоматологічної академії (м. Полтава, нині – Полтавського державного медичного університету); Харківського національного медичного університету; Національного фармацевтичного університету (м. Харків);
- дві відомчі бібліотеки: ДУ «Інститут отоларингології імені проф. О. С. Коломійченка НАМН України» та Науково-практичний центр професійної та клінічної медицини Державного управління справами.

Кількість бібліотек-членів щороку збільшувалась. У 2013 р. приєдналися Івано-Франківська ОНМБ та Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Данила Галицького, у 2014 р. – бібліотека Буковинського державного медичного університету та Донецька ОНМБ.

Значні зміни в діяльності корпорації відбулись у 2016 р., коли об'єдналися дві корпорації – міжрегіональна на чолі з Науковою бібліотекою Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова та корпорація, очолювана ННМБУ. До корпоративного проєкту приєдналися: чотири обласні наукові медичні бібліотеки: Вінницька, Житомирська, Рівненська, Чернігівська та дві наукові бібліотеки – Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова та Одеського національного медичного університету. До корпорації також приєдналися Наукова бібліотека Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського (з 2019 р. – Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського) та бібліотека Житомирського інституту медсестринства (з 2017 р. – ВНЗ «Житомирський медичний інститут» Житомирської облради).

У 2016 р. через початок воєнних дій на сході України фактично припинили свою участь у проєкті Луганська та Донецька ОНМБ. До теперішнього часу вони залишаються дійсними членами корпорації, можуть отримувати аналітику членів корпорації з файлообмінника, можуть отримувати документи за ЕДД, Луганська ОНМБ навіть надсилає інколи по можливості записи для Зведеного каталогу, але відсутність стабільної передплати на періодичну унеможливило повноцінну участь цих бібліотек у роботі корпорації на загальних правах і обов'язках.

2018 р. приніс певні зміни в мережі медичних бібліотек, а саме реорганізацію ряду бібліотек. І це стало також основною проблемою роботи корпорації. Було припинено діяльність Житомирської та Херсонської ОНМБ. Звичайно, це вплинуло на розподіл періодичних видань серед бібліотек-учасниць: щоб уникнути заборгованості,

необхідно було якомога швидше перерозподілити видання, які були закріплені на розпис за цими бібліотеками. Але відбулися не лише негативні зміни. В цей час у корпорації зросла динаміка в охопленні кількості видань, що розподілені на розпис.

Як зазначила координаторка проекту: «І якщо ще кілька років тому видання, що передплачувались лише однією бібліотекою, ми вимушені були залишати без опису, то буквально через 2 роки після об'єднання двох корпорацій – очолюваних Вінницьким НМУ і ННМБУ – ми змогли закріпити на розпис майже 100% періодичних видань, що передплачуються бібліотеками».

У 2019 р. було укладено договір про співпрацю з колишньою Одеською ОНМБ (нині – Сектор бібліотечних ресурсів КНП «Центр громадського здоров'я»). 2020 р. – реорганізовано Дніпропетровську ОНМБ шляхом приєднання до комунального підприємства «Обласний центр громадського здоров'я» Дніпропетровської обласної ради (Рішення Дніпропетровської обласної ради №590-22/VII від 27.03.2021 р.). Відтоді бібліотека припинила участь у корпорації. 2021 р. – Вінницьку ОНМБ із червня реорганізовано у відділ медичних наук Вінницької ОУНБ імені К. А. Тімірязєва. Але, незважаючи на обставини, бібліотека продовжила брати участь у Проекті корпоративної каталогізації, не припиняла надсилати аналітику і продовжує на цей час.

2020–2021 рр. – сповільнення темпів роботи через пов'язані з пандемією COVID-19 карантинні обмеження, перехід бібліотек-членів корпорації на дистанційну роботу і знову заборгованість в отриманні періодики.

2022 р. – жахи загарбницької війни, пошкодження будівель бібліотек, вимушений переїзд багатьох людей – все це внесло свої корективи.

На сьогодні дійсними членами корпорації є 23 бібліотеки, з них шість не беруть участь в опрацюванні видань: Луганська ОНМБ, Донецька ОНМБ, Івано-Франківська ОНМБ, Сектор бібліотечних ресурсів КНП «Центр громадського здоров'я» (м. Одеса), бібліотека ДУ «Інститут отоларингології імені проф. О. С. Коломійченка НАМН України», бібліотека Науково-практичного центру професійної та клінічної медицини Державного управління справами, але залишаються членами корпорації з правом отримувати аналітику. (Загальна кількість видань у розпису серед бібліотек корпорації за 2017–2021 рр. з деталізацією за мовами відображена у табл.)

Таблиця

Загальна кількість видань у розпису серед бібліотек корпорації

	2017	2018	2019	2020	2021
Кількість назв періодичних видань	339 (укр. – 219) (рос. – 119) (білорус. – 1)	323 (укр. – 220) (рос. – 93) (білорус. – 10)	300 (укр. – 220) (рос. – 75) (білорус. – 5)	299 (укр. – 219) (рос. – 73) (білорус. – 7)	240 (укр. – 210) (рос. – 28) (білорус. – 2)

Про стан комплектування медичною літературою і періодикою в сучасних умовах доповіла завідувачка відділу комплектування наукових фондів ННМБУ **Людмила Бондар**. Вона зазначила, що через військовий стан ми не змогли оформити передплату періодичних видань на 2022 р. та придбати через книготорговельну мережу низку вкрай потрібних для фонду бібліотеки книг і навела статистику попередніх років: «У 2021 році було здійснено закупівлю 235 примірників кни-

жок, у 2020 р. було придбано 151 документ медичної тематики. Впродовж 2022 р. значно знизилось надходження книжок медичної тематики. Єдине цьому пояснення – війна, що триває наразі ось уже 300 днів. За цей період зазнали масштабних руйнувань багато цивільних об'єктів міст та містечок України. Вцілілі друкарні значно скоротили свій репертуар з випуску книжок, оскільки в разі зменшилися замовлення від авторів на друк їхніх наукових праць. Багато хто з них зараз перебуває у зоні бойових дій, надає медичну допомогу жителям деокупованих територій або займається волонтерством».

Л. Бондар нагадала, що активні бойові дії на території України призвели до переміщення людей у більш безпечні регіони або за кордон. Більша частина українців перейшла у формат дистанційної роботи, а це своєю чергою зменшило обсяги надходжень документів у паперовій формі до фонду бібліотеки та перехід традиційного випуску журналів в електронний формат.

Зменшилось інформаційне наповнення періодичних видань, підкреслила доповідачка, бо всі зусилля наших героїчних медичних працівників спрямовані на врятування життів наших воїнів на передовій, на реабілітацію їх у госпіталях, на допомогу мирному населенню на деокупованих територіях. «Перед відділом на сьогодні стоїть питання наповнення електронного депозитарію ННМБУ та розроблення нормативної бази щодо обліку документів в електронному форматі», – наголосила Л. Бондар.

Заступниця директорки з інформаційних технологій Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (далі НБ ХНМУ) **Тетяна Павленко** у своїй презентації «Вебнавігатор фахово-орієнтованого електронного контенту як складова інформаційно-ресурсної бази й ініціативний проєкт Наукової бібліотеки ХНМУ» зосередила увагу на зміні пріоритетів і перспективних напрямках, зокрема розвитку колекцій та сервісів Національного репозитарію академічних текстів, який наразі ще – в стадії розробки, а також про впровадження видавничої моделі Open Textbook для віддаленого користування.

За умови відсутності національної платформи відкритих підручників та з метою удосконалення форм і методів інформаційного супроводу освітніх програм НБ ХНМУ ініціювала створення проєкту у 2020 р. Ресурс акумулює вебпосилання на матеріали навчального та наукового спрямування відкритого доступу за останні 20 років і регулярно поповнюється. Станом на 20.12.2022 р. показчик акумулює 3455 документів (2525 – підручники і посібники, 930 – монографії) та обслуговує 357 користувачів.

Серед основних чинників практичної цінності створеного навігаційного сервісу: реалізація принципів дистанційного навчання; отримання необхідної інформації з однієї точки в найкоротший термін і у зручному для сприйняття вигляді; одночасний доступ необмеженої кількості користувачів; легкість користування і можливість звернутися до повного тексту в будь-який час; доповнення наявного масиву новими посиланнями для підтримки актуалізації й кумуляції даних; групування посилань за різними ознаками для створення нового масиву з додатковими характеристиками і пошуковими можливостями.

Завідувачка відділу наукової обробки Наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова (далі НБ ВНМУ

імені М. І. Пирогова) **Олена Мельник** виступила на семінарі з доповіддю «Корпоративна співпраця: реалії сьогодення». Вона розповіла про 20-річний досвід корпоративної роботи наукової бібліотеки цього закладу вищої освіти. Роботу зі створення Міжрегіональної корпоративної системи медичних бібліотек було розпочато у 2002 р., і до неї увійшли 6 бібліотек, а саме: наукові бібліотеки двох університетів – Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, Одеського державного медичного університету та чотири обласні наукові медичні бібліотеки – Вінницька, Житомирська, Рівненська та Чернігівська.

У 2015 р. Наукова бібліотека Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова уклала договір із Національною науковою медичною бібліотекою України щодо членства у проєкті корпоративної каталогізації медичних бібліотек України. Передплата щороку становила близько 90 назв журналів, для корпорації розписувалося та експортувалося близько 20 назв журналів, а запозичувалося близько 80 назв. Доповідачка звернула увагу і на наявні недоліки: інколи в отриманих статтях відсутні анотації, отож співробітники НБ ВНМУ імені М. І. Пирогова додають анотації. До кожного номера журналу прикріплюють відскановане зображення обкладинки. Бібліотека через війну не зробила передплату на II півріччя 2022 р., і надалі ситуація залишається вкрай складною. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 590 від 9 червня 2021 р. «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану», передплату призупинено. Наразі фахівці НБ ВНМУ імені М. І. Пирогова розписують п'ять назв журналів, які видає університет.

Участь у корпорації Рівненської обласної наукової медичної бібліотеки (далі ОНМБ), проблеми і перспективи цього напрямку роботи розкрила **Вікторія Гетманчук**, завідувачка відділу комплектування та бібліотечної обробки літератури Рівненської ОНМБ. У своїй доповіді «Рівненська обласна наукова медична бібліотека. Робота в корпорації» вона навила такі дані: у 2022 р. було п'ять назв періодичних видань, але за фактом розписували два з них – через те, що інші періодичні видання не надходили. Проте фахівці бібліотеки взяли на розпис іншу періодику. Робота – велика, корпорація допомагає вирішувати багато питань. Доповідачка зауважила, що їхня бібліотека зіткнулася з проблемою передплати на 2023 р., як і всі інші українські бібліотеки.

Завідувачка відділу депозитарного зберігання наукової літератури та книгообміну ННМБУ **Лілія Правосерова** зробила огляд на тему: «Організація і використання обмінних фондів у медичних бібліотеках України». Вона звернула увагу на те, які бібліотеки активно опрацьовують та замовляють літературу з обмінного фонду ННМБУ, зокрема це – колеги з Черкаської медичної академії та Рівненської обласної наукової медичної бібліотеки. Також вона навила статистичні дані за останній рік: «У 2022 р. було перерозподілено літературу в 6 бібліотек мережі загальною кількістю 874 од. зб., у т. ч. за “Покажчиком обмінного фонду ННМБУ”, вип. 59, було замовлено 495 та підібрано 483 примірники».

На жаль, останнім часом спостерігається тенденція реорганізації бібліотек і навіть їх ліквідації, також воєнна агресія Російської Федерації проти України, воєнний стан у державі – все це негативно відображається на роботі медичних бібліотек з обмінними фондами. Доповідачка закликала колег активніше вико-

ристовувати «Покажчик обмінного фонду ННМБУ» як додаткове джерело комплектування наукових фондів.

Завідувачка відділу медичних наук Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки (створеного на базі Вінницької ОНМБ), **Юлія Виноградська** представила доповідь «Участь відділу медичних наук Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки у корпоративній співпраці: проблемні питання». Вона розповіла про те, в якому стані наразі перебуває їхня установа, реорганізована більше року тому, про діяльність відділу, завдання та проблеми, що постали в процесі реорганізації та адаптації до нових реалій. Відділ має понад 20 тис. книг і близько 15 тис. журналів. Залишилося 7 співробітників, які намагаються продовжувати проекти, розпочаті до реорганізації медичної бібліотеки. Це – видання покажчиків серії «Медицина Вінниччини в особах» та «Охорона здоров'я Вінниччини в особах», бібліографічні списки вузьким спеціалістам, тематичні бібліографічні списки тощо. Фахівці відділу продовжують наповнювати контент сайту і бази даних у каталозі. Значно розширилася категорія користувачів, тому додалося багато іншої роботи. Це – і масові заходи, і зустрічі з лікарями, і організація майстер-класів, заходів у рамках зустрічей для людей старшого віку, клубу «Обрій» для дітей з інвалідністю тощо.

Доповідачка зазначила: «В рамках співпраці з ГО «Вінницька обласна асоціація фармацевтів «Cum Deo» (З Богом) проводяться семінари та круглі столи. Також разом із ГО «Міжнародна організація «Протиковідний альянс» проводяться наукові конференції та семінари, співпрацюємо з курсами підвищення кваліфікації середнього медичного персоналу». Ю. Виноградська озвучила проблеми, які стоять перед більшістю бібліотек: щодо заборони казначейства на передплату видань і зауважила, що є попит на пошук в електронних базах даних, який здійснюється і для фармацевтів, і при підготовці до медичних конференцій. Щоб мати оперативну інформацію, співробітники відділу розписують електронні журнали, їх є близько 140 назв. Звичайно, самостійно всі опрацювати неможливо, тому дуже виручає корпоративна співпраця, але є відставання з розписом, і досить суттєве. Це є проблемою, яку треба негайно вирішувати. Крім того, універсальна бібліотека хоче перевести наявні бази даних у свій електронний каталог. Доповідачка озвучила ще одну дуже серйозну проблему – це російськомовний MESH. Вона зауважила: «Для того, щоб влити все в базу універсальної бібліотеки, тепер із наших записів видаляють рубрики, вказані за російською версією MESH, і вигадують свої, дотично-медичні українською. Для нас це виливається в проблему з пошуку в БД «Книги», а якщо таке зробити з БД «Статті» – ця проблема стане просто катастрофічною. Тому дуже актуальним є відстоювання принципу рубрикатора MESH в універсальних бібліотеках, і дуже важливим є переклад його українською». Ю. Виноградська запропонувала свою допомогу у вирішенні цього питання шляхом безпосередньої участі при створенні робочої групи з тим, щоб працювати над перекладом MESH. Варто обрати єдиний словник, розібрати частинами і, згодом, редактор робочої групи перевірить і зведе усі переклади разом.

Це питання сьогодні – на порядку денному в Національній науковій медичній бібліотеці України. Наразі обирається коло учасників робочої групи.

Учасники науково-практичного семінару порушили важливі питання і зосередили свою увагу на вирішенні проблем, які виникли внаслідок карантинних ковід-

них обмежень та загарбницької війни проти України, а саме бібліотекам-членам проекту корпоративної каталогізації сконцентруватися на спільній роботі над створенням україномовної версії MESH.

На ютуб-каналі водночас із записом науково-практичного семінару є посилання на презентацію Наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького «Доступ до баз даних наукової та навчальної медичної літератури», підготовлену директоркою бібліотеки, кандидаткою історичних наук, заслуженою працівницею культури України **Мартою Надрагою** та бібліотекаркою **Оксаною Огребчук**.

У презентації представлено перелік електронних ресурсів вільного доступу, які допомагають студентам I курсу з різних дисциплін: анатомії, медичної і біологічної фізики, медичної хімії, медичної біології і паразитології, латинської мови, філософії. Окремим блоком представлено міждисциплінарні бази даних відкритого доступу з публікаціями в галузі медицини, які будуть корисними для навчання студентів усіх курсів. Подано довідник, в якому міститься інформація про медичні БД, на які підписаний Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького. Ця презентація у доступній формі подає важливу інформацію.

Насамкінець процитую виступ модераторки науково-практичного семінару, завідувачки відділу організаційної та науково-методичної роботи ННМБУ **Світлани Науменко**: «В цей складний час боротьби з ворогом наше завдання – об'єднати наші зусилля, не знизити рівень роботи, не дати нашим залятим сусідам жодного шансу. Ми однозначно переможемо, і буде Україна багатою, успішною європейською країною з багатими, щасливими, талановитими людьми!».

Резюмуючи підсумки семінару, можна ствердно сказати: бібліотечна корпорація є ефективною формою співробітництва. Не зважаючи на складнощі, що виникають із передплатою, карантинними обмеженнями та жахами війни, українські бібліотеки продовжують плідно працювати.

Пам'ятаймо: разом ми сильніші!

Олена Кірішева,
<https://orcid.org/0000-0003-4932-3604>,
головна бібліотекарка відділу організаційної та науково-методичної роботи,
Національна наукова медична бібліотека України,
e-mail: kirishevaolena@gmail.com

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

Микола Степаненко,

<https://orcid.org/0000-0002-6727-1265>,

доктор філологічних наук, професор,

Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)
вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041, Україна

e-mail: myk_ivan@ukr.net

Модерне джерело представлення й поширення енциклопедичних знань в інформаційному просторі

Рец. на кн.: Железняк М., Іщенко О., Очеретянко С., Давиденко О. (2021). **Українська електронна енциклопедистика в соціогуманітарному вимірі** / відп. ред. акад. І. Дзюба. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. 196 с.

Прекрасному не потрібні докази.

Франсуа Вольтер

Відомий польський письменник і тлумач Ян Парандовський (1895–1978) слушно наголошував свого часу, що «енциклопедії живуть у наших помешканнях якимось приспаним життям: ми будимо їх зненацька, коли нам потрібне значення того чи того слова або коли ми хочемо знайти якусь назву, пригадати забуту дату». Можна погодитися із цим твердженням, а можна, опираючись на сонмище аргументів та фактів, і заперечити його. Приспане життя і сучасне прагнення світу опинитися в інформаційному просторі – речі несумісні. Отож зміст цитованого афоризму ще донедавна мав певний сенс, а сьогодні він відчутно дисонує з реальністю, набуває виразного образного звучання. Без «кола знань», як і без першооснов світу – землі, води,

вогню й повітря, – не обійтися. Енциклопедія – з-поміж предвічних найбільших досягнень людства, а енциклопедистика – серед нині найважливіших царин людського буття. За сиву свою історію «взірець найповнішого та авторитетного по-

дання інформації з широкого кола питань чи вузької галузі, еталон знання та віддзеркалення рівня науки й культури» (с. 14) * удосконалювався, шліфувався на рівні змісту й неодмінно змінювався, прагматизувався на рівні форми, аби всякчас, за будь-яких, часто несприятливих, обставин угамувати інтелектуально-духовні запити людини та людства, забезпечувати поступ окремих народів і цивілізації загалом. Ця велична всепланетарна місія сягає своїм корінням першої революції в інформаційній сфері, коли писемність покорила час і простір, упевнено простувала через другу, коли з'явилася рукописна книга, й третю, коли винайдено друкарський прес та набірний шрифт, і, нарешті, стала невід'ємним складником четвертої, яку велично іменують залежно від її атрибутів-винаходів століттям радіо, телебачення, комп'ютерів, Інтернету. Мати енциклопедичний скарб у власній бібліотеці – престиж, органічна потреба інтелігентної людини, інтелектуала, духовно багатой, освіченої особистості, яка живе не для того, щоб їсти, а їсть для того, щоб жити і змінювати довкруги себе світ. Грубезні томи багатомірової мудрості, які були незручними в користуванні, змінювали покомпоновані за науковими, духовними, релігійними та іншими циклами, темами, розділами книги, що ставали вірними супутниками тих, хто волів пізнавати й перетворювати реальність. Однак й цей, здавалося б, оптимальний вихід із ситуації відійшов сьогодні на задній план. Він поступився наймодернішому засобові формування, збереження, добування інформації в багатоманітному її представленні – електронному ресурсові.

Поряд із традиційною побутує цифровізована енциклопедистика, кардинальним питанням якої присвячено колективну монографію «Українська електронна енциклопедистика в соціогуманитарному вимірі». Її підготували науковці Інституту енциклопедичних досліджень НАН України М. Железняк, О. Іщенко, С. Очеретянка, О. Давиденко. Потреба в такій праці очевидна.

«Електронна енциклопедистика, – переконливо обґрунтовують свій проєкт автори, – один із найперспективніших напрямів сучасної енциклопедіографії, тобто практики підготовки енциклопедичних видань. Електронні довідкові ресурси набувають поширення, завойовують популярність та активно розвиваються у зв'язку із загальним бурхливим поступом комп'ютерних технологій, засобів комунікацій, інформаційних мереж і систем» (с. 10). Мета, яку поставили дослідники-одномудці, суголосна розрахованим на найближчу перспективу національно-стратегічним намірам, завданням і діям: «висвітлення основних тенденцій роз-

* Тут і далі покликаємося на рецензоване видання.

витку електронної енциклопедистики як джерела представлення й поширення енциклопедичних знань в українському інформаційному просторі, підвищення інтелектуального потенціалу й духовної культури громадян України» (с. 10).

Варто відразу вказати на два важливих моменти: 1) уміщені в роботі відомості слугують конкретною відповіддю на численні питання, які безпосередньо стосуються українських енциклопедичних реалій і тенденцій розвитку електронної енциклопедистики у світовому контексті; 2) монографія хоч і є колективним витвором, духу окремішності в ній не відчувається (а це явище, наголосимо по-особливому, характерне для неодноосібних робіт), позаяк виклад убагано в системний чітко й майстерно концептуалізований сюжет, вибудований на синхронно-діахронних засадах, що можна беззастережно вважати одним із пріоритетів рецензованої студії.

Електронна енциклопедистика – не український винахід, а результат тривалої творчої діяльності тих країн, які небезпідставно називають «суспільствами знань». Важливо, що наша держава активно долучається до процесу цифровізації в соціогуманітарних дослідженнях. Допомагає в цьому багатий світовий досвід, аналізові якого відведено в монографії чимало місця.

Надійним фундаментом усього дослідження слугує глибинний за змістом розділ «Створення та розвиток електронних енциклопедій в Україні» (с. 12–68) із таким його засадничим принципом: «Акумулявання, поширення й використання знань – це головне призначення будь-якої енциклопедії, а в сучасних реаліях вона ще й має сприяти "швидкому доступу суспільства до необхідної інформації"» (с. 14). Шляхи становлення електронної енциклопедистики, починаючи від конкретної дати – 1981 р., «коли було здійснено спроби використання текстів "Britannica Encyclopaedia" в електронному вигляді» (с. 15), викладено в системному форматі з доречним вияскравленням градації досягнень, які виконували роль постійного еволюційного імпульсу. Такий підхід уможливив 1) дефінування з опертям на матрицю діахронного термінологічного різнотлумачення, 2) класифікування (за цільовим призначенням, читацькою аудиторією, структурою та характером інформації) електронних енциклопедій, 3) установаження їхньої специфіки, найсутніших одмінностей від інших джерел інформації. Що ж до останніх, то виняткову увагу приділено «Вікіпедії» з огляду на різні причини, передусім ту, що вона «для багатьох людей у світі стала основним джерелом довідкової інформації» (с. 43), Принагідно, але ємно висвітлено такі – насамперед «вікіпедійні» – явища, як «мудрість натовпу» («ідея переваги інтелектуального потенціалу колективу над окремими індивідами навіть високого фахового рівня» (с. 20)), вандалізм, або навмисне спотворення тексту гасла, інформаційна екологія, PR-технології тощо. Окремий підрозділ (с. 41–50) присвячено характеристиці помітних переваг електронних енциклопедій, «завдяки чому вони набувають популярності як серед видавців, так і користувачів» (с. 42). У ньому зацентровано на специфіці структурування статті, використанні покликань та гіперпокликань, інтерактивності, мультимедійності, гіпертекстовості, зворотному зв'язку з користувачем.

На переконливих фактах розкрито «привілеї» електронних носіїв інформації, їхню реальну та потенційну перспективу. Водночас наголошено на тому, що «кореляція паперового й електронного форматів виходить за межі енциклопедистики й стосується книговидавництва загалом, де відхід у небуття друкованих видань найближчим часом всерйоз ніхто не розглядає» (с. 53). Висновок, який роблять автори, не викликає анінайменших застережень, ба навіть заспокійливо діє на тих, кого непокоїть, страшить витіснення з ужитку книги як матеріальної речі: «В Україні електронна енциклопедистика розвивається як окремий напрям енциклопедичної справи й не замінює традиційні друковані паперові енциклопедії, хоч і вносить певні інновації в їхню підготовку» (с. 56). Залишається тільки вірити, що ці прогнози й у віддаленому майбутньому не втратять своєї актуальності та чинності.

У монографії ґрунтовно висвітлено під різним кутом зору місце й роль у розвитку української електронної енциклопедистики академічних онлайн-джерел – енциклопедій, енциклопедичних словників широкого тематичного спектра, над якими працювали й продовжують сумлінно трудитися фахові колективи. Аксіомою вже стало те, що в цих виданнях «забезпечено належний рівень об'єктивного, неупередженого, з фундаментальною повнотою висвітлення здобутків національної науки, культури, всіх напрямів та сфер життєдіяльності» (с. 71). Українська енциклопедистика може гордитися своїми вагомими набутками. Від часу виходу у світ першого тому синтетичної праці «Українській народь в его прошломъ и настоящемъ» збігло понад сотню літ. За цей час до вдумливого українського читача з його широким діапазоном зацікавлень надійшли численні томи цінної і корисної інформації з різноманітних сфер знання та практичної діяльності.

Автори рецензованої праці заглибилися в простір енциклопедистики років незалежності, схарактеризували галузеві видання, підготовлені в НАН України й поза академічними інститутами. Спираючись на «Корпус енциклопедичних видань України», вони провели ретельний кількісний аналіз загальних енциклопедій («Енциклопедія Сучасної України», «Українська Радянська Енциклопедія», «Український Радянський Енциклопедичний Словник») та спеціалізованих енциклопедичних видань (галузевих, регіональних, персональних).

Логічним продовженням щойно проаналізованого системного з хронологічного й галузевого аспектів викладу став ґрунтовний опис академічних електронних енциклопедій. У фокусі уваги опинилися «передусім інтерактивні ресурси, тобто інтернет-сайти, що забезпечені сучасними засобами навігації й пошуку інформації серед наявного в них контенту» (с. 89–90): «Енциклопедія України» (10 томів і дві тематичні книги), «Енциклопедія Сучасної України» (надруковано 23 томи), «Портал Шевченка» (мультимедійна база різноманітної інформації про українського генія), «Електронний архів Михайла Грушевського» (фундаментальний компендіум знань про видатного українського діяча), «Астрономічний енциклопедичний словник» (3000 статей висвітлюють стан астрономічної науки, актуальний на початок 2000 р.), «Українська мінералопедія» (поки що

не завершений проєкт, який «є радше словником, ніж енциклопедією» (с. 102)); «Українська релігієзнавча енциклопедія» (джерело знань про релігійне життя людства й України), «Юридична енциклопедія» (перше на пострадянському просторі позбавлене ідеологічної прив'язки джерело знань про державу й право), «Філософський енциклопедичний словник» (масив української філософської думки, системний носій знань про найважливіші явища, події, періоди історико-філософського процесу), сайт «Ізборник» (систематизований звід відомостей про українську мову та вітчизняних лінгвістів).

Мовлено й про енциклопедичні проєкти, зокрема, про підготовку енциклопедії «Українська стилістика» (Інститут української мови НАН України) та «Українська літературна енциклопедія» в 5-ти томах (Інститут літератури імені Тараса Шевченка НАН України). Учасники першого проєкту планують «систематизувати лінгвостилістичний термінологічний апарат у сучасній науковій парадигмі, простежити зв'язок лінгвостилістики з теорією та історією літературної мови» (с. 111), а другого – подати якомога повніше уявлення про український літературний процес від давнини до сучасності та його творців – письменників і літературознавців.

Важливо, що автори монографії згадали про дискусії стосовно формату цих видань – паперової версії чи електронної (оцифрованої як копії друкованого видання чи мультимедійної бази як повноцінної онлайн-енциклопедії) і розставили певні акценти на користь прийдешнього дня з його новими викликами й нагальними потребами, а не вчорашнього з його незаперечними енциклопедичними досягненнями.

Переконливими сприймаються наведені в дослідженні аргументи Л. Демської-Будзуляк, для якої онлайн-ресурс – оптимальніший і результативніший варіант підготовки фундаментальної енциклопедії. Ідеться про «створення на належному рівні мультимедійної енциклопедичної бази української літератури із забезпеченням англомовної транслітерації реєстрових гасел», яке дасть змогу «не лише зафіксувати найбільші досягнення української літературознавчої науки, а й інтегрувати її у світовий спільний інформаційний простір», а ще – сприятиме «розв'язанню кола проблем, пов'язаних із форматом та змістом енциклопедичних статей: для якого рівня читача розраховані статті, який необхідний обсяг кожної з них, наскільки розлого висвітлювати ту чи іншу тему», обсягом та ціною видання, формуванням реєстру. Він, за правильного програмного забезпечення, може існувати вже з першої сотні статей, згодом поступово розширюватися. У цьому фахівцям допомагатимуть і читачі, оскільки електронний ресурс уможливує відстеження цікавих для них тем і гасел і, відповідно, першочергового введення їх до реєстру та створення словникової статті (с. 112). Використана задовга цитата проливає світло на багато питань, що виникають довкола електронної енциклопедистики, яка в Україні робить свої ще не дуже впевнені кроки. Підсумок до цього фрагмента розмови такий: проаналізовані джерела – і носії цінної інформації для фахівців, і своєрідні рекламні дискурси, які захоплюють читача, змушують його пірнути в царину навіть тих наук, що не входять до лона

його «сродної праці». Вони пропагують досягнення науки й техніки, сприяють поширенню знань серед широких верств населення, словом, інтелектуалізують, одуховнюють, просвітлюють націю, перетворюють Україну на «суспільство знань» і цим употужнюють її присутність та роль у сучасному світі.

Цікавим і змістовним є розділ «Онлайн-версія "Енциклопедія Сучасної України" (е-ЕСУ)» (с. 124–172) – «найбільшого за кількістю томів і статей українського енциклопедичного видання» (с. 124). Воно, переконливо доводять автори монографії, відрізняється від підготовлених й оприлюднених раніше студій тим, що має національну зорієнтованість, оскільки систематизує й поширює інформацію про «об'єктивні україноцентричні знання» (с. 126), які породжують бажання ідентифікувати себе українцем незалежно від етнічного походження, віросповідання, мови.

Промовистим є те, що українську енциклопедію пострадянського періоду високо поціновано в материковій Україні й за її межами. Визнано, що ця багатотомна праця густо населена персоналіями («приблизно кожна стаття в ЕСУ – про персоналію» (с. 128)), отже, вона має активно підтримуваний нині світовою спільнотою антропоцентричний характер. Переконливо, на наш погляд, умотивовано причину цього факту: «Корпус ... статей-біограм покликаний дати вичерпний звід українців, про яких треба знати, про яких треба говорити, здобутки яких – популяризувати, наголошувати на їхньому внескові в національну культуру та людську цивілізацію загалом» (там само). Вартий особливої похвали добір персоналій не за формальним принципом, а за реальними земними діяннями. Нарешті наспів час вивести із забуття в безсмертя тих, хто ревно служив Україні в лихі для неї часи колись і ще зовсім недавно, коли вона переживала процес тотального російщення.

Знаковим для «Енциклопедії Сучасної України» став 2014 р., коли було відкрито доступ до її електронної версії в мережі Інтернет. Цю сторінку з життя одного з найавторитетніших джерел акумулювання і ширення інформації в нашій державі і світі кваліфіковано описано в монографії через системно проінтерпретовані конкретні факти, поліінформативні статистичні показники. Загальний висновок утішний: коефіцієнт «енциклопедизму» високий, коло користувачів шириться, до нього активно вливається молодь, світ близький і далекий, український та неукраїнський шукає істину, пізнаючи величну історію нашої держави, стежить за її сьогоденням. Отож можна з певністю говорити про індекс популярності енциклопедії національного характеру на світових овидах.

Завершує монографію розділ «Національні та регіональні онлайн-енциклопедії за кордоном (Європа, США, Австралія)» (с. 173–194). Цей фрагмент колективної праці можна назвати інформативно-довідковим. Автори представили здобутки світової електронної енциклопедистики через огляд за абетковим принципом національних, а почасти й регіональних онлайн-енциклопедій Європи, Америки та Австралії за такою структурою: назва, адреса вебсайту, особливості, важливі дати, кількісні показники, творці й учасники. Оглянуто такі європейські енциклопедії: «Велика данська енциклопедія», «Велика енциклопедія PWN»,

«Велика енциклопедія "Болгарія"», «Велика енциклопедія Вінклера Принса», «Велика іспанська енциклопедія», «Велика норвезька енциклопедія», «Енциклопедія Молдови», «Енциклопедія Універсаліс», «Естонська енциклопедія», «Національна енциклопедія» (Латвія), «Національна енциклопедія» (Швеція), «Сербська енциклопедія», «Треккані» (Італія), «Універсальна литовська енциклопедія», «Хорватська енциклопедія»; американські енциклопедії: «Довідник Техасу», «Енциклопедія Алабами», «Енциклопедія Арканзасу», «Енциклопедія Великої Філадельфії», «Енциклопедія Західної Вірджинії», «Енциклопедія історії та культури Теннессі», «Енциклопедія Кентуккі», «Енциклопедія Колорадо», «Енциклопедія Міссісіпі», «Енциклопедія Орегону», «Енциклопедія Південної Кароліни», «Енциклопедія Чикаго», «Інтернет-енциклопедія Невади», «Нова енциклопедія Джорджії»; а також: «Австралійська енциклопедія».

Із видноколу трагічного для України 2022 р. важко погодитися з тим, що до європейських енциклопедій уналежнено «Большую российскую энциклопедию». Та й «Універсальній білоруській енциклопедії» також якось не пасує бути в парадигмі європоцентричних проєктів, які створено для «сприяння розвитку національної культури й науки, підвищення міжнародного престижу країни та поширення в Інтернеті інформації достовірного характеру мовою народу» (с. 173). Коментарі зайві, гору беруть емоції, але доля правди в немимовіль висловленому закиді є, а вона, як знає всяк суцый, завжди перемагає.

Маємо повне право констатувати, що сучасну енциклопедистику достойно поповнила серйозна праця. Порушені й кваліфіковано розв'язані в колективній монографії «Українська електронна енциклопедистика в соціогуманітарному вимірі» проблеми – про минуле, про сьогодні, а найбільше – про майбутнє. Окремі контури проведеного актуального дослідження знайдуть своє логічне, удокладнене, пронизане й наснажене подихом нового часу продовження.

Світлана Іваненко,

<https://orcid.org/0000-0001-8756-0892>,

завідувачка науково-технічної бібліотеки,

Інститут електрозварювання імені С. О. Патона НАН України (м. Київ, Україна)

вул. Казимира Малевича, 11, м. Київ, 03150, Україна

e-mail: sv_88@ukr.net

Новий погляд на генеалогію дворянського роду Патонів

Рец. на кн.: **Петро Храпак. Михайло Оскарович Патон: державник, господар, меценат** / П. Д. Храпак. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2021. 212 с.

Михайло Оскарович Патон, старший брат всесвітньо відомого академіка Євгена Оскаровича Патона, народився 5 серпня 1865 р. у Франції (Ніцца, департамент Приморські Альпи). На початку ХХ ст. він, на той час вже відставний полковник, був відомим громадським діячем та меценатом на Поділлі і мешкав у родинному маєтку в селі Хребтіїв Ушицького повіту Подільської губернії.

Книга, яка рецензується, присвячена саме хребтіївському періоду його життя та діяльності. Вона насичена фактами, що ґрунтуються на документальних джерелах, інформація в ній викладена у легкій формі розповіді, де приводяться наукові факти та відомості про історичні події.

Автор – Петро Данилович Храпак робить спробу глибше дослідити генеалогію славної родини Патонів, а також виявити недостовірну інформацію, яка зустрічається в літературних творах і пресі, звернути на це увагу науковців, істориків, краєзнавців задля уникнення неточностей в дослідженні генеалогії роду Патонів.

Вступ до книги, який написав Василь Федорович Василяшко, має заголовок «Дослідник історії рідного краю» і представляє автора книги як науковця-дослідника, автора художніх творів, історика-краєзнавця.

Унікальність видання полягає ще й у тому, що П. Д. Храпак віднайшов єдине на сьогодні фото Михайла Оскаровича Патона, яке й прикрашає палітурку монографії.

В. Ф. Василяшко дає таку оцінку цьому виданню: «... Нова книга-монографія про геніальну людину, державника, господаря, мецената, реформатора суспільних відносин на селі, але маловідомого в народі та в наукових колах Михайла Патона, особа якого за часів Союзу РСР, зважаючи на дворянське походження, замовчувалася». Замовчування частини родинної історії, деяких фактів та обставин життя Патонів, на нашу думку, можна також пов'язати зі службою братів Євгена Оскаровича у гвардії. Як слушно зауважено у вступній статті, зроблені автором книги, «порівняння ... із сьогоденням додають темі об'ємності» [6, с. 7–8].

У першому розділі книги розкрито особистість Михайла Патона як державного діяча, мецената, господаря та «гарного пана» на теренах Поділля. Досліджено також родовід Патонів, їх зв'язок із баронським родом Местмахерів. Майстерно описано, як уміння М. Патона господарювати та його знання щодо ведення натурального господарства вплинули на заможність як безпосередньо селян, так і краю загалом. Завдяки справедливому оцінюванню праці люди навіть із сусідніх сіл прагнули найнятися на роботу до М. Патона.

Звертаючись до літературних творів, в яких ідеться і про М. Патона, автор аналізує їх із точки зору достовірності викладених фактів. Так, Петро Храпак загалом позитивно оцінює відображення у російськомовному перекладі роману Ігоря Малишевського «Міст через три життя» того періоду життя Михайла Патона у 1916 р., коли до нього влітку на відпочинок приїхав із Києва брат Євген Патон [2, с. 231–233]. Але при цьому наголошує, що це – роман, і його автор має право прикрашати свій твір творчою уявою. Так у романі виник сюжет про сина Антонія у подружжя Михайла і Олександри Патонів, що є лише художнім домислом. Але багато дослідників покликаються на цей художній домисел, як на достовірну інформацію. Тому в наукових публікаціях варто звертати на такі моменти увагу та покликатися на офіційні документи й архівні матеріали. Маємо зауважити, що в оригінальному україномовному виданні цей епізод – відсутній [3].

Щодо меценатства, то як щедра людина М. О. Патон жертвував кошти на будівництво. Як державний діяч, предводитель дворянства – приділяв увагу розвитку освіти, культури і мистецтва.

У цьому ж розділі також дізнаємося про трагічну смерть родини Михайла Патона внаслідок розбійницького нападу. Автор книги в тексті нагадує про факт відвідування Борисом Євгеновичем Патонем Хребтієва влітку 1979 р.

Петро Храпак часто цитує свою ж книгу «Хребтіїв: старовинне подільське село на лівому березі середнього Дністра», яка присвячена дослідженню генеалогії хребтіївських родин, серед яких – і славетний рід Патонів [7, с. 23] та містить інформацію про Оскара Петровича Патона, Євгена Оскаровича, Михайла Оскаровича Патонів та Бориса Євгеновича Патона. Детально описаний маєток родини Патонів [7, с. 61–93]. Однак, у книзі про Хребтіїв зазначалося, що фото М. О. Патона не збереглося. На час написання нового дослідження фото було віднайдене, воно відображене на палітурці книги. Наявність фотографічного портрета М. О. Патона дає можливість у подальшому візуалізувати його

образ на меморіальній дошці, на його могилі, а також на інших заходах увічнення пам'яті про Михайла Оскаровича. Борис Євгенович Патон отримав фотографію свого дядька Михайла листом від Петра Храпака 2 квітня 2020 р., за кілька місяців до своєї смерті.

У своїй книжці П. Храпак також вказує на суттєві неточності в статті Валерія В'ячеславовича Томазова «Рід Патонів: історія та генеалогія», яка була опублікована до 100-річчя академіка Б. Є. Патона. Зокрема, в даті смерті Оскара Петровича Патона (батька Михайла Оскаровича та, відповідно, діда Бориса Євгеновича Патона), наявності сина Антонія у подружжя Михайла та Олександри Патонів (дітей у подружжя не було) та місця їх захоронення (не у с. Хребтіїв, а у м. Нова Ушиця Подільської губернії). П. Храпака відверто обурює в цій статті твердження В. Томазова, що у соціалістичному суспільстві досягти вершин міг кожен його член лише завдяки праці і наполегливості [5, с. 33–45], тож він наводить конкретні приклади, що заперечують цю тезу.

У другому розділі автор спростував поширену в мережі Інтернет інформацію про викуп хребтіївських земель Михайлом Патоном та побудову на ній маєтку. Маєток існує, він зберігся до наших днів та потребує капітального ремонту. Але, родина Патонів його не будувала, він перейшов їй від попередніх власників. Петро Волошук, місцевий керівник та будівельник, який тричі займався ремонтом цієї будівлі, стверджує, що особливості будівельних конструкцій, стиль будівництва та оздоблення центральної частини палацу свідчать про його трьохсотлітню історію. Стан колишнього палацу «Садиба Патонів», який наказом Міністерства культури і туризму України від 21.12.2010 р. № 1266/0/16-10 визнано пам'яткою архітектури місцевого значення та присвоєно охоронний № 2747-Хм [4, с. 16], викликає занепокоєння. Сьогодні колишній палац перебуває у приватній власності і остаточно руйнується, що може призвести до його втрати для наступних поколінь.

Третій розділ – про «доброго пана» М. Патона, його здатність гідно оцінювати працю інших, поважати працьовитих людей, підтримувати талановитих земляків. Матеріали цього розділу більш глибоко розкривають особистість М. Патона як державного та громадського діяча, гарного господаря. Тут також вміщено інформацію про меценатство подружжя Михайла і Олександри Патонів, про започаткування М. Патоном першого в Ушицькому повіті сільського духового оркестру у Хребтієві. Також П. Д. Храпак позитивно оцінює виклад історичних фактів у нарисі Андрія Білика «Вулиця імені Патона» [1, с. 2].

Тема четвертого розділу – становлення і розвиток освіти на Новоушиччині у ХІХ – на початку ХХ ст., внесок М. О. Патона в освітню галузь Ушицького повіту, а саме: 1903 р. – діяльність, пов'язана зі званням «почесного наглядача» (блюстителя) Хребтіївського училища; 1912 р. – будівництво за власні кошти нової школи; кінець 1913 р. – підтримка руху за вивчення в закладах освіти української мови.

У п'ятому розділі центральним є пояснення того, як Хребтіїв став малою Батьківщиною Михайла Оскаровича Патона. Спогади 1891 р. свідчать про ви-

куп його батьками Оскаром Петровичем та Катериною Дмитрівною Патонами маєтку у Хребтієві. Ще в першому розділі автор зауважує, що «історія Патонів на новій батьківщині характерна для більшості іноземних родів, котрі поєднали свою долю з Російською імперією. Це був шлях через професіоналізм та сумлінну службу до дворянства, чинів і почестей» [6, с. 26]. П'ятий розділ книжки – це екскурс в історію старовинного села Хребтієва. Подана історична довідка про цей край, однак відомостей по основній темі книги в цьому розділі, як і в наступному шостому розділі, не наводиться.

Сьомий розділ присвячений знову таки історії Хребтієва, відтвореній через пісні і вірші, та містить лише текст загального інформаційного характеру. Ці пов'язані з топонімікою твори належать авторству місцевої лікарки Ніни Іванівни Кордонської, яка є літературним редактором рецензованого видання, поетесою-піснярем та членом Всеукраїнської творчої спілки «Конгрес літераторів України». Авторські пісні Ніни Кордонської подані в цій книзі із QR-кодами, які адаптують їх до прослуховування на смартфонах.

Частина книги «Про автора» предметно розкриває творчий доробок П. Д. Храпака, вміщує світлини з його особистого архіву.

У заключній частині книги «Від автора» вказується на історичну цінність нарису А. Д. Білика про Є. О. Патона, написаного з нагоди найменування однієї з вулиць Нової Ушиці іменем Євгена Патона (не Михайла Патона) у 1993 р., тут П. Д. Храпак також акцентує увагу на неточностях у тексті. Критикує він й інших дописувачів, які публікують суперечливу, а часом відверто недостовірну інформацію про Патонів [1, с. 2]. Автор вважає, що цим він сприяє молодим дослідникам у виправленні помилок.

Головною темою свого дослідження П. Д. Храпак вважає аналіз досвіду господарювання М. О. Патона. Дійсно, Михайло Патон – геніальна людина свого часу. Незважаючи на зайнятість державними, господарськими та громадськими справами, М. Патон, який поважав працьовитих людей, завжди знаходив час і можливість підтримати талановитих майстрів будівельної справи, музикантів із першого сільського духового оркестру, який сам і започаткував, також завдяки меценатству М. Патона збудоване Хребтіївське народне училище тощо. Перед нами він постає як пан «високого зросту, могутній чоловік, хоч і хворів <...>, важив біля дев'яти пудів», такий словесний портрет підтверджує і фотоілюстрація на палітурці рецензованого видання [6, с. 203].

На нашу думку, дослідження генеалогії повинно бути безперервним, доповнюватися новими фактами, перевірятися на достовірність через архівні матеріали. Таким чином можна досягти більшої глибини дослідження під час наукового пошуку, віднайти раніше невідому інформацію та виправити хибні твердження.

Попри назву книги, більша частина тексту – не про особу М. О. Патона і – не завжди про події, які б характеризували його діяльність. Частіше за все – це інформація загального краєзнавчого характеру, яка покликана допомогти дослідникам у вивченні історії рідного краю. Наявні численні повтори фактів та подій у тексті, іноді дослівні. Не зовсім витримана літературна стилістика монографії,

багато застарілої і маловживаної лексики, але деяка раніше невідома інформація про рід Патонів – безцінна і вказана з науковою точністю. У книзі представлені унікальні архівні матеріали, наведені раніше невідомі факти.

Видання «Михайло Оскарович Патон: державник, господар, меценат» додає деякі нові, раніше не досліджені штрихи до розвідок із генеалогії цього славного роду. Книга, без сумніву, буде корисною історикам-краєзнавцям, поціновувачам та колекціонерам патоніади, дослідникам історії української культури та широкому загалу читачів.

Підсумовуючи вищевикладене, наведемо дослівний фрагмент із дарчого надпису Петра Даниловича Храпака для бібліотеки Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона НАН України на форзаці книги: «Михайло Патон очолював Ушицький повіт на Поділлі в період його розквіту. У Хребтієві його й досі згадують як «доброго пана» Патона, дбайливого господаря та щирого мецената. Приклад Михайла Оскаровича й надалі сприятиме вибору правильних життєвих орієнтирів та моральних принципів».

Список бібліографічних посилань

1. Білик А. Д. Вулиця імені Патона. *Наддністрянська правда*. 1993. 14 серп. № 61(7126). 4 с.
2. Мальшевский И. Ю. *Мост через три жизни* : роман. Москва : Советский писатель, 1987. 336 с.
3. Малишевський І. Ю. *Міст через три життя* : біографічний роман. Київ : Молодь, 1982. 310 с.
4. Наказ Міністерства культури і туризму України від 21.12.2010 р. № 1266/0/16-10 «Про затвердження науково-проектної документації щодо меж і режимів використання зон охорони пам'яток та занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України». Київ, 2010. 27 с. URL: <https://wlm.org.ua/docs/mku/2010/1266-0-16-10.pdf>.
5. Томазов В. В. Рід Патонів: історія та генеалогія. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 11. С. 79-95. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/144487>.
6. Храпак П. Д. Михайло Оскарович Патон: державник, господар, меценат. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2021. 212 с.
7. Храпак П. Д. Хребтіїв: старовинне подільське село на лівому березі середнього Дністра. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2018. 284 с. URL: <http://ft-ounb.ounb.km.ua:8080/jspui/handle/123456789/450>.

НАУКА ТА БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

Віддалений безкоштовний доступ під час війни до міжнародних баз даних наукової інформації для українських учених

Як інформує офіційний сайт ORCID, створено консорціум ORCID в Україні. В березні 2021 р. Міністерство освіти і науки України та міжнародна некомерційна організація ORCID підписали меморандум про співпрацю, що передбачає роботу над покращенням використання унікальних відкритих ідентифікаторів учених (ORCID IDs) серед українських науковців.

Восени 2022 р., під час заходів, присвячених Тижню відкритого доступу, було офіційно заявлено про створення Українського консорціуму ORCID.

Над реалізацією проекту в Україні працює Державна науково-технічна бібліотека (ДНТБ) України за підтримки Міністерства освіти і науки України.

Створення консорціуму ORCID в Україні забезпечить можливість безперервного оновлення інформації з системою ORCID, що є частиною агрегатора у створенні сумісних дослідницьких інфраструктур шляхом прийняття та використання надійних постійних ідентифікаторів і стандартних словників, форматів записів і методів аутентифікації для підвищення якості даних при зборі, управлінні, обміні та агрегації дослідницької інформації.

Детальніше про Український консорціум – на офіційному сайті ORCID: <https://orcid.org/>.

<https://cutt.ly/w9HNrei>

Компанія Elsevier пропонує до уваги українських дослідників чергову серію вебінарів, які охоплюють різноманітні освітні можливості для дослідників, керівників досліджень і бібліотекарів.

Вебінари – безкоштовні, проводяться англійською.

28 лютого 2023 об 11:00

Тема: Наукова інформація на ScienceDirect – виходьте за межі PDF. Питання ефективного використання функціоналу з метою заощадження часу і підвищення ефективності пошуку.

14 березня 2023 об 11:00

Тема: Важливість управління дослідницькими даними.

Управління дослідницькими даними відіграє вирішальну роль у дослідницькій діяльності сьогодні на різних рівнях. На вебінарі йтиметься про ефективні функції та рішення Elsevier, які можуть допомогти в управлінні цими даними.

28 березня 2023 об 11:00

Тема: Хижі журнали та як їх уникнути

Хижацькі журнали стали серйозною проблемою в науковій комунікації. Зі зростанням хижацьких практик стає все складніше ідентифікувати хижацькі журнали. На вебінарі йтиметься про те, що таке хижацькі журнали, як їх уникнути, як визначити справжні наукові журнали та як можна використовувати базу даних Scopus для пошуку престижних журналів.

<https://cutt.ly/H9HNhxj>

З 12 січня розпочато чергову серію вебінарів Clarivate для науковців у новому 2023 році.

Також щочетверга о 12:15 відбуватиметься стаціонарна ZOOM-зустріч «Запитай про Web of Science» зі стабільними параметрами входу:

Join Zoom Meeting

<https://us02web.zoom.us/j/83607483154?pwd=YndnNFhldlk1NNTV2aEJQWHVweERaZz09>

Meeting ID: 836 0748 3154

Passcode: 244399

Модератор вебінарів: Тихонкова Ірина, канд. біол. наук, Customer Success Consultant, Clarivate

Детальна інформація за посиланням: <https://cutt.ly/A9NMvnr>.

<https://cutt.ly/N9NMzFT>

Підтримка України світовим академічним середовищем

ЗАКЛИКАЄМО ДО ЖОРСТКІШИХ НАУКОВИХ САНКЦІЙ ЩОДО РОСІЇ

Звернення Національної академії наук України
до міжнародної наукової спільноти

Доки інші країни запускають космічні місії, винаходять ліки від невиліковних раніше хвороб, розвивають технології штучного інтелекту, Російська Федерація масовано обстрілює українську критичну інфраструктуру, знову і знову позбавляючи мільйони українців світла, тепла й води. Від російських артилерійських і ракетних обстрілів уже постраждали десятки мирних міст і сотні цивільних об'єктів по всій Україні. Не стали винятком і наукові установи, освітні заклади, об'єкти дослідницької інфраструктури.

Російські загарбники завдали серйозної шкоди всесвітньо відомому Харківському фізико-технічному інституту, зокрема унікальній ядерній підкритичній установці «Джерело нейтронів»; найбільшому в світі декаметровому радіотелескопові УТР-2 Радіоастрономічного інституту; чорнобильській лабораторії Інституту проблем безпеки атомних електростанцій; будівлям Інституту імпульсних процесів і технологій у Миколаєві й Інституту надтвердих матеріалів імені В. М. Бакуля в Києві. Пошкоджені зазнали наукові бібліотеки, ботанічні сади,

дендрологічні парки. Частина заповідників досі лишаються під окупацією. Через постійні планові й аварійні відімкнення електроенергії, відсутність водопостачання й опалення виходить із ладу вартісне наукове обладнання, вчені не можуть повноцінно працювати й виконувати дослідження. Фактично російська агресія цілеспрямовано знищує науку в Україні як фах, життєво важливу підвалину української державності, запоруку повоєнної відбудови. Сцієнтицид як складник геноциду – ось стратегія дій російських загарбників.

Ми безмежно вдячні іноземним друзям і партнерам, які з перших днів повномасштабного російського вторгнення висловили нашій країні й Національній академії наук України свою щирю підтримку та солідарність, прихистили сотні українських дослідників-біженців, допомогли і продовжують допомагати фінансами й обладнанням. Росія ж у цей час продовжує нарощувати наступальні озброєння для подальших атак, розглядаючи безкарність, поблажливість чи байдужість як заохочення до нових злочинів. І вона не зупиниться, якщо її не зупинити. На полі бою це роблять Збройні Сили України. Але не менш важливий і «науковий фронт».

Закликаємо світову наукову спільноту припинити будь-яку співпрацю з усіма російськими вченими і дослідницькими організаціями, а також виключити Росію та індивідуальних і колективних членів, що її представляють, з усіх міжнародних наукових організацій, програм і проєктів. Жорсткіші наукові санкції мають показати Росії, що вести війну на знищення цілої нації, шантажувати світ ядерною зброєю, припиненням доступу до енергетичних ресурсів і загрозою голоду в XXI столітті неприпустимо. Разом ми можемо наблизити мир.

WE CALL FOR TOUGHER SCIENCE SANCTIONS AGAINST RUSSIA

Appeal of the National Academy of Sciences of Ukraine
to the International Scientific Community

When other countries are launching space missions, inventing medicines for previously incurable diseases, developing artificial intelligence technologies, the Russian Federation is massively shelling the Ukrainian critical infrastructure, again and again depriving millions of Ukrainians of electricity, heating and water. Dozens of peaceful cities, towns, and civilian facilities across all of Ukraine have already suffered from Russian artillery and missile attacks. Scientific and educational institutions, objects of research infrastructure have been no exceptions.

Russian invaders have caused heavy damage to the world-famous Kharkiv Institute of Physics and Technology, in particular, to the unique nuclear subcritical installation ‘Neutron Source’; the world’s largest decameter radio telescope УТР-2 at the Institute of Radio Astronomy; the Chernobyl laboratory of the Institute for Safety Problems of Nuclear Power Plants; the buildings of Pulse Processes and Technologies in Mykolaiv and V. Bakul Institute for Superhard Materials in Kyiv. Damaged were scientific libraries, botanical gardens and arboretums. Several nature reserves

are still under occupation. Because of frequent planned and emergency electricity outages, interruptions of water and heating supply, expensive scientific equipment fails, scientists cannot work effectively and carry out research. In fact, the Russian aggression is purposefully destroying science in Ukraine as a profession, a vitally important foundation of Ukraine statehood, a guarantee of its post-war reconstruction. Scienticide as a component of genocide is a strategy of Russian invaders' actions.

We are infinitely grateful to our foreign friends and partners, who since the very first days of the full-scale Russian invasion have expressed their sincere support to and solidarity with our country and the National Academy of Sciences of Ukraine, given shelter to hundreds of Ukrainian research refugees, provided and continue to provide financial support and equipment. Russia, on the contrary, continues to build up offensive weapons for further attacks, considering impunity, indulgence or indifference as an encouragement of further crimes. And it will not stop if it is not stopped. The Armed Forces of Ukraine are doing that on the battlefield. But the "scientific front" is no less important.

We call on the world scientific community to stop any kind of collaboration with all Russian scientists and research organizations, to expel Russia, as well as individual and collective members representing it, from all international scientific organizations, programs and projects. Tougher scientific sanctions must show Russia that to wage a war aiming at the destruction of an entire nation, blackmail the world with nuclear weapon, the lack of access to energy resources and a threat of famine in the 21st century is unacceptable. Acting together, we can bring peace closer.

<https://cutt.ly/x9HM4wr>

Оскільки ЄС планує використати 319 млрд євро на конфісковані російські активи для допомоги у відбудові України, єврокомісар із досліджень Марія Габріель наголошує на важливості досліджень та інновацій у відбудові України.

На разі формуються ініціативи, щоб допомогти відновити пошкодження дослідницької інфраструктури, спричинені російськими бомбами, і допомогти вченим, які залишилися в країні та наполегливо продовжують свою роботу.

«Ми прагнули діяти швидко та негайно реагувати на ключові потреби країни адаптуватися до мінливого контексту, – сказала Science|Business комісар ЄС з досліджень та інновацій М. Габріель. – Останнім часом наша увага переключилася на підтримку тих, хто залишився в країні і не має достатньо ресурсів, щоб продовжувати працювати».

За словами М. Габріель, одним зі способів допомоги українським науковцям є наближення країни до дослідницької екосистеми ЄС, заохочення дослідників брати участь у дослідженнях в рамках Horizon Europe та Програми досліджень ядерного поділу та термоядерного синтезу Євроатом. Зокрема і шляхом звільнення України від витрат на участь у Horizon Europe, які вона як асоційована країна зазвичай мала б сплатити б за участь.

Також розробляються плани допомоги Україні в підготовці до її майбутньої реконструкції. У перспективній робочій програмі Horizon Europe на наступні два роки передбачається виділення коштів для проєктів у сферах дослідницької інфраструктури, кліматично нейтральних міст і ядерної безпеки.

Суттєвим у грошовому еквіваленті є те, що було забезпечено включення відновлення дослідницької системи до загальних планів відновлення країни.

У грудні 2022 р. було оприлюднено перші пропозиції щодо інвестування арештованих російських активів і використання отриманих коштів для допомоги Україні.

Загалом Комісія та країни-члени заморозили 19 млрд євро активів, які належать російським олігархам, а близько 300 млрд євро резервів Центрального банку Росії заблоковано в ЄС та інших партнерах G7.

Щоб максимально використати ці кошти та розпочати відбудову України зараз, Комісія пропонує в короткостроковій перспективі створити структуру для управління замороженими державними коштами, інвестувати їх і використовувати виручені кошти на користь України.

М. Габріель наголосила, що продовжуватиме наполягати на важливості досліджень та інновацій у відбудові України у планах ЄС і за його межами. «Було б важливо забезпечити належну частку фінансування екосистеми досліджень та інновацій у майбутній багатомільярдній цілеспрямованій фінансовій та технічній допомозі як на рівні ЄС, так і на глобальному рівні, – зазначила єврокомісар. – Хоча на перший план зараз виходять більш нагальні пріоритети, ми не повинні випускати з уваги важливість науково-дослідницької діяльності та її екосистеми в Україні. Це буде ключовим у відбудові сучасної України та поверненні в країну інтелектуальних активів».

Руйнування та переміщення

Багато схем, запроваджених одразу після того, як Росія вторглася в Україну в лютому [2022 р.], зокрема ті, що фінансуються ЄС, мали допомогти вченим-біженцям, і було більше вагань щодо вкладення грошей у дистанційні стипендії та дії для запобігання витоку мізків.

М. Габріель зазначила, що ЄС співпрацює з Українським науково-технологічним центром, щоб гарантувати, що знання подвійного використання з України не потраплять до «зловмисних держав». Цей міжурядовий орган був створений у 1990-х роках, щоб дати можливість ученим із колишніх радянських держав перейти до цивільних досліджень, а також забезпечити нерозповсюдження ядерної, біологічної та хімічної зброї.

Оскільки щонайменше 15 % дослідницької інфраструктури України знищено російськими обстрілами, а тисячі науковців переміщені та не можуть працювати, дослідницьке співтовариство країни терміново потребує підтримки на місцях.

Умови праці в країні – жахливі і погіршуються, оскільки Росія продовжує бомбити цивільну інфраструктуру та електромережі, і є побоювання, що найсвітліші уми покинуть країну назавжди.

За словами М. Габріель, наступним кроком Комісії є створення офісу Horizon

Еurore у Києві упродовж 2023 р. [«Це] може мати мультиплікаційний ефект для участі України в програмі: зміцнити академічні та бізнес-мережі, а також надати підтримку в підготовці більш конкурентоспроможних заявок з України», – констатувала єврокомісар.

Поки що українські науковці – витривалі, і їхня участь у дослідницьких схемах ЄС не зменшилася. «Поки що відрядно бачити, що участь України в програмах Horizon Europe та Євратом можна порівняти з довоєнним рівнем», – підкреслила М. Габріель.

<https://cutt.ly/j9H1zAa>

Асоціація фінансування інноваційних і дослідницьких мереж «COST» оголосила про приймання пропозицій для спільного розвитку ініціатив у всіх галузях науки і техніки шляхом пан'європейської співпраці.

Шаблон пропозиції (технічний додаток) та інструкції для заявника щодо подання пропозицій доступні на вебсайті «COST» у розділі «Документи та рекомендації щодо фінансування».

Збір пропозицій – 25 жовтня 2023 р. о 12 год. Планується затвердити до 70 нових заходів мережі «COST».

Пропозиції необхідно подавати в електронному вигляді шляхом онлайн-інструменту подання e-COST. Для отримання додаткової інформації та вказівок заявникам пропонується зв'язатися з національним координатором мережі «COST» (CNC).

Детальніше про мережу за посиланням: <https://cutt.ly/89HNVbB>

<https://cutt.ly/y9HMA46>

У 2022 р. Міністерство освіти і науки України створило онлайн-інструмент «Info Science Bot» для інформування науковців та інноваторів про актуальні професійні можливості в Україні та за кордоном. Фінансово підтримали цю ініціативу міжнародні партнери України з Німеччини – Німецько-українське академічне товариство (German-Ukrainian Academic Society). Це – професійна спільнота, яка відкрита для дослідників з будь-якої сфери, зацікавлених у розвитку міжнародної академічної співпраці з Україною.

Ключовими цілями товариства є:

- сприяння в академічній співпраці з Україною;
- підвищення впізнаваності українських науковців та їхніх досягнень;
- підтримка кар'єрного розвитку дослідників, які починають кар'єру в Україні;
- підтримка реформ в українській науці.

Запити щодо членства можна надсилати на електронну пошту info@ukrainet.eu.

Нагадаємо: українські освітяни ознайомилися з найкращими практиками 8 найпотужніших естонських освітніх та наукових установ.

<https://cutt.ly/49HilGJ>

Вторгнення Росії в Україну спричинило переосмислення дослідження Росії у світі.

Коли цього року понад 2000 спеціалістів із славістики, східноєвропейських та євразійських досліджень з усього світу зберуться у Філадельфії на свою найбільшу щорічну конференцію, російське вторгнення в Україну буде домінувати в дискусії – або, принаймні, матиме важливе значення.

В Україні неспровокована війна Москви вбила десятки тисяч людей і спустошила міста та селища. В університетах по всьому Заході це висунуло російську історію імперіалізму та колоніалізму на передній план слов'янських та євразійських наукових дискусій – від історії та політології до мистецтва та літератури.

Війна змушує науковців, кафедри та керівництво університетів сумніватися в тому, як вони викладають історію Росії, колишнього Радянського Союзу та регіону, якими підручниками та джерелами користуються, кого наймають, які архіви використовують для інформації та навіть як називають відділи.

Асоціація слов'янських, східноєвропейських та євразійських досліджень (The Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies – ASEES) провела «деколонізацію», яку вона описує як «глибоко політичний акт переоцінки давно встановлених і часто внутрішніх ієрархій, відмови від влади та повернення до неї».

«Повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до широкомасштабних закликів до переоцінки та трансформації русоцентричних відносин влади та ієрархії як у регіоні, так і в тому, як ми його вивчаємо», – йдеться в повідомленні асоціації.

«Війна – це справді кардинальна подія, і наукові кола – як частина цього світу – були похитнуті, – зазначив Едвард Шатц (Edward Schatz), директор Центру європейських, російських та євразійських досліджень (CERES) Університету Торонто (Center for European, Russian, and Eurasian Studies (CERES) at the University of Toronto), в інтерв'ю Радіо Свобода. – Я відчуваю, що неможливо робити все так, як ми це робили весь час. Щось має змінитися. Питання в тому, скільки змін і в яких вимірах».

За словами Е. Шатца, викладацький склад CERES розгляне можливість зміни назви центру. Деякі викладачі сумніваються, чому в назві освітнього закладу, який досліджує регіон, котрий охоплює два континенти й тягнеться від Атлантики до Тихого океану, має бути лише одна країна – Росія.

Тим часом у Великобританії Кембриджський університет проводить серію лекцій під девізом «Переосмислення славістики». Серед інших прикладів: науковці в Північній Америці працюють над книгою есе, яка буде зосереджена на «деколонізації східноєвропейського та євразійського мистецтва та матеріальної культури».

Травма «не помічена»

Багато вчених кажуть, що російська держава отримує занадто багато уваги в академічних колах за рахунок колонізованих націй, регіонів і груп, включно

з Україною, Кавказом і Центральною Азією, а також спільнотами етнічних меншин у самій Росії.

Прихильники деколонізації або «децентрації» закликають до більшого включення голосів цих націй і регіонів у освітні програми російської, радянської та євразійської історії, літератури, культури, політології та економіки.

Оксана Шевель, професор політології в Університеті Тафтса в Массачусетсі та президент Американської асоціації українських студій, стверджує, що багато науковців регіону вважають, що наукові кола «значною мірою не помітили» травми, спричинені російським імперіалізмом і колоніалізмом.

Натомість фокус зосереджується на москвоцентричному погляді на те, що російська та радянська держави принесли цим спільнотам «модернізацію, освіту та індустріалізацію».

«Науковці, які досліджують неросійські регіони колишнього радянського простору, в основному в один голос виступають за необхідність деколонізації радянських і пострадянських досліджень», – наголосила О. Шевель Радіо Свобода.

Поряд із цим науковці, які закликають до змін, стикаються з опором деяких науковців, чия головна наукова увага – Росія.

Потенційний вплив змін, які почалися, виходить за рамки необхідності переписувати лекції та включати новий матеріал. Це також може вплинути на поточні та майбутні дослідницькі проекти, а також спричинити переосмислення минулих робіт.

«Невірно оцінений і неправильно зрозумілий»

«Деколонізація – це не дуже комфортна розмова для більшості моїх колег, але я вважаю, що вона неминуча з огляду на обставини», – сказала Радіо Свобода Валентина Ізмірлієва, директор Інституту вивчення Росії, Євразії та Східної Європи імені Гаррімана Колумбійського університету (Columbia University's Harriman Institute for Russian, Eurasian, and Eastern European Studies).

Еріка Марат (Erica Marat), професор політології Університету національної оборони у Вашингтоні (National Defense University in Washington) та експерт із Центральної Азії, каже, що спроба українських науковців кинути виклик статус-кво в академічних колах надихнула тих, хто вивчає інші регіони, керовані Москвою. «Війна в Україні та те, як українські науковці висловлюються, дійсно відкриває багато простору для всіх нас», – сказала науковиця Радіо Свобода.

Віталій Чернецький (українського походження), професор слов'янських і євразійських мов і літератур Канзаського університету, звертає увагу на те, що роботи експертів із неросійських регіонів і громад сприймаються недостатньо серйозно. За словами В. Чернецького, Україну на Заході «неправильно оцінюють і не розуміють» частково через те, що в дискусії домінують російські вчені.

Наприклад, він аргументує, що однією з причин, чому багато хто очікував швидкого падіння Києва після російського вторгнення в лютому 2022 р., було те, що вони повірили в наратив про те, що Україна була «розділеною» нацією зі слабким почуттям національної ідентичності.

Університети рідко пропонують курси з історії чи культури України, найбільшої країни Європи за розміром і сьомої за кількістю населення. Головною причиною є відсутність студентського попиту, який, на думку вчених, є результатом укоріненної уваги до Росії, хоча війна призвела до сплеску інтересу.

Згідно з академічною освітньою програмою, Україна була «частиною великого списку з 15 пострадянських країн або країн Східної Європи між Німеччиною та Росією», – сказав В. Чернецький, який 1 січня 2023 р. став віце-президентом ASEEEES.

Українська діаспора відіграла важливу роль у підтримці українських студій на Заході, фінансуючи запрошених професорів і мовні курси в окремих університетах, розповіли Радіо Свобода науковці.

Емігрантський вплив

Вивчення євразійських регіонів Росії та радянських досліджень у Сполучених Штатах Америки історично викладалося з москвоцентричної точки зору через величезний вплив учених-росіян, які допомогли відкрити цю сферу.

В академічних колах США домінувала позиція, що «кожна людина в старій Російській імперії є росіянином», – пояснює Кларенс Меннінг (Clarence Manning), завідувач кафедри славістики Колумбійського університету (Department of Slavic Studies at Columbia University). Ці вчені, названі «первоначальниками Росії», повторювали «старі традиційні формули, викладені російською наукою до революції [1917]», і розглядали Росію, а пізніше Радянський Союз, «як єдину об'єднану країну».

За словами Сьюзан Сміт-Пітер (Susan Smith-Peter), професорки російської історії в коледжі Стейтен-Айленда в Нью-Йорку (College of Staten Island in New York), вчення Василя Ключевського, вченого імперської доби та одного із засновників сучасної російської історіографії, було фактично перенесено до Сполучених Штатів Америки.

С. Сміт-Пітер звертає увагу, що В. Ключевський, який помер у 1911 р., заперечував існування України і українського народу як відмінних від Росії. Серед його студентів у Москві був Михайло Карпович, який упродовж трьох десятиліть викладав поколінню російських учених у Гарвардському університеті, з 1927 по 1957 р.

Київ, Русь і Росія

М. Карпович «відкидав історіографічну легітимність окремої української історії», – наголошує С. Сміт-Пітер, додаючи, що в результаті праці українських учених «часто не були інтегровані в роботу російських істориків».

Одним із ключових наративів, переданих емігрантами від істориків імперської доби і досі поширених у Сполучених Штатах Америки, є те, що Росія є прямим і єдиним спадкоємцем Київської Русі.

За словами С. Сміт-Пітер, масштабне вторгнення «призвело до періоду глибокого аналізу російських досліджень» і змушує вчених переглянути їх.

Науковиця додала, що «фундаментально змінить» те, як вона викладає російську та радянську історію, щоб включити погляди колонізованих народів і поставити під сумнів спрощену наступність між Київською Руссю та Росією.

С. Сміт-Пітер наголосила на потребі вивчати українську мову, щоб користуватися українськими архівами.

«Люди вмирають через це»

Вторгнення Росії в Україну «підштовхнуло наукову сферу до розуміння імперії та колоніалізму, як, ймовірно, ніколи раніше, – міркує Марк Стейнберг (Mark Steinberg), почесний професор російської історії Іллінойського університету в Урбана-Шампейн (The University of Illinois at Urbana-Champaign). – Раніше все це було академічною дискусією, але тепер люди вмирають через це».

Завдання, яке зараз стоїть перед науковцями, полягає в тому, щоб зрозуміти, як російський імперіалізм і колоніалізм впливають на те, як вони думають про своїх предметів або підходять до них. «Я вважаю, що це – найцікавіша зміна і, напевно, найбільш суперечлива», – підсумував науковець.

Prince T. Moscow's Invasion Of Ukraine Triggers 'Soul-Searching' At Western Universities As Scholars Rethink Russian Studies. *Radio Free Europe/Radio Liberty*.

2023, Jan. 01. URL: <https://cutt.ly/t9H857U>

Допомога вченим України під час війни

Українські дослідники заохочуються взяти участь у новому конкурсі «Послуги дослідницької інфраструктури для підтримки досліджень у сфері охорони здоров'я, прискорення зеленої та цифрової трансформації та розвитку передових знань (2023) (HORIZON-INFRA-2023-SERV-01)» Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт Європа».

Конкурс сфокусований на наданні послуг інтегрованих дослідницьких інфраструктур із метою уможливлення досліджень та технологій для вирішення основних суспільних проблем, включаючи виклики в сфері охорони здоров'я, перехід до «зелених» та цифрових технологій, стійкість до криз, а також розвиток передових знань у широких наукових областях.

Крім того, однією з ключових цілей конкурсу є надання швидкого доступу до європейських дослідницьких інфраструктур для дослідників України в обраних напрямках досліджень.

Для забезпечення досліджень та інновацій для вирішення основних викликів і пріоритетів ЄС:

- уможливлення досліджень зв'язку факторів навколишнього середовища зі здоров'ям людини;
- удосконалення клінічних досліджень у галузі педіатрії;
- ризиків зміни клімату;
- сталого розвитку арктичних/полярних регіонів;
- здоров'я океану і води;
- аквакультури, рибного господарства та «блакитної» економіки;
- технологій і систем відновлюваної енергії;

- інноваційного застосування нанонауки та нанотехнологій;
- зміцнення потенціалу ЄС для розробки напівпровідників;
- формування суспільства майбутніх поколінь.

Для сприяння розвитку передових знань:

- у галузі біосфери: наземне біорізноманіття та екосистеми, включаючи ліси;
- в астрономії та астрофізиці елементарних частинок;
- у галузі мистецтва та гуманітарних наук.

Послуги дослідницької інфраструктури, які сприяють розвитку передових знань – спільне фінансування пілотних проєктів із загальноєвропейськими та/або національними дослідницькими інфраструктурами.

Передбачається, що дослідники з неокупованих територій України зможуть отримати інформаційну підтримку, допомогу в підготовці заявок до конкурсу, матимуть пріоритет у відборі при рівних наукових заслугах, а також розширені можливості, зокрема спеціальне навчання та тривалість візитів (понад 3 міс.). Дані про участь України в рамках програми будуть збиратися окремо.

Термін подання пропозицій – 9 березня 2023 р.

<https://cutt.ly/P9G3Lfj>

Національний науковий фонд США (National Science Foundation, NSF), який є незалежним агентством при урядові США, що забезпечує розвиток науки та технологій в усіх галузях науки, окрім медицини, пропонує дослідникам з України ряд можливостей міжнародної співпраці. Ці можливості можуть бути використані українськими дослідниками за допомогою чинних механізмів фінансування NSF.

Детальніше про ініціативи:

1. *Будь-яка пропозиція, подана до NSF, може включати міжнародну спільну роботу, інтегровану в дослідницький проєкт.*

Ці пропозиції вносяться до дисциплінарних програм у межах NSF.

2. *Існують програми OISE, які потребують міжнародної співпраці.*

Наразі прикладами таких програм є:

- IRES (Міжнародний дослідницький досвід для студентів);
- AccelNet (Прискорення досліджень через міжнародну співпрацю між мережами);
- PIRE (Партнерство для міжнародних досліджень та освіти).

3. *Будь-який лауреат проєкту, що фінансується NSF, має право подати запит на невелику доплату за встановлення нової міжнародної співпраці.*

Щоб зробити запит на її отримання, головний дослідник має зв'язатися з керівником своєї програми.

4. *Існують також спеціальні пропозиції, наприклад:*

a. RAPID (Rapid Response Research).

RAPID – дослідження швидкого реагування – це тип пропозиції, який використовується, коли існує терміновість щодо наявності або доступу до даних,

засобів чи спеціалізованого обладнання, включаючи дослідження швидкого реагування на природні, антропогенні та інші непередбачені події. Перед тим, як подати пропозицію RAPID, наукові керівники повинні зв'язатися з керівником(ами) програми NSF, чий досвід найбільше стосується теми пропозиції для визначення того, чи підходить запропонована робота для фінансування RAPID.

b. EAGER (EARly-concept Grants for Exploratory Research).

EAGER – це тип пропозиції, який використовується для підтримки робіт щодо неперевіраних, але потенційно трансформаційних дослідницьких ідей або підходів на ранніх стадіях. Таку роботу можна вважати особливо «високим ризиком із високою окупністю» в тому сенсі, що вона, наприклад, включає радикально інші підходи, передбачає застосування нового досвіду або залучає нові (між) дисциплінарні перспективи. Щоб визначити відповідність роботи до пропозиції EAGER, наукові керівники повинні зв'язатися з керівниками програми NSF, чий досвід найбільше стосується теми пропозиції. Ця придатність повинна бути оцінена на початку процесу.

c. RAISE (Research Advanced by Interdisciplinary Science and Engineering).

RAISE – дослідження в міждисциплінарній науці та інженерії – це тип пропозиції, який можна використовувати для підтримки сміливих міждисциплінарних проєктів:

- наукові досягнення яких значною мірою виходять за рамки однієї програми чи дисципліни, тому необхідна значна фінансова підтримка з боку кількох програм чи дисциплін;
- напрями досліджень обіцяють трансформаційні досягнення;
- передбачувані відкриття знаходяться на дисциплінарних межах, які можуть бути традиційно не визнані.

Щоб отримати фінансування як проєкт, відповідний RAISE, мають бути враховані всі три критерії. RAISE не призначений для проєктів, які можна включити в інші типи пропозицій або які продовжують усталену практику. Аналогічно іншим програмам, потенційні наукові керівники повинні отримати схвалення для подання пропозиції. RAISE вимагає погодження від принаймні двох керівників програм NSF у різних галузях, чий досвід найбільше стосується тем пропозиції.

Шукайте детальну інформацію за посиланнями вище або на сайті NSF: <https://beta.nsf.gov/>.

<https://cutt.ly/F9G9NaU>

Британська Асоціація Слов'янських та Східноєвропейських Студій (BASEES) пропонує п'ять стипендій для українських науковців у галузі гуманітарних та соціальних наук. Програмою передбачається одноразова стипендія для підтримки інтелектуальної діяльності науковців у розмірі 1000 фунтів стерлінгів. Крім того, кожен зі стипендіатів отримує членство в BASEES терміном на 12 міс. і зможе представити свої дослідження на регулярних семінарах BASEES Talks.

Стипендії зможуть отримати науковці, які наразі перебувають в Україні, працюють в українських академічних установах, мають ступінь доктора філософії (Ph.D) або еквівалент у галузі гуманітарних та соціальних наук, або навчаються в аспірантурі.

Щоб подати заявку на отримання стипендії необхідно заповнити аплікаційну форму до 31 січня 2023 р.

Деталі за посиланням: <https://cutt.ly/U2KEcKz>.

За будь-якою додатковою інформацією звертайтеся за адресою: office@basees.org.

<https://cutt.ly/o9G0il2>

Національний фонд досліджень інформує про завершення 27 січня 2023 р. о 23:59 за київським часом прийому заявок за конкурсом «Кембридж – НФДУ 2022. Індивідуальні гранти на проведення досліджень (розробок) для українських учених (за підтримки Кембриджського університету, Велика Британія)».

Кількість поданих заявок за конкурсом 2022.02 «Кембридж – НФДУ 2022» – 72.

Конкурс було оголошено в грудні 2022 р. Його метою є підтримка передових наукових досліджень і розробок українських вчених, які безпосередньо постраждали від воєнних дій в Україні в 2022 р., шляхом надання індивідуальних грантів за підтримки Кембриджського університету (Велика Британія).

Тематичні напрями, за якими здійснюватиметься фінансування: широке коло фундаментальних і прикладних проблем в усіх галузях наук, пов'язаних із розв'язанням найбільш актуальних наукових завдань, націлених на технологічний, економічний, соціальний, культурний поступ України.

<https://cutt.ly/j9GMHdr>

Академія Фінляндії оголошує конкурс, метою якого є підтримка дослідників, які не можуть працювати в Україні внаслідок російської агресії.

Конкурс – відкритий для дослідників, які все ще перебувають в Україні або були змушені поїхати через російське вторгнення.

Запрошений дослідник повинен мати зв'язок з українським університетом, науково-дослідним інститутом або подібною дослідницькою установою, де його дослідницька робота була призупинена внаслідок нападу Росії на Україну.

Подати заявку на запрошення має дослідник із Фінляндії. Заявник виступає контактною особою для запрошеного дослідника і зобов'язується надавати допомогу в практичних питаннях, таких як пошук житла та робочого місця на час візиту.

Тривалість візиту: до 24 міс.

Орієнтовний обсяг фінансування: 43 500 євро/рік для одного дослідника або 57 000 євро/рік для дослідника з родиною.

Кінцевий термін подання заявок: 28 лютого 2023 р. о 16:15 за фінським часом.

Термін фінансування: 15 квітня 2023 р. – 31 грудня 2026 р.

Шукайте детальну інформацію на офіційному сайті Академії Фінляндії:
<https://cutt.ly/a9GМоCG>.

<https://cutt.ly/b9GN5I1>

Польська академія наук (ПАН) оголосила про довгострокову програму підтримки українських наукових колективів, що реалізується у співпраці з Національною академією наук США за підтримки зовнішніх партнерів.

У конкурсі можуть взяти участь науковці, котрі мають українське громадянство, та науковці, які працювали в українських наукових підрозділах станом на початок війни.

Програма відкрита для всіх дослідницьких дисциплін. Перевага надаватиметься командам, які здійснюють дослідження у таких галузях:

- математика;
- комп'ютерні науки та інженерія;
- телекомунікації;
- енергетика та екологічна інженерія;
- матеріалознавство;
- сільське господарство;
- фізика;
- хімія;
- природничі та біомедичні науки.

Проекти можуть фінансуватися упродовж трьох років. На три роки діяльності кожна група отримує 600 тис. доларів.

Детальніше про програму на офіційному сайті ПАН: Long-term program to support Ukrainian research teams.

<https://cutt.ly/e9G4tAG>

Національна академія наук (НАН) України повідомляє, що згідно з Протоколом до Угоди про наукове співробітництво між Польською академією наук (ПАН) і НАН України на 2022–2024 рр. у поточному році ПАН прийме у своїх наукових інститутах молодих учених установ НАН України (до 35 років) для проходження стажування з усіх галузей наук.

Організаційні та фінансові умови зазначених візитів до Польщі викладено в Додатку 3 Протоколу до Угоди про наукове співробітництво між ПАН і НАН України на 2022–2024 рр.

Охочі взяти участь у конкурсі мають надати коротку наукову біографію (CV) англійською та українською мовами за формою, яка додається.

CV разом із супровідним листом необхідно подати до Відділу міжнародних зв'язків НАН України не пізніше 18 лютого 2023 р. на адресу: 01601, Україна, Київ, вул. Володимирська, 54, Президія Національної академії наук України, Від-

діл міжнародних зав'язків НАН України. Наявність електронних версій – обов'язкова (надсилати у форматі DOC на електронну адресу petrushenko@nas.gov.ua з поміткою «на конкурс щодо стажування в ПАН»).

Після прийняття польською стороною рішення щодо схвалених кандидатур для здійснення візитів до Польщі, відповідне оголошення буде розміщено на офіційному вебсайті НАН України.

Довідки за телефоном: (044) 234-37-28 (Ганна Григорівна Петрушенко).

<https://cutt.ly/a9G2keF>

Канадський інститут українських студій Університету Альберта (The Canadian Institute of Ukrainian Studies – CIUS, University of Alberta), Канада, оголошує стипендію Темерті для докторантури з вивчення Голодомору на 2023–2024 рр. Пропонована під егідою Консорціуму з питань освіти та дослідження Голодомору (Holodomor Education and Research Consortium, HREC) стипендія підтримує вивчення та розширення знань про Голодомор. Заявки приймаються від науковців, які займаються такими дисциплінами, як історія, політологія, антропологія, соціологія та література, а також дослідженнями голоду, геноциду та сільської місцевості. Будуть розглянуті міждисциплінарні та порівняльні проекти.

Кваліфіковані заявники мають отримати ступінь доктора філософії (або ступінь кандидата наук) упродовж останніх п'яти років на момент подачі заявки. Апліканти, які мають отримати науковий ступінь до кінця червня 2023 р., також мають право подати заявку, якщо вони зможуть надати підтвердуючі документи. Очікується, що успішний заявник вступить на пост-докторську роботу в CIUS з 1 вересня 2023 р. і не пізніше 30 вересня 2023 р. Окрім роботи над дослідницьким проектом, стипендіат Темерті допомагатиме та братиме участь у плануванні загальної програми та діяльності HREC, включно з організацією семінару або конференції у сфері її/його дослідження.

Стипендіат Темерті також матиме можливість бути прийнятим в Університеті Альберти на одному з таких факультетів: антропології, історії та класики, сучасних мов і культурології, політології та соціології. Відділ спільного розміщення може запропонувати залучення через колоквиуми, наставництво та інші академічні ініціативи. Також може бути розглянута можливість викладання курсу на одній із кафедр.

Цей конкурс відкритий для громадян Канади, постійних жителів Канади та іноземних громадян. Тривалість стипендії становить один рік із можливістю поновлення на другий рік. Річна стипендія становить 48 000 канадських доларів.

Постдокторська стипендія Темерті з вивчення Голодомору стала можливою завдяки фінансуванню Фонду Темерті.

Дедлайн: 1 березня 2023 р.

<https://cutt.ly/h9HXq7T>

Міжнародна підтримка бібліотечної справи в Україні

Американська бібліотечна асоціація збрала 12 000 дол. для української бібліотечної спільноти.

Дякуючи за щедру підтримку від понад 150 донорів, ALA надіслала 12 000 дол. Українській бібліотечній асоціації.

«Українська бібліотечна асоціація висловлює щиру вдячність Американській бібліотечній асоціації та американській бібліотечній спільноті за єдність і підтримку України та українських бібліотекарів», – наголосила президентка УБА Оксана Бруй.

Кошти підуть на терміновий ремонт бібліотек, які зазнали пошкоджень унаслідок повномасштабної агресії Росії в Україні, на придбання комп'ютерів, програмного забезпечення та іншого обладнання, а також матеріалів і ресурсів, які допоможуть подолати стрес дітям і дорослим, на підтримку бібліотечних працівників, які постраждали під час війни, були поранені або переміщені та потребують фінансової підтримки.

<https://cutt.ly/z9Hhxhs>

Bibliotheca Hertziana – Інститут історії мистецтв Макса Планка пропонує екстрені гранти українським історикам мистецтва, які перебувають під впливом війни Росії проти України, за підтримки Фонду Гетті (Getty Foundation) у рамках ініціативи Connecting Art Histories initiative. Разові гранти у розмірі 5000 євро будуть доступні для науковців, які не виїхали за межі України, для підтримки їхньої наукової діяльності на місці. Середні та старші дослідники через п'ять років після отримання ступеня доктора філософії або з кількома роками досвіду роботи в галузі запрошуються подати заявку на грант, який буде використано в Україні. Грантоотримувачі презентуватимуть свої дослідження на онлайн-практикумах, організованих Bibliotheca Hertziana в рамках ініціативи #ScienceForUkraine. Кандидатам пропонується подати онлайн (<https://recruitment.biblhertz.it>) у форматі PDF заявку, що складається з а) резюме, включаючи список публікацій, і б) опису їхнього дослідницького проекту максимум на одній сторінці до 5 лютого 2023 р.

Період підтримки: березень–квітень 2023 р.

<https://scienceforukraine.eu/d/U2690>

Редактори *О. Клименко, В. Симкович, О. Косюк*
Комп'ютерне верстання, дизайн *С. Головаха*
Дизайн обкладинки *Л. Огир*

Підп. до друку 11.05.2023. Формат 70x100/16.

Папір офс. Ум. друк. арк. 7,31.

Обл.-вид. арк. 8,11. Наклад 155 прим. Зам. № 9.

Видавець і виготівник Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Проспект Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна